

ΓΝΩΣΤΟΠΟΙΗΣΙΣ

Διὰ τοῦ παρόντος ἰβ' τεύχους συμπληροῦται ὁ τόμος τοῦ «Παρνασσού», δέκατος τέταρτος μὲν ἐν τῇ καθόλου τῆς ἐκδόσεώς του σειρᾷ, πρῶτος δὲ τῆς πέρυσιν ἀρξαμένης νέας περιόδου. Ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ ταύτῃ καθίσταται γνωστὸν τοῖς ἀπανταχοῦ συνδρομηταῖς καὶ ἀναγνώσταις τοῦ «Παρνασσού» ὅτι ἀπὸ τοῦ μετ' ὀλίγας ἡμέρας ἐκδοθησομένου τεύχους, δι' οὗ ἀρχεται ὁ νέος τόμος, προσλαμβάνεται ὡς συνδιευθυντῆς τοῦ περιοδικοῦ ὁ ἀπὸ πολλοῦ γνωστός καὶ διακεκριμένος λόγιος κ. Χριστοφόρος Σαμαρτσίδης. Ἡ ἐν τῇ διευθύνσει συνεργασία τοῦ κ. Σαμαρτσίδου, ἀνδρὸς πεπειραμένου, ἀόκνως καὶ εὐδοκίμως ἐργασθέντος ὑπὲρ τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων, εἶνε ἀρκοῦσα ἐγγύησις περὶ τῶν γενναίων προσπαθειῶν, αἵτινες θὰ καταβληθῶσιν ὑπὲρ τῆς βελτιώσεως καὶ τῆς προόδου τοῦ «Παρνασσού».

Ὅπως δὲ ὄχι δι' ὑποσχέσεων ἀορίστων, ἀλλὰ καὶ ἐμπραγματικῶς ἀποδειχθῆ ἡ πρόθεσις αὕτη, καθίσταται γνωστὸν τοῖς κ.κ. συνδρομηταῖς ὅτι τοῦ λοιποῦ ἕκαστον τεύχος θὰ περιλαμβάνῃ πέντε τυπογραφικὰ φύλλα ἀντὶ τῶν μέχρι τοῦδε τεσσάρων, ἐπαισθητῶς οὕτως ἀξαναομένου τοῦ ὄγκου αὐτοῦ. Τὰ τεύχη θὰ ἐκδίδωνται τακτικῶς καὶ ἀνελλιπῶς κατὰ τὸ πρῶτον δεκαήμερον ἐκάστου μηνός, διότι ἐκρίθη καλὸν νὰ διατηρηθῆ ἡ κατὰ μῆνα ἐκδοσις τοῦ περιοδικοῦ, ὅπως ἕκαστον τεύχος περιέχῃ πλείονα καὶ αὐτοτελῆ ὕλην. Εἰς τὸν νέον τόμον θὰ δημοσιευθῶσι πολλαὶ περισπούδαστοι πραγματεῖαι δισπρεπῶν λογίων, αἵτινες προσεχῶς ἐν λεπτομερείᾳ θὰ προαναγγελθῶσιν, ἐξησφαλίσθη δὲ καὶ ἡ συνεργασία πολλῶν ἐγκρίτων λογογράφων καὶ ἐπιστημόνων, τῇ εὐγενεῖ ἀρωγῇ τῶν ὁποίων ὁ «Παρνασσός» θὰ δυνηθῆ εὐχερέστερον νὰ ἐπιτελέσῃ τὸν προορισμὸν του, καθιστάμενος τὸ κυριώτατον ὄργανον τῆς ἐν Ἑλλάδι πνευματικῆς κινήσεως.

Οἱ ὅροι τῆς συνδρομῆς μένουσιν ἀμετάβλητοι. Ὁ κ. Σαμαρτσίδης ἐδρεύων ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἀναλαμβάνει τὴν ἐπιστάσιαν τοῦ «Παρνασσού» εἰδικῶς διὰ τὴν Εὐρωπαϊκὴν Τουρκίαν, Βουλγαρίαν, Ρουμανίαν καὶ Ρωσίαν, οἱ δ' ἐν ταῖς χώραις ταύταις συνδρομηταὶ δύνανται ν' ἀπευθύνωσι πρὸς αὐτὸν πᾶσαν αἴτησιν ἢ ἀνακοίνωσιν ἀφορῶσαν εἰς τὸ περιοδικόν. Οἱ ἐν τῷ ἔσωτερικῷ καὶ ταῖς λοιπαῖς χώραις τῆς ἀλλοδαπῆς θ' ἀπευθύνωνται ὡς καὶ μέχρι τοῦδε πρὸς τὸν ἐν Ἀθήναις διευθυντὴν κ. Χαράλαμπην Ἄννινον.

Ἡ Διεύθυνσις τοῦ «Παρνασσού» ἔχει δι' ἐλπίδος ὅτι τὰς προσπαθείας αὐτῆς πρὸς εὐόδωσιν τοῦ ἔργου ὅπερ ἀνέλαβε, θέλει κρατύνει ἐτι μᾶλλον ἢ γενναία καὶ ἐγκάρδιος ὑποστήριξις τῶν ἀπανταχοῦ φιλομούσων ὁμοεθνῶν.

ΕΠΙΣΤΟΛΑΙ ΑΝΕΚΔΟΤΟΙ ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΙΔΙΩΤΙΚΟΥ ΒΙΟΥ ΤΟΥ ΚΟΡΑΗ¹

Z'

Διὰ τὴν Σμύρνην πρὸς τὸν εὐγενέστατόν μοι Αὐθέντην,
σιδρ Εὐστάθιο Θωμᾶ.

1773 Ἀπριλίου 22, Ἀμστερδᾶμ.

Τῆ 23 τοῦ ἀπερασμένου σὰς ἔγραψα πάλι διὰ τὸν σιδρ Διαμαντῆ καὶ σὰς βεβαιῶνω τὰ προγεγραμμένα. Διὰ τὴν ἀγαπητικὴν του σὰς ἔγραψα πῶς ἦταν ἄρρωστη, ἡ ὁποία ἀπέθανε· καὶ ἡ αὐθεντία του ἀντὶ νὰ τὸ χαρῆ, ἔκλαιγεν ἀπαρηγόρητα. Ὁ Θεὸς τὸν ἐλυπήθησε τόσο τὴν αὐθεντία του, ὡσὰν καὶ τοὺς γονεῖς του, εἰ δὲ ἂν ἐζοῦσεν, εἶχεν ἀπόφασιν διὰ νὰ τὴν παντρευθῆ καὶ σὰς ἀφίνω νὰ στοχασθῆτε τί κακὸ ἤθελε τοῦ γείνει! εἰς ὅλην του τὴν ζωὴ ἤθελε νὰ βασανίζεται ἀπαρηγόρητα. Ἀπὸ ἑνα τιμημένο ὑποκείμενο ἄκουσα πῶς εἰς τὸν ντόμινον ὅπου ἐκατηχίζεταν ἡ ἀγαπητικὴ του, ἐκατηχίζετο καὶ μιὰ φιλενάδα τῆς ὁποίας τῆς ἔλεγε τὰ μυστικά της· καὶ τῆς εἶπε πῶς ἔχει νὰ παντρευθῆ μὲ τὸν σιδρ Διαμαντῆ καὶ πῶς ἔχει νὰ γείνη Καλθίνος, καὶ ἄλλα πολλά. Ὁ ντόμινος ποῦ τὴν κατήχιζε τὸ ἔμαθε καὶ τὴν κράζει κατὰ μόναν καὶ τῆς λέγει πῶς: ἄκουσα πῶς ἔχεις νὰ παντρευθῆς μὲ ἕνα Γραῖγον. Ἡ ἀγαπητικὴ του τοῦ λέγει πῶς εἶνε ἀλήθεια. Πάλιν τῆς λέγει ὁ ντόμινος: καὶ πῶς ἐτόλμησες νὰ τὸ κάμης αὐτό, ὅπου ἐσὺ ἔκαμες ὄρκον νὰ μὴ πάρης ἀλλόφυλον παρὰ ἀπὸ τὴν θρησκείαν σου; Αὐτῆ τοῦ λέγει πῶς: ἡμεῖς ἔκαμαμε συμφωνίαν διὰ νὰ γείνη ὁ Διαμαντῆς πρῶτα Καλθίνος καὶ ἔπειτα νὰ παντρευτοῦμεν· ἂν δὲν πιστεύης ἐμένα, ἀρώτησε τοὺς γονεῖς μου. Ὁ ντόμινος ἀρώτησε καὶ τοὺς γονεῖς της καὶ τοῦ εἶπαν τὰ ἴδια· τοῦ εἶπαν καὶ τὸν ντόμινον ποῦ ἤθελε νὰ πηγαίη ὁ σιδρ Διαμαντῆς νὰ κατηχίζεται, καὶ εἶνε ὁ ἴδιος ὁ ντόμινος ὅπου ἔχουν ταῖς φιλίαις. Αὐτὰ ὅλα τὰ ἐξεμυστηρεύτηκεν ἡ ἀγαπητικὴ του εἰς ταῖς φιλενάδαις της. Εἰς τὸν ἴδιον ντόμινον ἐπήγαγε καὶ τῆς Τσικρινάραϊνας ἡ κόρη καὶ κατη-

1. Συνέχεια· ἴδε προηγούμενον φυλλάδιον.

χίζεται. Αὐτὰ ὅλα μὲ τὰ εἶπεν ὁ σιδρ Μπρίγκος. Ἐγὼ δὲν ἤθελα νὰ σὰς γράψω πῶς μὲ τὰ εἶπεν αὐτός· ἐπειδὴ μ' ἐπαρκαλέσασε νὰ μὴ τὸ εἰπῶ κανενὸς πῶς μὲ τὰ εἶπεν αὐτός· καὶ διὰ τοῦτο, ἂν τὸ εὐρήτε εὐλογον, ἄς μείνη καὶ εἰς τὴν αὐθεντίαν σὰς μυστικό. Ἐδῶ ὅλοι οἱ φίλοι τὸ ἔμαθαν. Κατὰ τὴν ζωὴν ὅπου περνᾷ τὴν σήμερον, μὲ κάνει νὰ πιστεύω πῶς βέβαια ἤθελε νὰ καλθινίσῃ. Δὲν φτάνει ποῦ τρώει κρέας τὴν Μεγάλῃ Σαρακοστῇ, μὰ καὶ νὰ φυλάττῃ τὴν Τετράδῃ καὶ Πεντηκοστῇ, μόνον τρώει χωρὶς νὰ τὸν τύπτῃ ἡ συνείδησις. Στὴν ἐκκλησίαν λογιάζω πῶς ἔρχεται διὰ τὰ μάτια. Κάθε Σαββάτο βράδου ἀντὶς νὰ ἔλθῃ στὴν ἐκκλησίαν, πηγαίνει στὴν ὄπερα· μάλιστα τοῦ Μεγάλου Κανόνος τὴν βραδείᾶ καὶ τὴν παραμονὴν βράδου τῶν Βατίων· ν' ἀφήσῃ τὴν ἀκολουθία του νὰ πάῃ στὴν ὄπερα. Καὶ δὲν φτάνει ὅπου ἐκρύωσεν αὐτός ἀπὸ τὴν ἀνατολικὴν Ἐκκλησίαν (μιλῶ κατὰ τὸ φαινόμενον) ἀλλὰ ἔδωσε καὶ κακὸ παράδειγμα εἰς ὅλους μας, μάλιστα εἰς τοὺς νέους. Ὁ παπᾶς ἔκαμεν ἀπόφασιν νὰ καθῆσῃ ἀκόμα ἕνα χρόνον, ἔπειτα θὰ πάῃ διὰ τὸ Ἅγιον Ὄρος· αὐτὸ τὸ εἶπεν ἐπὶ ἐκκλησίας, εἰς τὸ ὅποιον ἔχει δίκαιον, ἐπειδὴ κανεὶς μας δὲν κάνει ὑπακοὴν εἰς ἐκεῖνα ὅπου μᾶς νοουθετᾷ. Καὶ αὐτὸ ἀκολούθησε, καθὼς τὸ λέγουσιν ὅλοι τους, ἀφοῦ ἤλθαμεν ἐμεῖς ἐδῶ· νὰ τὸ καλὸ ὅπου ἔκαμεν! Ἀρχήτερα, καθὼς μ' ἔλεγεν ὁ παπᾶς, εἶχαν ὅλοι τοὺς περισσοτέρων εὐλάβειαν εἰς τὴν ἐκκλησίαν.

Εἰς ἐμένα πάλι ἀκολουθᾷ τὰ μαθήματά του, ἐγὼ ὡς τόσο διὰ ἀγάπην σὰς τὰ ὑπομένω ἕως νὰ δώσῃ ὁ Θεὸς μίαν μεταλλαγὴν νὰ γλυτώσω ἀπὸ αὐτά. Ἡ αὐθεντία του γυρεύει νὰ δεῖξῃ στοὺς Ὀλλανδέζους πῶς εἶνε πλούσιος· καὶ δὲν ἠμπόρεσεν ἀκόμα νὰ κατάλαβῃ πῶς οἱ Ὀλλανδέζοι δὲν πέρνουν ἀπὸ αὐτά. Οἱ μεσίταις ἀπὸ μακρῦν τὸν βλέπουν· καὶ ἂν ἔλθῃ κανεὶς κοντὰ του, μὲ τὸ νὰ τὸν εἰσεύρουν πῶς εἶνε πολλὰ ὑπερήφανος, τοῦ κάμουν μετάνοιαις ὡς κάτω στὴν γῆν. Αὐτὰ εἶνε ὅλα περιπαίσματα, τὰ ὅποια τὰ βλέπω καὶ ἀκούω πολλά διὰ λόγου του, μὰ δὲν κοτῶ νὰ τοῦ μιλήσω. Αὐτὰ, αὐθέντη, εἶνε ὅλα ζημίαι σὰς. Καὶ καθὼς δὲν σὰς λανθάνει, ὅσον καιρὸν ὅπου ἡ αὐθεντία του περπατεῖ μὲ τέτοιαις φαντασίαις, ποτὲ δὲν θέλει λάβει κρέντιτο. Εἰς κοντολογίαν, κανένα σημεῖον πραγματευτοῦ δὲν ἔχει. Ἐγὼ ὡς τόσο πλέον δὲν σὰς γράφω, ἐπειδὴ σὰς ἔδωσα ἀρκετὰ νὰ καταλάβετε τὴν πολιτείαν του καὶ τοὺς σκοποὺς του, καὶ μένω.

Δικὰ του ἔξοδα ἕως τώρα ἔχει ὑπὲρ ταῖς 2000 φιορίνια ἔξοδα καὶ κάθε ἡμέρα πάει στὸ χειρότερον.

Η'

Διὰ τὴν Σμύρνην, πρὸς τὸν εὐγενῆ μοι αὐθέντην
Εὐστάθιον Θωμᾶ δουλικῶς.

1775. Ἰουλίου 23. Ἀμστερδᾶμ.

Εὐρισκόμενος μὲ ἓνα τίμιό σας δοσμένο Ἰουνίου 3, τὸ ὅποιον μὲ τὸ ἐξω-
σεν ὁ σιὸρ Μπρίγκος, εἶδα ὅπου ἐλυπηθήκατε πολλὰ περὶ τοῦ σιὸρ Δια-
μαντῆ. Καὶ βέβαια ἔχετε μεγάλο δίκαιον νὰ λυπᾶστε, ἐπειδὴ ἄλλα ἐλπί-
ζετε καὶ ἄλλα βλέπετε καὶ ἀκούετε.

Εἶδα ὅπου ἐδώσατε καὶ τὴν γραφὴν τοῦ ἔγραψα πρὸς τὸν πατέρα του·
καὶ τὴν λύπην ὅπου ἔλαβε καὶ ἡ αὐθεντία του εἰς τὴν ἀνέλπιστον καὶ
ἀπίστευτον μεταλλαγὴν τοῦ υἱοῦ του. Ἐπ' ἀληθείας, αὐθέντη, ἀπεφά-
σισα νὰ μὴν τοῦ γράψω, ὅμως μ' ἔτυπεν ἡ συνείδησίς μου συλλογίζόμε-
νος πῶς ἂν δὲν τοῦ γράψω ἐστοχάζουμουν πῶς ποτὲ δὲν ἤθελε διορθωθῆ.
Ὅθεν ἔκρινα εὐλόγον νὰ τοῦ φανερώσω καλλίτερα νὰ πικραθῆ καὶ νὰ τὸν
διορθώσῃ πρὶν νὰ τελειώσῃ τὸν σκοπὸν του, παρὰ τελειώνοντας νὰ τοῦ
γράψω εἰς καιρὸν ὅπου δὲν εἶνε πλέον ἐλπίς διορθώσεως. Ὡς τὸσον εὐχα-
ριστῶ τὸν Θεὸν ὅπου μὲ τὰς γραφαῖς ὅπου τοῦ στείλετε ἔκαμην μεγάλην
μεταλλαγὴν κατὰ τὸ παρὸν καὶ ἀπέχει, ὁδὸς ὁ Κύριος. Ἄμποτες νὰ τὸν
φωτίσῃ ὁ Θεὸς εἰς τὸ ἐξῆς νὰ περάσῃ ἡσυχᾶ, διὰ νὰ μὴν ἀληθεύσῃ ἡ ψευ-
δοπροφητεία τῶν φίλων, ὅπου ἔγραψαν ἐδῶ πῶς ὁ σιὸρ Εὐστάθιος Θωμᾶς
ἔβαλεν ἓνα παιδί ἀπὸ τὸ σχολεῖον καὶ τὸ ἔκαμην σύντροφον καὶ τὸν ἔστει-
λεν εἰς Ἀμστερδᾶμ. Ἐγὼ εἶχα μεγάλο φόβον, ἐπειδὴ ἔμαθα μὲ μέσον
τῆς δουλεύτρας μας ὅπου τῆς εἶπεν τῆς ἀμορόζας του ἡ ἀδελφὴ ὅτι ἐπῆεν
ὁ σιὸρ Διαμαντῆς καὶ ἀντάμωσε τὸν πατέρα της· καὶ τοῦ εἶπεν νὰ πάῃ
στὴν ἄλλην τὴν γειτόνισσά μας, ὅπου εἶνε δίπλα μας· αὐτὴ ἔχει 5 κό-
ραις, ἂν θέλῃ νὰ τοῦ δώσουν μίαν ἀπὸ αὐταῖς νὰ τὴν παντρευτῆ διὰ γυ-
ναϊκά του. Ὅμως εὐχαριστῶ τὸν Θεὸν ὅπου ἔφθασεν ἡ γραφὴ τοῦ πατρός
του καὶ φαίνεται πῶς ἐτραβήχθη ἀπὸ αὐτήν· καὶ τώρα θαυμάζουσι οἱ
γονεῖς τῆς πρώην ἀμορόζας του πῶς ἐπαράιτησεν καὶ ἀρωτοῦν τὴν δου-
λεύτρα μας ἂν ὁ σιὸρ Διαμαντῆς ἐδῶσεν τὸν λόγον του ἄλλου. Αὐτὴ, κα-
θὼς μὲ λέγει, τοῦς εἶπεν πῶς : ἐγὼ δὲν εἰξεύρω ἀπὸ αὐτά. Μάλιστα ἐγὼ
τὴν ἐροῦμαι νὰ μὴν μιλήσῃ περὶ τούτου τίποτες, ἐπειδὴ ὁ αὐθέντης ἐδῶ
δὲν παντρεύεται. Ἡ αὐθεντία του ὡς τὸσον ἀπὸ τὸ διαβολεμένο σπίτι πάν-
τοτες δὲν ἀπολείπει κάθε ἡμέρα ἐκεῖ εἶνε ὁ ἐγλετζές του, δηλαδὴ στὸ σπίτι
τῆς πρώτης του ἀμορόζας. Ὅμως ἐγὼ τὸν παρεκίνησα πολλὰ ν' ἀλλάξωμε
τὸ σπίτι, ἐπειδὴ ἐτοῦτο τὸ σπίτι τὸ καλλιτερό του εἶνε νοτερό καὶ δὲν

ἤμποροῦμε νὰ βάλωμε πράγμα μέσα καὶ ἐμεῖς καθὼς εἰξεύρετε τὸ καλλι-
τερό μᾶς εἶνε πολλὰ ἀναγκαῖον διὰ φιλικὸν πράγμα· καὶ ὅταν φορτώνωμεν
πράγμα εἶνε εὐκολὰ νὰ τὸ βάζωμεν εἰς καλλιτερό εἰς καιρὸν. Τώρα θὰ τὸ
ἀναισθάζωμεν στὸ σόλτερον καὶ νὰ τὸ καταβάζωμεν, καὶ πᾶνε τόσα ἐξοδα
τοῦ κάκου. Καὶ τότες ἐλπίζω νὰ μὴν πηγαίνῃ εἰς αὐτὸ τὸ σπίτι, ἐπειδὴ
τώρα εὐρίσκει ἀφορμὴ καὶ λέγει : μὲ τὸ νὰ εἶναι γείτονά μας πηγαίνω
καὶ τὸν εὐρίσκω.

Ἐλπίζω τώρα νὰ παραιτήσῃ καὶ τὰ πολλὰ στολισμάτα ὅπου ἀλλάζει
τὴν ἡμέρα 2 καὶ 3 φορές τὰ ρούχα του· ἄλλα βάλλει τὸ ταχύ καὶ ἄλλα
ὑστερα τὸ μεσημέρι· ὅταν θὰ πάῃ στὸ σπᾶσο, τότες βάλλει καὶ τὸ σπαθί.
Περὶ τούτου ὅλοι οἱ φίλοι τὸν ἀνεγέλουσι, ἐπειδὴ αὐτὰ δὲν ἐδόθησαν τῶν
πραγματευτῶν ἀλλ' ἐδόθησαν τῶν ἰντραδόρων ὅπου δὲν ἔχουσι ἄλλη δου-
λειὰ παρὰ συλλογίζονται τί νὰ φᾶσι καὶ τί ρούχα νὰ φορέσουν. Βλέπον-
τάς τὸν οἱ φίλοι του μὲ τόση κόρδα, μὲ ἀρωτοῦν πολλοὶ ἀπὸ αὐτοὺς ἂν
ὁ πατέρας του εἶνε πλούσιος. Ἐγὼ τί νὰ τοῦς εἰπῶ ὅπου αὐτοὶ τὰ εἰξεύ-
ρουσι καλλίτερα ἀπὸ ἐμένα ; Ὡς τόσο τοῦς λέγω πῶς ὁ πατέρας του εἶνε
ἓνας ἀπὸ τὰ πρῶτα σπίτια τῆς Σμύρνης. Μὲ ἀρωτοῦν ποῦ νεγοτζάρει·
τοῦς εἶπα καὶ ἐδῶ κάνει νεγοτζο καὶ εἰς ἄλλα μέρη τῆς Εὐρώπης, ὁμοίως
καὶ στὴν Ἀσία. Βλέπετε, αὐθέντη, ἂν ἡ αὐθεντία του ἐπορπατοῦσεν τὰ-
πεινὰ κατὰ τὸ εἶναι του, αὐτὰ τὰ ἀρωτήματα δὲν ἦταν. Ὁ σιὸρ Στέφα-
νος μὲ εἶπε πῶς τὸν ἀρωτοῦν καὶ ἐκεῖνοι ποῦ δὲν τὸ εἰξεύρουσι. Μάλιστα
μὲ εἶπεν πῶς ὁ Ντόμιος ὅπου εἶνε αὐτοῦ τὸν ἐρεκουμαντᾶρισεν στοὺς ἐδῶ
φίλους του καὶ τοὺς ἐγράφει πῶς ὁ σιὸρ Διαμαντῆς εἶνε ἀπὸ τὰ πρῶτα
σπίτια τῆς Σμύρνης καὶ ὁ πατέρας του εἶνε πολλὰ πλούσιος. Αὐτὰ μὲ τὰ
εἶπεν ὁ σιὸρ Στέφανος, ὅπου τάκουσεν ἀπὸ ἀνθρώπους ὅπου ἔξεύρουσι καὶ
τὴν αὐθεντία σας. Ἡ αὐθεντία του φαντάζεται πῶς τοῦ δίδουσι κρέντιτο·
Ὅμως οἱ ἀνθρώποι βάνουσι ὅλοι θεμέλιον ἀπάνω εἰς τὴν αὐθεντία σου
καὶ αὐτὸς δὲν θέλει νὰ καταλάβῃ, μόνον θαρρεῖ πῶς εἶνε ἀπὸ λόγου του.

Ἐγὼ λογιάζω τὸ καρὰβι ὅπου ἐναύλωσε δὲν εἶνε ἄλλο παρὰ νὰ δεῖξῃ
ποῖος εἶνε. Ὅμως ἐμένα, αὐθέντη, δὲν μὲ φαίνεται γνωστικὸν κάμωμα,
ἔτσι τὸ στοχάζομαι ἐγὼ μὲ τὸν ὀλίγο μου νοῦν, ἐπειδὴ διὰ τὴν αἰτίαν
τοῦ καρὰβίου ἀναγκάσθηκα καὶ πῆρεν πράγμα ἀρκετὸ καὶ ἡ διορίαίς φτά-
νουσι ὀγλήγορα καὶ τώρα δὲν εἶνε καιρὸς νὰ τζαλαβουτᾶ πολλὰ, τώρα
εἶνε καιρὸς ὅπου πρέπει μὲ μεγάλην προσοχὴν νὰ βαστᾶ κάθε ἓνας τὴν
δουλειάν του, μάλιστα ὅπου ἀκολούθησεν καὶ τὸ φαλιμένο τοῦ μισέρ
Ἀμβροσίου. Καὶ πρέπει εὐθύς ὅπου ξεπέσουν ἡ διορίαίς νὰ πληρώνη διὰ
νὰ βασταχθῆ τὸ κρέντιτο—τὰ τωρινὰ διάφορα τὰ βλέπομε ὅπου ἂν ἀφή-
σετε τὸ πράγμα ὅπου ἔρχεται ἀπ' ἐδῶ αὐτοῦ ἓνα 15 τὰ % χάνοντες εἰς

τὰ ρήτορα (;) καὶ εἰς τὸ κάμπιο πρὸς 34 μ. τὸ φορίνι. Διὰ τοῦτο λέγω πῶς ὁ καιρὸς δὲν βοηθῆ εἰς παρόμοια κουτουρίσματα ; Ὡς τόσον ὁ Θεὸς ὁ ἅγιος νὰ τὰ φέρῃ δεῖα. Ἀνάγκη μεγάλη εἶνε νὰ τοῦ ρεμεντέρετε ἀπὸ αὐτοῦ διὰ νὰ μὴν πέσῃ σὲ μεγάλην στενοχωρίαν, ἀγκαλὰ ἐγὼ μῆτε γραφικὸς διαβάζω, ἀλλὰ μῆτε τὰ μυστικὰ τοῦ καντοριοῦ εἰξεύρω. Ἐγὼ μιῶ εἰς ἐκεῖνα ὁποῦ βλέπω. Ἡ αὐθεντία του μὲ κρατεῖ τὸ μουζοντοῦρο καὶ δὲν θέλει παντάπασιν τὴν συνομιλία μου. Ὡς τόσον ἐγὼ κάμνω τὸ χρέος μου, καὶ τοῦ λέγω ἐκεῖνα ὁποῦ βλέπω πῶς εἶνε ζημία σας, καὶ εἶνε νοικοκύρης νὰ κάμῃ καθὼς ἀγαπᾷ. Ἡ αὐθεντία του, καθὼς ἐκπατάλαθα, δὲν μὲ γουστάρει νὰ εἶμαι ἐδῶ, ἐπειδὴ εἶμαι ἐμπόδιον εἰς τὸ νὰ κάμῃ ἐκεῖνο ὁποῦ θέλει καὶ διὰ τοῦτο μὲ κάνει τὸν κακισμένον, νὰ βαρεθῶ νὰ σηκωθῶ νὰ φύγω. Ὡς τόσον ἐγὼ διὰ τὴν ἀγάπην σας τὰ ὑποφέρω ὅλα μὲ ὑπομονήν. Τώρα ὁποῦ ἔλαβεν ἀπὸ αὐτοῦ τὴν παπάρα, ἀρωτᾷ νὰ μάθῃ ποῖος τὰ ἔγραψεν. Ἐπῆεν καὶ ἤυρεν τὸν Μπρίγκον καὶ τοῦ ἐπαρραπονέθηεν καὶ τοῦ εἶπεν ἂν εἰξεύρῃ ποῖος ἐχθρὸς ἦτονε ὁποῦ τὰ ἔγραψεν τοῦ πατέρα του καὶ λογιάζω πῶς ἔχει εἰς ἐμένα τὴν ὑποψία. Ὡς τόσον ἐμένα δὲν μοῦ εἶπεν τίποτις. Περικαλῶ τὸν Θεὸν ὅ,τι κακὸν τοῦ θέλω νὰ μοῦ τὸ δώσῃ στὴν ψυχὴν μου καὶ εἰς τὴν ζωὴν μου. Ἡ αὐθεντία του ὄντας ἐγὼ ἐδῶ ἤκαμεν τόσα, ἂν ἔλειπα καὶ ἐγὼ ὁ Θεὸς εἰξεύρει τί ἤθελε νὰ κάμῃ. Τώρα ἀγκαλιάστηκεν τοὺς ἐδῶ ρωμαίους, ὁποῦ πρῶτον δὲν ἤθελεν νὰ τοὺς δῆ, γυρεύει νὰ τοὺς παρακινήσῃ νὰ γράψουν πρὸς τὸν πατέρα του πῶς ἐκεῖνα ὁποῦ ἔμαθε διὰ τὸν υἱὸν του εἶνε ψεύματα. Ἐβύνθησεν μίαν γραφὴν πῶς τὴν γράφει ὁ σιὸρ Μπρίγκος πρὸς τὸν πατέρα του καὶ τὴν ἔγραψεν κατὰ τὴν θέλησίν του, καὶ τὴν ἔδωκε τοῦ σιὸρ Μπρίγκου, καὶ τὸν παρεκάλεσε πολλὰ νὰ τὴν μεταγράψῃ καὶ νὰ τὴν στείλῃ τοῦ πατέρα του, τὴν ὁποῖαν γραφὴν μοῦ τὴν ἐδιάβασεν ὁ σιὸρ Μπρίγκος καὶ μὲ λέγει πῶς : μὲ τὰ πολλὰ παρακαλέσματα ὁποῦ μ' ἔκαμε θὰ τὴν μεταγράψω νὰ τὴν στείλω τοῦ πατέρα του καὶ τῆς αὐθεντίας σου θὰ νὰ σὰς γράψῃ ἐκεῖνα ὁποῦ εἶδεν καὶ ἤκουσεν. Ὁ σιὸρ Διαμαντῆς γυρεύει νὰ κρύψῃ τὴν χάρμπα μὲς τὸ τσουβάλι.

Ὡς τόσον τώρα φαίνεται πῶς εἶνε μετανουημένος καὶ ἀμπροτες νὰ μείνῃ ἕως τέλος ἔτζι. Ὡς τόσον ἡ ἔπαρσις ὁποῦ ἔχει ἀκόμα δὲν τὴν εἶδα εἰς ἄλλον ἄνθρωπον, Ἐγὼ ἐτόλμησα καὶ τοῦ εἶπα πῶς ὁ μισέρ Ἀντώνης τοῦ ἔγραψεν ἀπὸ τὴν Πόλιν διὰ νὰ κουτουρήσῃ νὰ στείλῃ πράγμα παρκαπάνω καὶ τοῦ εἶπα πῶς ὁ μισέρ Ἀντώνης δὲν εἰξεύρει τὴν ἐδῶ συνήθειαν. Ἴσως θαρρεῖ πῶς πληρώνονται ἐδῶ καθὼς πληρώνουν οἱ μπεζεστελλῆδες. Μὰ ἐδῶ δὲν εἶνε ἔτσι, ἀλλὰ πρέπει, καθὼς ἔλθῃ ἡ διορία, εὐθύς νὰ πληρώνης.

Θ'.

1774, Φεβρουάριος.

Ἐως τὴν σήμερον ἔκαμα ὑπομονὴ ἐλπίζοντας νὰ ἀλλάξῃ γνώμη ὁ σοφολογιώτατος κύριος Διαμαντῆς Κοραῆς. Ἡ αὐθεντία του ὄχι μόνον πῶς ἄλλαξεν γνώμην, ἀλλ' ἐπερίσσευσε τὴν ἐχθρὰν καταπάνω μου καὶ φέρνεται μὲ ἐμένα ὡσάν νὰ ἦμουν σκλάβος του. Ποῦ ἄκουσες ἡ αὐθεντία σου νὰ καταικοῦν δύο ὀρθόδοξοι χριστιανοὶ μέσα σ' ἕνα σπίτι καὶ νὰ μὴ μιλοῦν παντελῶς ; Νὰ τοῦ μιῶ καὶ νὰ μὴ μοῦ διδῇ ἀκρόασι, νὰ καθύμεστε εἰς τὸ τραπέζι καὶ νὰ ἤμεθα ὡσάν νὰ μὴν ἔχομε γλώσσαν νὰ μιλήσωμε τὸ βράδου νὰ κάθεται ἡ αὐθεντία του εἰς μίαν κάμαραν καὶ ἐγὼ εἰς ἄλλην καὶ νὰ μὴν μοῦ εἰπῇ ποτέ ἔλα καὶ ἐσύ, κάθησέ κοντὰ εἰς τὴν φωτία. Τὸ βλέπει πῶς κρυώνω καὶ δὲν ἀποκοτῶ νὰ πάω νὰ καθήσω εἰς τὴν φωτίαν. Αὐτὰ μὰς διδάσκει ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς καὶ οἱ Ἀπόστολοι ποῦ εἶπαν ν' ἀγαπήσῃς τὸν ἀδελφὸ σου ὡσάν καὶ τοῦ λόγου σου ; Καὶ πάλιν λέγει ὁ Παῦλος : Ἐὰν ταῖς γλώσσαις τῶν ἀνθρώπων λαλῶ καὶ τῶν ἀγγέλων καὶ ἀγάπην δὲν ἔχω, ἔγεινα χαλκὸς ὁποῦ βουίξει ἢ κύμβαλον ὁποῦ ἀλαλάζει, καὶ : ἐὰν ἔχω προφητείαν καὶ γνωρίζω ὅλα τὰ μυστήρια καὶ ὅλην τὴν γνώσιν, καὶ ἐὰν ἔχω, τὴν πίστιν ὁποῦ καὶ τὰ βουὰ νὰ μετατοπίζω καὶ ἀγάπην νὰ μὴν ἔχω, τίποτις δὲν εἶμαι, καὶ ἐὰν θρέψω ὅλα τὰ ὑπάρχοντά μου εἰς τοὺς πτωχοὺς καὶ, ἐὰν παραδώσω τὸ κορμὶ μου διὰ νὰ καῆ καὶ ἀγάπην νὰ μὴν ἔχω, τίποτις δὲν ὠφελοῦμαι. Ἡ ἀγάπη μακροθυμεῖ, ἡ ἀγάπη σπλαγχνίζεται, ἡ ἀγάπη δὲν φθονεῖ, ἡ ἀγάπη δὲν εἶνε προπέτις, δὲν κενοδοξεῖ, δὲν κάμνει ἄσχημα πράγματα, δὲν γυρεύει τὰ ἰδικὰ τῆς ὠφελήματα, δὲν πικραίνεται, δὲν βάζει εἰς τὸν νοῦν τῆς κακόν, καὶ τὰ ἐξῆς.

Ἡ αὐθεντία του, ἂν ἦτον χριστιανός, ὄχι ποῦ δὲν τὸν ἐφθαισα τίποτις, μὰ ἂν τοῦ ἐφθαισα καὶ τίποτις, ἔπρεπε νὰ μὲ κράξῃ νὰ μοῦ τὰ εἰπῇ, νὰ μὲ διορθώσῃ ὁποῦ εἰξεύρει τοὺς κανόνας τῆς ἐκκλησίας μας. Ὅμως αὐτοῦ τοῦ καυμὸς του εἶνε ἄλλος, καθὼς σὰς τὸ ἔγραψα πολλάκις. Αὐτὸς δὲν θέλει ἄνθρωπον νὰ τόνε βλέπῃ τί κάνει, θέλει νὰ μείνῃ ἐλεύθερος. Αὐτὸς φαίνεται ἀπὸ κάτι πούντους ὁποῦ ρίκεται νὰ εἶναι ψυχραμένος καὶ μὲ τὴν αὐθεντία σου ἀτός του ἐγχερίμισε καὶ τώρα ρίκεται τὰ φταιξίματα ἄλλωνῶν. Δὲν τὸ εἰξευρεν ἡ μεταχειρίσας ὁποῦ ἔκαμεν ὅτι ἤθελαν νὰ τόνε ρίξουν εἰς μεγάλην στενοχωρίαν, μὰ ἐκεῖνον τὸν καιρὸν ἦταν τὸ κεφάλι του γεμάτο καπνοῦς, ἐγύρεψε νὰ ὑψώσῃ τὸν ἑαυτὸν του, καὶ ἔπεσε μὲς τὴν λάσπην, καὶ ἀντὶς νὰ λάβῃ κρέντιτο, ἔγεινεν ὅλο τὸ ἀνάπαλιν καὶ ποῦ νὰ σὲ γράφω τὰ ὅσα ἀκούω ἀπ' ἐξῶ. Οἱ μεσίταις ἐρχονται στὸ σπίτι καὶ πολ-

λοι μου είπαν: πού έχετε τὸ πράγμα σας ; ἀγκαλά αὐτοὶ τὸ εἰζεύρουσαν πῶς εἶνε ὅλα εἰς τὸ ρεχίνι. Πολλαῖς φοραῖς ἦλθον οἱ μεσίται διὰ νὰ ἰδοῦν πρᾶγμα καὶ τοὺς ἐλέγαμεν διὰ νὰ ἔλθουσαν ἄλλη μέρα· τὴν ἄλλην ἡμέραν ἤρχονταν καὶ τοὺς ἔπερνα καὶ πῆγαίνα στοῦ μαγαζι καὶ εἶχαμε παραγγελία διὰ νὰ φέρουσαν τὰ κλειδιά τοῦ μαγαζιοῦ θετέον στὰς 3 ὥρας καὶ αὐτοὶ τὰ ἤφεραν στὰς 4 καὶ $\frac{1}{2}$. Ἐκαρτέρει καὶ ὁ μεσίτης· βλέποντας πῶς δὲν ἦλθον τὰ κλειδιά ἔφευγεν. Ὁ Βέλλας ἦλθε μίαν ἡμέρα νὰ ἰδῆ βαμβάκι καὶ ὥστε νὰ φέρουσαν τὰ κλειδιά ἐκαρτέρεψεν σχεδὸν $\frac{1}{2}$ ὥρα ἀπέξω εἰς τὸ μαγαζι. Ἐπ' ἀληθείας, αὐθέντη, ἀπὸ τὴν ἐντροπή μου ἤμουν νὰ σκάσω ἀπὸ τὸ κακὸ μου. Παρόμοια εἶνε πολλὰ, καὶ ἔξω ἀπὸ αὐτὴν τὴν ἀτιμίαν, πᾶνε καὶ τόσα ἔξοδα, διὰ τὸ πρᾶγμα ὁποῦ μεταθέταμε ἀπὸ μαγαζι εἰς μαγαζι. Τὸ κρέντιτο, καὶ τὴν τιμὴν ὁποῦ ἔλαβες ἢ αὐθεντία σου ἐδῶ, αὐτὸς ποτέσ δὲν θέλει τὸ λάθει. Οἱ μεσίταις βλέποντες αὐταῖς τῆς ἀκαταστασίαις, ἀναφέρουσι πάντοτες τὸ καλὸ σας ὄνομα, πού ἐσταθήκατε τιμημένος, καὶ πῶς ἄλλος ἀπὸ τοὺς ρωμκίους δὲν ἔφυγε τιμημένος πάρεξ ἢ αὐθεντία σου. Πολλοὶ διὰ νὰ λάβουσαν 200-300 μπάλλαις, τοὺς ἔστειλανε ὀπίσω διὰ νὰ ἔλθουσαν μετὰ 15 ἡμέραις. Ἐρχονταν ἢ 15 ἡμέραις καὶ πάλι τοὺς ἔλεγεν τὰ ἴδια· μετέτοιαν κατάστασιν λαμβάνουσαν τὸ κρέντιτο ;

Ἡ αὐθεντία του δὲν ἔπρεπε διὰ πρώτη φοράν νὰ ἐμπῆ σὲ τόσο ρίζικο καὶ νὰ καταπαιστῆ δουλειαῖς περισσότεραις ἀπὸ τὴν δύναμιν του. Εἰς ἓνα καιρὸν ἐπίασε φάμπρικα τσοχῶν, ἐναύλωσε τὸ καράβι, καὶ διὰ τὴν αἰτίαν τοῦ καραβίου ἐβάλληκεν καὶ πῆρεν τόσος πρᾶγμα, καὶ δὲν τὸν ἔφθασεν αὐτὸ ἀλλὰ ἔστειλεν καὶ στὴ Μαρσίλια τόσαις μπάλλαις πιπέρια καὶ καθὼς ἤμαθα ἐζημιώθηκεν. Ἄν γυρέψω νὰ σὲ γράψω ὅλαις τῆς ἀκαταστασίαις, δὲν ἔχουσαν τέλος. Ἐγὼ, αὐθέντη, ἀποφάσισα ν' ἀναχωρήσω ἀπὸ αὐτὸν δὲν ἤμπορῶ πλέον νὰ τὸν ὑποφέρω. Τώρα εἶνε σχεδὸν 2 $\frac{1}{2}$ χρόνια ὁποῦ ὑπόφερα μίαν δυστυχισμένην ζωὴν καὶ ἤκαμα ὑπομονὴ ἕως τὴν σημερινὴν θαρῶντας νὰ ἀλλάξῃ τὴν γνώμην ἢ νὰ τὸν διορθώσετε ἀπὸ αὐτοῦ. ὅμως καθὼς εἶπα, ἕως τὴν σήμερον δὲν εἶδα καμμίαν μεταλλαγὴν. Τὴν Λαμπρὴ γίνονται δύο χρόνια πού δὲν ἠμετάλαβε, καὶ διὰ τοῦτο ἰδοῦ ὁποῦ σὲ δίδω τὴν εἰδησιν. Λαμβάνοντας τὴν πκροῦσά μου νὰ με γράψης με πρῶτο καὶ νὰ με δώσης ἄδειαν ν' ἀναχωρήσω. Ἐγὼ, αὐθέντη, ἔκαμα ὑπομονὴ ἕως τὴν σήμερον καὶ ποτέσ δὲν ἤγχα ἀπὸ τὸν λόγο σας· τώρα ὅμως δὲν ἤμπορῶ νὰ ὑποφέρω τέτοιαν σκλαβίαν, ἐπειδὴ μῆτε ἢ ἡλικία μου δὲν μου τὸ συγχωρεῖ. Ἐκεῖ πού ἤμουν αὐθέντης ἐκατήντησα ὑπόδουλος. Ἐγὼ με τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ δὲν εἶμαι κανένας ὁποῦ δὲν μπορῶ νὰ βγάλω τὸ καθημερινό μου ἔξοδο. Ἐκεῖνα ὁποῦ με δίδετε διὰ ρόγα μόλις με φτάνουσαν διὰ τὰ ἔξοδά μου. Δὲν εἶνε χρεια νὰ σας τὸ γράψω τὴν τί διάφορο ἔχετε

ὅταν ἔχετε ἓναν ἐμπιστευμένον δοῦλο εἰς τὴν δουλειά σας. Ἡ αὐθεντία του ἀπὸ αὐτὰ δὲν ἔχει εἰδησιν, θαρρεῖ πῶς ἢ δουλειαῖς γίνονται με τὸν ἄερα. Ἀπὸ τῆς 50 μπάλλαις βαμπάκια ὁποῦ ἐπουλήσαμε συντροφικαῖς με τὸν κύριον Ἰωάννη Σπανιολάκη, ἂν δὲν ταῖς πάστρεω, τὸ ὀλιγώτερο ἤθελαν νὰ βγάλουσαν ραφάξια ὑπὲρ τῆς 800 λίτραις βαμπάκι. Ἀπὸ αὐτοῦ μόνου ἐκέρδησα τὴν μισὴν ρόγα τῆς χρονιάς μου, διὰ τοῦτο πρέπει νὰ φροντίσετε ἓναν ἀνοικτομμάτην καὶ ἐμπιστευμένον νὰ τόνε στείλετε ἐδῶ, ἐπειδὴ καθὼς τὸ εἰζεύρετε, εἶνε μεγάλο σας διάφορο. Τὸν Ἀποστολὴ ὁποῦ ἔστειλατε, αὐτὸς δὲν εἶνε διὰ τέτοιαις δουλειαῖς· εἶνε μόνον διὰ τὸ κεντόρι νὰ κάθεται νὰ γράφῃ. Μὴ σας κακοφανῆ πῶς σας τὰ γράφω. Ἐγὼ δὲν θέλω τὴν ζημίαν σας, διὰ τοῦτο σας γράφω ἐκεῖνα ὁποῦ γνωρίζω πῶς εἶνε πρὸς τὸ συμφέρον σας. Ἄν ἀρωτᾶς ἐτοῦτον ἐδῶ, θέλει νὰ ἔχῃ ἀνθρώπους κοντά του νὰ μὴν τὸν βλέπουσαν τί κάμνει. Τὸν πατέρα του φαίνεται τὸν ἐκαταπράννε με ταῖς γραφαῖς ὁποῦ τοῦ ἔστειλε, καὶ εἰς τὴν γραφὴν ὁποῦ τοῦ ἔστειλα ἂν ἀπόκρισιν μὲν μ' ἔδωσεν. Ἀντίς νὰ τὸ χαρῆ πῶς τοῦ ἔδωσα εἰδησιν νὰ διορθώσῃ τὸν υἱόν του, φαίνεται πῶς ἐψυχράθη με ἔμένα.

Ἡ αὐθεντία του κατὰ τὸ παρὸν φαίνεται πῶς ἐτραβήχθηκεν ἀπὸ τὰ νυχτογυρίσματα, τὸ ὁποῖο δὲν εἶνε ἀπὸ λόγου του ἀλλὰ εἶνε ἀπὸ τοὺς φοβερισμοὺς τοῦ πατρός του. Τοὺς κομισιοναρίους τοὺς θέλει νὰ εἶναι ὅλοι σοφοί, νὰ τοῦ γράφουσαν ὀρθά. Ὅταν λάβῃ γραφαῖς ἀπὸ τοὺς φίλους, δὲν ἀκούεις ἄλλο νὰ λέγῃ παρὰ πῶς εἶναι ἀμαθεῖς, νιοράντηδες, χυδαῖοι. Κάμνει ὡσὰν νὰ μὴν ἐγεννηθήκεν αὐτοῦ, παρὰ πῶς ἢ πρᾶγματεία εἶνε Ἄκαντέμια. Ὁ πρᾶγματευτής δὲν βλέπει ἢ στραβὰ τοῦ γράφουσαν ἢ ἴσα, ἀλλὰ βλέπει τὸ διάφορό του καὶ παρακεῖ δὲν τόνε μέλει.

I'

1774 Μαῖου 26. Ἀμστερδάμ.

Ἐως τὴν σήμερον δὲν ἔλαβα ἀπόκρισιν τῆς ὑστερινῆς μυστικῆς γραφῆς τὴν ὁποίαν τὴν ἔστειλα με χέρι τοῦ κυρίου Ἰωάννου Μπρίγκου σημειωμένην Φεβρουαρίου 8. Ἐκεῖ σας ἔγραψα τὴν ἀπόφασιν ὁποῦ ἔκαμα, ἐλπίζω ὅμως με τούτην τὴν πόστα ὁποῦ παντέχομεν νὰ λάβω ἀπόκρισιν.

Τώρα δὲν λείπω νὰ σας γράψω πάλι περὶ τοῦ ἐπαινεμένου σιὸρ Διαμαντῆ σας τὴν κατάστασιν. Ἐγὼ, αὐθέντη, καθὼς σας προέγραψα, ἔκαμα ἀπόφασιν διὰ νὰ ἀναχωρήσω ἀπὸ αὐτὸν πρῶτον διὰ τὴν ἔχθραν καὶ ψυχρότητα ὁποῦ ἔχει εἰς ἐλόγου μου χωρὶς νὰ τοῦ δίδω αἰτίαν, καὶ δευτερον δὲν ἤμπορῶ πλέον νὰ βλέπω τὴν ζημίαν ὁποῦ σας ἀκολουθεῖ καθημερινῶς. Ἐμένα αὐθέντη, μ' ἔστειλατε ἐδῶ νὰ βλέπω τὰ ἰντερέσσα σας καὶ νὰ πάσχω πάντοτες διὰ τὸ συμφέρον σας καὶ ὄχι νὰ βλέπω τὴν ζημίαν

σας και να μη μιλω. Αυτό δεν εινε χριστιανικό ιδίωμα αλλά διαβολικό. Αυτό εινε όπου με παραινεί το περισσότερο δια ν'αναχωρήσω από αυτόν, επειδή στοχαζομαι πως δεν ήμπορώ να σε βοηθήσω.

Ο σοφολογιώτατος δεν δέχεται να του είπω τίποτις δια το συμφέρον σας. Ευχαριστείται καλλίτερα να χάση παρά να του είπω πως αυτό το πράγμα δεν είναι καλά κατωμένο. Να ήταν άλλος δεν ήθελε τότε μέλει τίποτις, παρά ήθελε να βλέπη την δουλειάν του, και παρκαί ως τα κλαίη που τ'άχει. Εγώ είμαι άμαρτωλός, μα δεν είμαι άπιστος. Εγώ, αθέντη, όπου έφαγα τώρα τόσους χρόνους εις τα χέρια σου και δια την αγάπη όπου έχω εις την αθεντία σου εινε όπου κάθουμαι εδώ. "Αν πής δια το διάφορό μου, τα φ. 450 που μου δίδετε τον χρόνον ήμπορούσα να τα κζαντήσω και αυτού διπλά και να έχω και την ήσυχία μου.

Κάθουμαι όμως δια την αγάπη σας, να μην πήτε εις κάθε καιρόν πως δεν σας δούλευσα έμπιστευμένα. "Ησυν βέβαιος, αθέντα, από εξ αρχής να μην ήμουν εγώ εδώ, έως τώρα ήθελες βλέπει άλλα πράγματα εις αυτόν, μα τί να κάμω. "Έχει πάντοτε τον φόβον από έμένα και σύρεται από τα πλέον χειρότερα που είχε να κάμη, δια τούτο σας έδωσα και σας δίδω την εΐδησιν, έτούτο όπου σας γράφω να μη τα ρίκτετε εις τον άέρα, παρά ώσαν φρόνιμος άνθρωπος όπου είσαι, να στοχαζέσαι και να έχης τα μάτια σου ανοικτά. Πριν γείνη το κακό πρέπει να το άμπατιση τινάς, ύστερα ό,τι και αν κάμη δεν ώφελείται τίποτις. Δια τούτο σας γράφω ώσαν πιστός δούλος όπου είμαι, να έχης την εΐδησιν, το κρέντιτό του έχασε παντελώς. Πράγμα έπήεν ν'άγοράσῃ και δεν του έδωσαν πίστι. "Όπου άρω- τοϋν δια λόγου του, κανείς δεν λέγει το καλό του. Οί Ιζίοι οί ρωμαίοι, όποιος πάη να τους άρωτήση του λέγουν : κάμε ό,τι θέλεις. Ο εύλογη- μένος δεν έχει σχήμα πραγματευτού άπάνω του. αυτός έδόθηκεν όλος εις της ματαιότηταις. Το νεγότηό του κρατεί ώσαν εγκλετζέ, και όντας τει- ούτης λογής ένας πραγματευτής, ή δουλειά του ποτές δεν πάει εμπρός. "Αν ήκουε της συμβουλαίς σας όπου του έδώσατε από αυτού, αυτός δεν ήπεφε σε τέτοιαις λάσπαις. Από αυτού στοχασθήτε την άμέλειαν όπου έχει στο νεγότη. Ο Μάις άπέρασεν και άκόμη δεν σας έστειλεν τους κόν- τους κορέντε, και ό Στέφανος τους έστειλεν από τον Μάρτιον, και που του Στεφάνου ή δουλειαις και που ή ειδικαις του ! Τώρα έπήεν άνθρω- πον να του μάθη το σπαθί. Και παρά να χάνη τον καιρό του να μαθαίνη σπαθί, δεν εινε καλλιώτερον να βλέπη της δουλειαις του ; Και που να σε τα γράφω όλα !

"Αν πής πως σϋ γράφουν οί εδώ λεγόμενοι χριστιανοί, σε λέγω πως θέλουν καλλίτερα τον άφανισμόν σας δια το ίντερέσο τους. "Όσον καιρόν

είχαν το κρέντιτο, επήγαινε καλά, μα τώρα εινε καλλιώτερό του να παραι- τήση από το νεγότη. Μα το ζῆ ό Θεός, αθέντη, ή καρδιά μου κλαίει καθημερινώς βλέποντας την δουλειά σας να πηγαίνη όπισω.

Τον πατέρα του τον ήκαμε με της γραφαίς του και θαρρεί πως ό υίός του άγίασεν εις την Όλλάνδα, και δεν ειξεύρει πως περνούν δύο και τρείς εβδομάδες να πατήση στην εκκλησία, και αν έρθη καμμίαν φοράν, έρχε- ται στο τέλος. "Όσο καλό ήκαμες ή αθεντία σου εδώ, τόση φθοράν ήκαμεν έτούτος εδώ με το κακό του παράδειγμα. Μεγάλο κακό του έγεινεν όπου ήλθεν εδώ διαβαζοντας τα διαβολεμμένα βιβλία τα φραντζέζικα, έγινεν ώσαν άσωτος υίός, και μένω.

("Επεται συνέχεια).

Η ΕΒΡΑΪΚΗ ΚΟΙΝΟΤΗΣ ΖΑΚΥΝΘΟΥ ΕΠΙ ΕΝΕΤΟΚΡΑΤΙΑΣ¹

Έκ των προκηρύξεων των Προβλεπτών και εξ άλλων σωζομένων έγ- γράφων, φαίνεται ότι κατά την Μεγάλην Έβδομάδα και ιδίως κατά την Μεγάλην Παρασκευήν, μεθ' όλην την αυστηρότητα και τας επιβλαβέ- νας εις τους παραβάτας ποινάς, οί Έβραίοι έκακοποιούντο. Δυστυχώς λίαν διαδιδόμενη ήτο και ή κατηγορία ότι οί Έβραίοι άρμαζουσι χρι- στιανοπαιδας και τους θυσιάζουσιν χάριν του άπαιτουμένου αίματος δια- ταις λειψαίς. Η κατά των Έβραίων αυτη πρόληψις χρονολογείται άπ' αίωνων και πολλοί εκ των λογίων δια λαμπρών συγγραμμάτων απέδει- ζαν ότι εινε άπλή συκοφαντία. Μεταξύ τούτων συγκαταλέγεται και ό διακεκριμένος ιταλός Corrado Giudetti, όστις εν τῷ αξιολόγῳ αυτού έργῳ Pro Judæis, Riflessioni e Documenti τῷ δημοσιευθέντι εν Το- ρίνῳ τῷ 1884 τύποις Roux e Favale² άνασκειάζει έντελώς την κατά των τάλαιπώρων Έβραίων ταύτην, συκοφαντίαν ήτις εις πολλά μέρη προϋξένησε δυσαρέστους και αίματηράς σκηνάς. "Άλλως τε και αυτοί οί χριστιανοί έδυσφημήθησαν άλλοτε δια παρομοίας συκοφαντίας. Οί όπα- δοί του χριστιανικού θρησκευματος κατά τους πρώτους αιώνας κατηγορή- θησαν ότι ποιούνται χρῆσιν του αίματος εις τας ιεροτελεστίας των περιερ- γότερον δέ εινε ότι και σήμεραν έτι οί εν τῇ Σινικῇ έχθροί των χριστιαν- ών διέδοσαν εις τον όχλον ότι οί χριστιανοί έχουσιν ανάγκην του αίμα- τος παιδων Σινων ίνα εξιλιώσωσι τους Θεούς των, διό και οί χριστιανοί

1. Συνέχεια: Ίδε προηγούμενον φυλλάδιον.

2. Εύχης έργον θά ήτο αν μεταφράζετο Έλληνιστί.

πολλά υπέφερον κατὰ καιρούς ἐν τῇ χώρᾳ ἐκείνῃ δεινά. Ἐνεκα λοιπὸν τῆς τοιαύτης κατὰ τῶν Ἑβραίων προλήψεως τὸ 1712 συνέβησαν ἐν Ζακύνθῳ πολλὰ ἀξιοθρήνητα συμβάντα. Παρέχομεν τὸν λόγον εἰς σύγχρονον, ὅστις περιέγραψε τὸ γεγονός¹ : « 1713 Ἀπριλίου 13 Κυριακῇ τῶν « Βαίων, εἶχε μία γυναῖκα ὀνόματι Νικολέτα, κάτοικος εἰς τὴν σκοντράδα² « τῆς θείας Φανερωμένης, ἓνα παιδὶ ὀνομαζόμενον Νικολῆς, υἱὸς τοῦ Θεοῦ « Ἐδωρῆ Βαλσαμάκη καὶ ἦτο παιδὶ χρόνων ἕξι, τὸ ὁποῖο ἔχαθη. Μὴ εἰξεύ- « ροντας λοιπὸν τί ἔγεινε, ἐπροσπάθησάν εἰς ὄλο τὸ νησί νὰ τὸ εὔρουν, μὰ « δὲν τὸ ἤρξαν, ὥστε ὁποῦ ἔδραμαν εἰς τὸν Προβλεπτήν, ὁ ὁποῖος ἔβαλε « προκλάμο εἰς ὄλαις ταις σκοντράδαις, μὰ δὲν ἐστάθη τρόπος νὰ βρεθῆ « μὲ δόσιμο 500 ριάλια ὁποῖος ἤθελε τὸ εὔρη. Καὶ τὸ μεγάλο Σαββάτο « τὸ ἀπόγευμ. στὰς 19 τοῦ αὐτοῦ μηνός, εὐρέθη πνιμένον εἰς τὴν πούντα « τοῦ Νταβία καὶ ἦτο τὰ μαλλιά του τριγύρω μπαμπερεμένα, μὲ μιὰ « βρούλλα εἰς τὸ κούτελο καὶ ἄλλη μία εἰς τὸνάκουτῃ καὶ τ' αὐτιά του κομ- « μένα καὶ ἡ μύτη του κομμένη καὶ εἰς τὸ κούτελο τρούπαις καὶ ἡ ἀπα- « κλάμαις του τρούπαις καὶ τὰ δύο του χέρια τρούπια καὶ εἰς τὸ κορμί του « ατρούπαις ὡσάν βισιγατόρια καὶ πρισμένο δὲν ἦτο ὡσάν τοὺς πνιμένους. « Καὶ φέροντάς το εἰς τὴν χώρα καὶ βλέποντάς το ὁ λαὸς καὶ μὲ τέτοια « σημεῖα ἔγεινε θόρυβος μεγάλος καὶ ἐστοχάσθησαν πῶς αὐτὸ δὲν ἦτο « πνιγμένο ἀλλὰ ἐσταυρωμένον ἀπὸ τοὺς Ἑβραίους εἰς ἀνάμνησιν τοῦ Χρι- « στοῦ. Κ' ἔτσι ἔγεινε σύγχυσις μεγάλη καὶ τὴν ἁγίαν Λαμπρὰν τὴν αὐ- « γὴν ἐπῆραν τὸ παιδὶ νὰ τὸ πᾶνε εἰς τὸ κάστρο νὰ τὸ ἰδῆ ὁ Προβλεπτής « νὰ κάμῃ δικαιοσύνη, ὅτι κατὰ τὰ σημεῖα δὲν ἦτο πνιμένο. Πηγαίνον- « τὰς το εἰς τὸ κάστρο ἀκολούθει πολλώτατος λαὸς, καὶ βλέποντας τὸ « περίσσευμα τοῦ λαοῦ ἔκλεισαν τῆς πόρταις καὶ οἱ σολτάδοι ἀπὸ πάνου « ἀπὸ τὰ μουράγια τοὺς ἐγύρισαν ὀπίσω, καὶ τὸ ἀπόθεσαν τὸ παιδὶ εἰς « τὴν μέση τοῦ φόρου. καὶ ἔγεινε μεγάλη σύγχυσις, καὶ ὄλοι ἐφώναζαν νὰ « ἀπολέσουν τοὺς Ἑβραίους. Τότε ἐφοβήθη ὁ Προβλεπτής διὰ τὴν σύγ- « χυσιν τοῦ λαοῦ, καὶ ἔριξε τρεῖς κανονιαῖς χωρὶς μπάλλα, κ' ἔτσι ἐσκόρ- « πισε ὁ λαός. Παρομοίως ἐστελλεν ὀρδινίαν³ καὶ ἔθαψαν τὸ παιδὶ εἰς τὴν « ἀπισκοπὴν. Ἐφανερῶθῃ ὁμως πῶς οἱ Ἑβραῖοι τὸ ἐσταύρωσαν. Τὸ ἄνωθεν « παιδὶ εἶχε σμιῖξει μὲ ἄλλο παιδὶ κεφαλониτόπουλο ἐνοῦ μπαμπάκ⁴ μεγα- « κλείτερό του καὶ σμιγόντας τὰ δύο παιδία περιπατῶτας ὡς ἄγνωστα, εἶ- « αχανε ριθάρουν⁵ εἰς τὴν Ὁβραϊκὴν⁶ καὶ ὁ Ἑβραῖος ὁ Γιακουμέτος

1. Τὸ χειρόγραφον εἶνε ἰδιόχειρον τοῦ ἀειμνήστου ἱατροῦ καὶ λογίου Δημητρίου Πελε- κάτου σώζεται δὲ νῦν εἰς τὴν Δημοτικὴν Φωσκολιανὴν Βιβλιοθήκην (Ἄριθ. 10 φακελ. χειρ.)

2. συνοικία.

3. διαταγή.

4. φθάσει.

5. ἡ Ἑβραϊκὴ συνοικία ἦτο τότε ἡ νῦν ὁ δὸς Φωσκόλου.

« τὰ ἔκραξε καὶ τὰ ἔμπασε εἰς τὸ σπίτι του καὶ τὰ ἐφίλεψε Ζαχαρόκουκα « καὶ τὸ κεφαλониτόπουλο ἔπειτα ἔφυγε, τὸ ἄλλο ἐκράτησε καὶ τὸ ἐσταύ- « ρωσαν. Καὶ τὴν Μεγαλὴν Παρασκευὴν τὸ βράδυ ἐπῆγε ὁ Βῆτας καὶ ἐγύ- « ρηψε τοῦ Χρυσομάλλῃ τὸ καίκι του. καὶ αὐτὸς τοῦ εἶπε πῶς τὸ καίκι δὲν « τὸ δίνει χωρὶς νὰ εἶνε καὶ ἐκεῖνος. Καὶ ὁ Βῆτας τοῦ ἀπεκρίθη πῶς ἔχει « νὰ πάῃ εἰς ἓνα καράβι Ἰγγλέζικο νὰ βγάλῃ κάμποσο πρᾶγμα κοντρα- « πᾶντο καὶ δίνοντάς του ἕξι δουκάτα τὸ ἔδωσε. « Καὶ τὴν νύκτα ἐμπαρκά- « ρανε τὸ παιδὶ καὶ τὸ ἔριξαν εἰς τὸ πέλαγο διὰ νὰ χαθῆ μὴν τύχη καὶ « μαθητευτῆ. Μὰ ὁ Θεὸς διὰ νὰ φανερώσῃ τὰ πάντα, εὐγῆκε τὸ παιδὶ « εἰς τὸ Νταβία καὶ μὲ τὴν μαρτυρίαν τοῦ ἄνωθεν παιδιοῦ, ὁποῦ ἐγλύ- « πτωσε καὶ τοῦ ἄνωθεν Χρυσομάλλῃ, ἐπιστώθη ὁ λαὸς καὶ ἐβεβαιώθη.

« Ὅμως θέλοντας ὁ Προβλεπτής νὰ βεβαιωθῆ εἰς πᾶσαν ἀλήθειαν, ἐπρόσ- « ταξε τὴν Νέαν Δευτέρα καὶ ἐξέχωσαν τὸ παιδὶ καὶ εἶχε κοντά του τέσ- « σαρους ἱατροὺς, τὸν Βίντερ, τὸν Χιόνην, τὸν Συγούρον καὶ τὸν Παλαδᾶν « καὶ βάνοντας τὸ παραγόνῃ εἰς τὴν μίαν μπότα, παρευθὺς ἔτρεξε αἷμα ὡς « πὲρ νὰ ἦτο ζωντανός, καὶ ἐθρόμα τίποτέ καὶ ἔτσι ἀποφάσισαν πῶς ἦτο « θανατωμένον καὶ ὄχι πνιγμένο, ἔπειτα πάλιν τὸ ἔθαψαν. Τότες πάλι ἔγεινε « σύγχυσις μεγάλη ἵνα ἀπολέσουν τοὺς Ἑβραίους, μὰ ὁ Προβλεπτής εἶχε « σταλμένους σολτάδους καὶ ἐφύλαγαν αὐτοὺς, ἵνα μὴ τοὺς ἀπολέσουν. Καὶ « τὴν Τρίτην τὸ γιόμα ἀπέρασαν μερικὰ παιδία ἀπὸ τὴν πόρτα τοῦ Βῆτα, « ὁ ὁποῖος ἦτο ὁ πλέον περίφημος Ἑβραῖος αὐτὸς ὄντας εἰς τὴν πόρτα του, « τὰ παιδία ἄρχισαν νὰ τὸν βρίζουν καὶ νὰ τὸν φοβερίζουν καὶ αὐτὸς « ἔδραμε νὰ βρῆ τὰ παιδία καὶ βλέποντας οἱ περιστῶτες, ἔδραμαν νὰ « φοβερίσουν τὸν Βῆταν καὶ οἱ σολτάδοι ὁποῦ ἐφύλαγαν αὐτὸν ἔδραμαν καὶ « ἔπιασαν ἓνα ἀπὸ αὐτοὺς καὶ τὸν ἐπῆγαν εἰς τὸ καρτέρι. Ταῦτα γινόμενα, « ἔγεινε μεγάλη σύγχυσις καὶ ἄρχισαν νὰ πετροβολοῦν τὰ Ἑβραϊκὰ σπίτια « ἀπὸ μακρόθεν διὰ τὸν φόβον τῶν σολτάδων ὁμως οἱ σολτάδοι τοὺς ἐκυ- « νήγησαν νὰ πιάσουν ἀπὸ αὐτοὺς, καὶ ἀπὸ ὀλίγον εἰς ὀλίγον ἐμαζόχθη « ὅλη ἡ χώρα καὶ ἔτρεξαν νὰ καταφθεῖρουν τοὺς Ἑβραίους. Αὐτοὶ ἐκλεί- « σθησαν, ἀμὴ ἔσπασαν ταις πόρταις τοὺς διὰ νὰ τοὺς φονεύσουν, αὐτοὶ δὲ « εἰξεύροντας τὴν συνειδησὴν τοὺς ἔφυγαν καὶ ἐκρύφθησαν εἰς τῶν Χριστι- « ανῶν τὰ σπίτια μὲ τὸ ἀκριβώτερον πρᾶγμα ὁποῦ εἶχεν ὁ καθείς τοὺς καὶ « ἔρεκουπεραρίστηκαν⁶ εἰς τὰ ἀρχοντικὰ σπίτια. Ὅμως ὁ λαὸς μὴ εὐρί- « σκοντάς τοὺς εἰς τὰ σπίτια τοὺς, ἤρχισαν καὶ ἐτζάκιζαν ταις κασέλαις, « ἄρμαρία, καθήκλαις, καθρέπταις καὶ κάθε ἄλλο ὁποῦ εὐρισκαν, ἔπειτα « ἄρχισαν καὶ ἐκουβάλησαν τὸ πρᾶγμα τοὺς καὶ δὲν τοὺς ἔφησαν τίποτες. « Ἐτζάκιζαν ταις πόρταις τῶν Συναγωγῶν, ταις Παλαιαῖς τοὺς ἐξέσκι-

6. Διεσώθησαν.

»σαν και ἔγεινε θρήνος μεγαλώτατος. Ἐμπῆκαν και πολλοὶ χωριάται.
 »Ἐνα μόνον Ἑβραῖον εὔραν εἰς τὸ Συναγωγῶν και τὸν ἐφόνευσαν και με-
 »ρικούς ἄλλους ἐλάβωσαν. Τότες ὁ Προβλεπτής ἐδραμε σπουδαίως καθα-
 »λάρης με τὴν πιστόλα εἰς τὸ χέρι και με ἓνα τεστακαμένον⁷ σολτάδους
 »διὰ νὰ καταπραῦνη τὸν λαόν, ἀλλὰ μάταια ἐκοπίαζε ὅτι ἐκινδύνευσε νὰ
 »χάσῃ και τὴν ζωὴν του και τοὺς σολτάδους του. Ὅλοι οἱ ἄρχοντες ἐφο-
 »βήθησαν και ἐκλείσθησαν εἰς τὰ σπίτια τους με ἄλλους φίλους τους, ὅλοι
 »με τὰ ἄρματα και ἐφύλαξαν τὸ πρᾶγμα τους, διατί ἔσκουζε ὁ λαὸς πῶς
 »αὐτοὶ εἶχαν τοὺς Ἑβραίους κρυμμένους, και ὁ λαὸς ἐρίσολθάρισε⁸ ὅτι
 »τὴν νύκτα νὰ βεσαλτάρουν⁹ εἰς τὰ ἀρχοντικά, και Θεοῦ ἀικονομία, διὰ
 »νὰ μὴ χαλασθῇ ἡ χώρα, τὸ κοντόβραδο ἐπρόβαλαν τρία καράβια τῆς ἀρ-
 »μαδάς ὅπου ἐρχόντανε ἀπὸ τὸ Ἀνάπλι και ριβάροντας¹⁰ εἰς τὸ πόντο,
 »ἔστειλε ὁ Προβλεπτής φελοῦκα και τοὺς ἐμύνησε και ἤλθαν κοντὰ εἰς
 »τὴν χώρα και ἐβγαλαν ὅλους τοὺς σολτάδους τους εἰς τὴν χώραν και ἐπε-
 »ριεκύκλωσαν ὅλαις ταῖς στραταῖς και καντούνια και δὲν ἄφιναν νὰπεράσῃ
 »κανεὶς και ἐτριτζάρανε και τὰ κανόνια τοῦ κάστρου ἐναντίον εἰς τὴν χώ-
 »ρην, ὁμοίως και τῶν καραβιῶν και ἐσκιάχθη ὁ λαὸς και ὅλοι ἐπῆγαν
 »εἰς τὰ σπίτια τους. Και τὴν αὐτὴν νύκτα ἐσύναξε ὁ Προβλεπτής ὅλους
 »τοὺς Ἑβραίους και τοὺς ἐμπαρκάρισε εἰς τὰ καράβια και τὴν Τετάρτη
 »ἐμπῆκαν οἱ χωριάται μέσα εἰς τὴν χώραν και ἄρχισε πάλι ὁ λαὸς νὰ
 »κάνουν ἀνακάτωσαι, μὰ ἦταν ὁ φόβος τῆς πολλῆς μιλιτζας¹¹ ὅπου τοὺς
 »ἐκράτησε. Τότες οἱ ἄρχοντες τοὺς ἐπίασαν με τὸ καλὸ και με ὑπομονὴν
 »μεγάλῃ ὥστε ὅπου ἐκαταπραῦνε ὁ κόσμος και ἔπειτα ἐβγαλε ὁ Προβλε-
 »πτής ἀπὸ τὰ καράβια και τοὺς ἐμπασε εἰς τὸ κάστρο και τότες ἐβαπτί-
 »στηκαν μερικοὶ, ἦγουν ὁ υἱὸς τοῦ Τσεκούλη ὅτι τὴν ἰδίαν ἡμέραν τὸν
 »ἐπίασαν και ἐκεῖνος ἐφώναζε πῶς γίνεται χριστιανὸς και τὸν ἐπῆραν στὸν
 »Ἅγιον Ἀντώνιον και ἐκαμε ἐκεῖ σαράντα ἡμέραις και ἔπειτα τὸν ἐβά-
 »πτισαν και τὸν ὠνόμασαν Χριστόφαλο. Ἐβαπτίσθη και ὁ Σαμπάτης με
 »ὄλην του τὴν φαμίλιαν, ὁ ὅποιος ἔφτιανε τὰ κρεββάτια. Ἐφορμαρίσθη
 »προτζέσο και ἐπαντηρίστη¹² ὁ Παναγιωτάκης Κότζικας, Στεφανάκης
 »Λογοθέτης λεγόμενος Μπαρπούτας, Φραντζέσκος Μαυριανὸς και μερικοὶ
 »ἄλλοι και ἔπειτα ἐφτιάστηκαν. Ὅμως ἀνήμερα τοῦ Σωτήρος ἦλθε ὁ
 »Γκιενεράλες ἀπὸ τὸ Ἀνάπλι και ἄρχισε νὰ ζαμινάρη ντὰ ρέτο ντὶ σε-

7. Ἀπόσπασμα.

8. ἀπεφάρισε.

9. νὰ κάμουν ἔφοδον.

10. φθάνοντα.

11. στρατοῦ.

12. γενομένων ἀνακρίσεων κατεδικάστησαν εἰς ἐξορίαν.

»κρετέτζα³ διὰ τὸ κάζο και ἐπαντήρησε τοὺς ἄνωθεν. Ἐβγαλε προκλάμο ὅτι
 »ἀπὸ τὴν μίαν ὥραν τῆς νυκτός νὰ μὴ προβατῆ κανεὶς και ἐβγαλε ρόνταις⁴
 »πολλαῖς και ἐπίασαν πολλοὺς. Και στάς 18 τοῦ Αὐγούστου σταῖς πέντε
 »ὥραις τῆς νυκτός, θέλουν, πῶς ἐξέθαψε τὸ παιδί και τὸ ἔστειλε στὴ Βε-
 »νετία και ἔτζι ἄρχισε και ἔφτιασε τὸ Γέτο.»

Ἐκτός τοῦ ἀνωτέρω χρονικοῦ διεσώθη ποιημάτιον, τὸ ὁποῖον ὁ μακα-
 ρίτης Βαρβιάνης ἀντέγραψεν εἰς τὰ Χρονικά αὐτοῦ, τὰ ὁποῖα νῦν σώζον-
 ται εἰς τὸ Ἀρχειοφυλακεῖον. Ἐκ τοῦ Βαρβιάνη ἀντέγραψαν αὐτὸ πρὸς δη-
 μοσίευσιν ὁ τε Χιώτης⁵ και Ῥαφτάνης⁶. Ὁ γράψας τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος
 ποιημάτιον δὲν ἦτο ποιητής, ἀλλὰ κακόζηλος στιχουργός, πεπεισμένος εἰς
 τὴν πρόληψιν τῆς ἀνθρωποθεσίας, διὸ και οὐ μόνον περιγράφει τὴν εὔρεσιν
 τοῦ πτώματος τοῦ ἀτυχοῦ παιδός, τὰ ἱατρικὰ συμβούλια, τὰς νεκροφίαις,
 τὸ αἱματηρὸν ἐπεισόδιον, ἀλλὰ και κατὰ τῶν ταλαιπώρων Ἑβραίων κατα-
 φέρεται. Τὸ ποιημάτιον ἀρχεται ὡς ἐξῆς :

Εἰς τὴν γέμισιν σελήνης φάσκα κάνουν νομικὸν
 Οἱ Ἑβραῖοι και πληροῦσι νόμον τὸν μωσαϊκόν,
 Τὰ λειψὰ τους ἐτοιμάζουν νὰ τὰ φᾶσι με τ' ἄρνι,
 Γιατί ἐλευθερωθῆκαν ἐν Μαρτίῳ τῷ μηνί,
 Ἄπ' τοῦ Φαραὼ τὴν χώρα και δὲν εἶχαν σκλαβωθοῦν.
 Ἄχ! κ' ἄς εἶχαις πιγιῶσι και ἀπ' τὸν κόσμον νὰ χαθοῦν».

Δὲν καταχρῶμεθα τῆς ὑπομονῆς τοῦ ἀναγνώστου διὰ τῆς δημοσιεύ-
 σεως ὁλοκληροῦ τοῦ ποιήματος, ἀλλὰ μόνον παραθέτομεν τοὺς στίχους
 τοὺς περιγράφοντας τὰ γεγονότα.

«Και γυρεύοντας τὸ τέκνο ποῦ τῆς ἤθελε χαθῆ
 Με τὴν σάλπιγγα ἐλάλει μήπως κ' ἤθελ' εὔρεθῆ.

Τὴν ἐβδόμην τὴν ἡμέραν ἐφανίστηκε νεκρὸ
 εἰς τὸ χεῖλος τῆς θαλάσσης με τὸ θάνατο πικρὸ.

Λέγουσι πῶς δὲν ἐπνίγη, ὁ λαὸς εὐθύς κινεῖ
 Νὰ χαλάσουν τοὺς Ἑβραίους ὅλοι κράζουν μὲ φωνῆ.

Προβλεπτής εἶχε τὸ μάθη, τὴν ἀλήθειαν θε νὰ ἰδῆ
 Τοὺς γιατροὺς κράζουν ν' ἀλθοῦσιν εἰς τὴν ἀνακομιδὴν.
 Τέσσαρες γιατροὶ ἐδράμαν ἔμπειροι στὴν ἱατρικὴ
 Βίντερ, Χιώνης και Σιγούρος και ὁ Παλλαδᾶς ἐκεῖ.

3. Νὰ ἀνακρίνη μυστικά.

4. Περιπολίαις.

5. Ἀπομνημ. Ἱστορ. Τόμ. Γ' σελ. 348-350.

6. Ἰουδαϊκά, εἰς τὰ Προλεγόμενα.

Μία τρίτη ἐσυναχθῆκαν, ὥραις ἕξ τῆς μερῆς,
 Ἐδραμον νὰ καταρῶσι τοὺς Ἑβραίους ὁ λαός.
 Σποῦν ταῖς πόρταις, μέσα μπένουν εἰς ταῖς τρεῖς Συναγωγαῖς,
 Ἐτρομάξαν οἱ Ἑβραῖοι κ' ἤχασαν ταῖς προσευχαῖς.
 Τὰ βιβλία ἐξεσχίσαν καὶ τὴν Παλαιὴν ἀρποῦν,
 Ἐπειτα ὡς λύκοι ἐδράμαν μὲ τσεκούρια πόρταις σποῦν.
 Ἐρμύνον καὶ συνάγουν καὶ τὸν πλοῦτον ἀγαποῦν,
 Ἀλλὰ οἱ πρῶτοι ἐπικραθῆκαν, μὰ τί θέλεις πλειὸ νὰ ποῦν,
 Ποῦ τὸ κάνουν διὰ τὴν Πίστιν; Ἐθανάτωσαν πολλοὺς
 Ὡσὰν ἔκαμὲ ὁ Ἥλιος εἰς ἐκείνους τοὺς καιροὺς.

Αὐταὶ αἱ δυσάρεστοι σκηναὶ συνέβησαν χάριν μιᾶς προλήψεως, διαδομένης ὑπὸ ἀνθρώπων, μὴ σκεπτομένων ὅτι αἱ τοιούτου εἶδους προλήψεις φέρουσιν ἀείποτε κακὰ ἀποτελέσματα. Τὸ ὄνομα τοῦ ποιητοῦ εἶνε ἡμῖν ἄγνωστον ὡς ἄγνωστον εἶνε καὶ ἐκεῖνο τοῦ γράψαντος τὸ *Χρονικόν*, κακῶς δὲ λέγει ὁ Κατραμῆς ὅτι εἶνε ἔργον τοῦ Ἀγγέλου Σουμάκης¹.

Προσπαθήσαντες νὰ ἐρευνήσωμεν τὰ περὶ τοῦ αἰματηροῦ ἐκείνου δράματος, ἐπίστημεν ὅτι πράγματι οἱ ταλαίπωροι Ἑβραῖοι ὑπέφερον πόλλα δυσάρεστα καὶ τὰ ὑπάρχοντα αὐτῶν ἔχασαν. Τὸ παιδίον πράγματι ὑπέστη μαρτυρικὸν θάνατον ἄγνωστα ὁμῶς ἀπομένον εἰς ἡμᾶς τοὺς μεταγενεστέρους τὰ ὀνόματα τῶν κακούργων, ἀφοῦ ἀγνωστα ἦσαν καὶ εἰς τοὺς συγχρόνους, τοὺς γράψαντας τὸ τε *χρονικόν* καὶ τὸ *ποίημα*. Ἄν ἀποδοθῇ ὁ φόνος εἰς τοὺς Ἑβραίους τὸ πρᾶγμα δὲν εἶνε παραδόξον, διότι, καθὰ ἡ ἱστορία πολλῶν ἄλλων ἐθνῶν ἀποδεικνύει, ἡ ἀπώλεια τῶν παιδῶν καὶ ὁ μαρτυρικὸς αὐτῶν θάνατος εἰς αὐτοὺς ἀποδίδεται ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ.

Ὁ πρωτοπαπᾶς Μπελέτης εἰς τὰ ληξιαρχικὰ βιβλία τῆς Μητροπόλεως, ἔγραψε τὴν ἑξῆς σημείωσιν:

»1712 Ἀπριλίου 20 ἡμέραν Κυριακὴ τῆς Ἀγίας Λαμπρᾶς, ἐνταφιάσασμεν εἰς τὸν παρόντα Ναὸν ἓνα παιδί, διὰ προστάγματος τοῦ ἐκλαμπρο-

7. Ὁ ἀοιδίμος Κατραμῆς (Φιλολ. Ἀνάλεκ. Ζακύνθου σελ. 328) λέγει ὅτι ὁ Ἀγγελος Σουμάκης εἶνε ὁ γράψας τὸ ἀνωτέρω *χρονικόν*. Ὁ Κατραμῆς λέγει ὅτι ὁ Σουμάκης ἐγεννήθη τὸ 1640, ὅτι ἔγραψε τὸ *Ῥεμπελιδὶ τῶν Ποπολάρων* ὅπου ἔγεινε εἰς τὴν Ζακύνθον στὰ 1628, καὶ τὴν *Διήγησιν τῆς Πανούκλας* εἰς τὴν Ζακύνθον ὅπου ἔγεινε στὰ 1728. Ὁ Σουμάκης διηγείται εἰς τὸ *Ῥεμπελιδὶ* ὅτι ἦτο αὐτόπτης μάρτυς, ἄρα ἕξ τὸ 1628 πῶς λοιπὸν ἐγεννήθη τὸ 1640; Ὁ Σουμάκης τὸ 1628 ἦτο εἰς τὴν ἀκμὴν τῆς ἡλικίας του καὶ δὲν ἠδύνατο νὰ εἶνε μεταξύ τῶν ζώντων τὸ 1712 καὶ μάλιστα τὸ 1728. Ταῦτα πάντα συνέβησαν διότι ὁ Κατραμῆς δὲν ἀνέγνωσε τὴν *Διήγησιν τῶν Ποπολάρων* καὶ θὰ ἐνόμιζεν ὅτι συνέγραψεν αὐτὴν ὁ Σουμάκης, κατὰ τὰς πληροφορίες, ἃς ἔλαβεν. Ἡκμασαν ἐν Ζακύνθῳ τρεῖς φέροντες τὸ ὄνομα Ἀγγέλος Σουμάκης (Πρ.βλ. Σ' δὲ Βιάκη «Ὁρθόδοξοι Συγγραφεῖς» ἐπὶ τῇ βάσει ἀνεκδότων ἐγγράφων ἐν τῇ «Ἐκκλησιαστικῇ Ἀληθείᾳ» Κωνσταντινουπόλεως ἔτος I'.

»τάτου καὶ Ἐξοχωτάτου αὐθεντοῦ Κυρίου Κυρ. Πέτρου Μπρεγαδίνου, ἡμετέρου Προβλεπτοῦ, υἱὸν τοῦ Ἀναστασίου Ζερβοῦ, ἕως χρονῶν πέντε ἰντζίρκα¹ τὸ ὄνομα τοῦ Ἰωάννης. Αὐτὸ, ὡς εἰξεύρομεν καὶ ὡς τὸ φανερώουν ἡκαθαρῶτερα ἢ ἀφεντικαῖς προκλάμαις, τὸ ἔχασαν οἱ γονεῖς του ἀπὸ τὴν ἄπερασμένην Κυριακὴν τῶν Βαίων, ὅπου ἦτον εἰς ταῖς 13 τοῦ ἄνω μηνὸς Ἀπριλίου καὶ τὸ μέγα Σάββατον τὸ βράδυ εὐρέθη εἰς τὴν ποῦντα τοῦ Ταβία ἐρριμμένον εἰς τὴν θάλασσαν, ἔχοντας τὰ στίγματα ὅλα ὅσα φαινόνται εἰς τὸν Ἐσταυρωμένον ἡμᾶς ἐλευθερωτὴν Ἰησοῦν Χριστόν, διὰ τὸ ὅποιον ὁ ζῆλος τοῦ ἄνω Ἐξοχωτάτου, σχεδιάζει προτζέσο, διὰ νὰ εὕρη τὴν ἀλήθειαν, ἐπειδὴ, ὡς λέγει ὁλος ὁ κόσμος, νὰ ἔλαβε τὸ αὐτὸ παιδίον τὸν ἐπώδυνον καὶ μαρτυρικὸν θάνατον ἀπὸ τὰς χεῖρας τῶν παρανόμων Ἰουδαίων»

Περίεργον δὲ εἶνε ὅτι δὲν ὑπάρχει ἁμοφωνία ὡς πρὸς τὸ ὄνομα τοῦ παιδός, ἐνῶ κατὰ τὰ ἄλλα πάντες οἱ σύγχρονοι συμφωνοῦσιν. Εἰς τὸ χρονικὸν ὀνομάζεται Νικολῆ; τοῦ Θεοδοῦρη Βαλσαμάκη, ἐνῶ εἰς τὸ ἐπίσημον τοῦ πρωτοπαπᾶ Ἰωάννης τοῦ Ἀναστασίου Ζερβοῦ. Νομίζομεν ὅτι ἐγένετο σύγχυσις. Ὁ ἀναγνώστης ἐνθυμεῖται ὅτι ὁ χρονογράφος λέγει ὅτι ὁ εὐρεθὴς πνιγμένος παῖς «εἶχε σμίξει μὲ ἄλλο παιδί κεφαλονιτόπουλο.» Κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ὑπῆρχεν ἐν Ζακύνθῳ οικογένειά τις ἐκ Κεφαλληνίας μὲ τὸ ἐπώνυμον Βαλσαμάκης. Ἴσως ὁ χρονογράφος ἐσύγχυσε τὰ ὀνόματα τῶν δύο παιδῶν Ζερβοῦ καὶ Βαλσαμάκη. Βεβαίως λαθὸς τι θὰ ἐγένετο, ὅπερ ὁ χρόνος θὰ τὸ λύσῃ διὰ τῆς ἀνευρέσεως νέων ἐγγράφων.

Ἐνεκα τοῦ λαθους τούτου ἢ μάλλον τῆς παραδρομῆς εἰς τὴν γραφὴν τοῦ ὀνόματος, ὁ κύριος Κασιμάτης² γράφει ὅτι ἐν Ζακύνθῳ ἐγένοντο δύο μαρτυρικὸι θάνατοι παιδῶν: ὁ μὲν τῇ 13 Ἀπριλίου τοῦ 1712, ὁ δὲ τὸ 1784 καὶ ὁ πρῶτος φονευθεὶς παῖς ἐκαλεῖτο Βαλσαμάκης, ὁ δεῦτερος Ζερβός. Διαβεβαιοῦμεν τὸν κ. Κασιμάτην ὅτι τῷ 1784 δὲν ἐγένετο ἐν Ζακύνθῳ ἀνθρωποθυσία.

Τοῦ ἀτυχοῦς παιδὸς περισώζεται εἰς τῶν ποδῶν φέρων τὸν τύπον τοῦ ἡλου καὶ φυλάσσεται ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ Ἐσταυρωμένου εἰς τὸν δρόμον τοῦ Κρουνερίου, ὁ ὁποῖος δεικνύεται εἰς τοὺς εὐσεβεῖς καὶ τοὺς περιέργους.

Ὡς ἀνωτέρω εἶπομεν, τὸ *ποίημα* τὸ περιγράφον τὸν θάνατον τοῦ παιδὸς καὶ τὰς βιαιοπραγίας, τὰς γινομένας εἰς τὴν ἑβραϊκὴν συνοικίαν, δὲν εἶνε *ποίημα* ἄξιον λόγου. Ὅμως ὁ εὐφάνταστος τῆς Ζακύνθου λαὸς μετέδωκεν εἰς τοὺς μεταγενεστέρους τὸ δυσάρεστον γεγονός διὰ ποιηματίου, τὸ

1. περίπου.

2. Αἶμα, Ἑβραῖοι, Ταλμούθ κτλ. σελ. 146, 147, 149.

ὅποιον ὀλόκληρον παραθέτομεν, πεπεισμένοι ὅτι δὲν θὰ δυσαρεστηθῆ ὁ ἀναγνώστης :

« Διαβάταις ἐπερνούσανε ἀπάνω ἀκρογιάλι
Καὶ εἶδανε μέσα στὰ ρηχὰ κ' ἓνα σακκί μαυρίζει.
Ξεζώσθησαν τὰ ρουχὰ τους, καὶ στὸ γιὰλὸ ἐμπήκαν
Κ' ἔσυραν ἔξω στὴν στεριὰν τὸ εὐρημα ποῦ πιάσαν.
Ἐπιασαν κείνη τὴ τριχιά κ' ἓνα παιδάκι νοιώθουν,
Ποῦ σταυρωμένο ἦτανε στὰ ξύλα τοῦ Σταυροῦ μας.
Ἦτανε τὸ κεφάλι του σφιγμένο μὲ στ' ἀγκάθια·
Εἶχε ἀποκάτω ἀφ' τὸ βυζὶ λαβωματιὰ μεγάλη.
Ἐκείνοι ἐγονάτισανε καὶ τὸ παιδί δοξάζουν.
Ὁβρηακὴ τὸ σταύρωσε τὸ μαῦρο τὸ παιδάκι.
Ἰσια στὴ χώρα ἐπήρανε, στὴν ἐκκλησιὰ τὸ πᾶνε.
Ἦ μάνα του τὸ γνώρισε, σέρνει τὸ μάγουλό της :
— « Ὄφοῦ 'ναι τὸ παιδάκι μου ποῦ θρέψαν τὰ βυζιά μου,
Ὅπου τὸ ἀποκοίμωγα στὴ κούνια μὲ τραγούδια,
Ὅπου τὸ γλυκοφίλουνα στὰ μάτια καὶ στὰ χεῖλια.
Ἰσως ὅταν σ' ἐσταύρωσαν, παιδί μου, ἐθύμησές με !
— Πατέρες, ποῦ κυττάζετε, μαννάδες, ποῦ γροικᾶτε,
Μιλεῖτε ποιὸς τὰ πάθη μου τὰ ἔλαβε παρόμοια;
Ἔτσι ἔλεγε καὶ ἔσκουζε σὰν λύκος στὸ λημέρι.
Κάποιος τῆς ἀπεκρίθηκε: — Σώπα, καυμένη μάνα;
Ἦ Παναγιά τὰ ἔπαθε τὰ ἴδιά σου πάθη».
Πολὺς λαὸς μαζώχθηκε καὶ πᾶνε στους Ἑβραίους
Τὰ μνήματά τους ἐξέωσαν κ' ἐπέταξαν ταῖς σάρκαις,
Στους δρόμους ἐθρωμούσανε κουφάρια Ὁβρησσύνης,
Τὰ πάτουνε μὲ τὸ γοργὸ τ' ἄλογο ὁ καθβαλάρης,
Οἱ σκύλοι τὰ τραθοῦσανε καὶ πλέυαν ἀπάνω.
Στὴν ἐκκλησιὰν ἐψάλανε τὸ σταυρωμένο τέκνο,
Ἀνθόνερο, ροδόσταμα τοῦ χύσαν στὸ κορμί του
Καὶ ἀντὶ στὸ μαῦρο στέφανο ποῦ τῶχε πονεμένο,
Τοῦ στόλισαν τὴν κεφαλὴ μὲ λουλουδιῶν στεφάνι
Κ' ἐκάμανε τὸ μνήμά του μέσα στὸ γυναιτικί.
Σαράντα χρόνοι ἐπέρασαν ποῦ τὸ παιδί ἐθάψαν
Οἱ γέροι ἐπεθάνανε καὶ οἱ νηοὶ καὶ ἡ νηαὶ γεράσαν,
Καὶ μὲς' στους τεσσαράκοντα τοὺς χρόνους τῆς ταρῆς του
Ἀκοῦστε τὸ τί ἐγίνηκε στὴ γειτονιὰν ἐκείνη.
Κάθε φορὰ ποῦ ὁ παππᾶς ἔλεγε τὴ Σοφία,
Λάμψι πολλὴ ἐξέλαμπε στὴν ἐκκλησιὰ ἐκείνη
Κ' ἡ ἀναλαμπὴ ἐξάπλωνε τῆς γειτονιάς στὰ μέρη·
Ἄνδρες γυναῖκες καὶ παιδιὰ γονατιστὰ ἐκλαΐγαν.
Στὸ μνήμα ἀπάνω τοῦ παιδιοῦ ἦτο παλῆα καμπάνα,
Χαραγματίδες ἀπειραις τὰ χεῖλη της ἐσχίζαν.
Πανήγυρι γιορτάμενη ἦταν νὰ ξεμερώση.
Στὸ βράδου τῆς παραμονῆς στὴν ἐκκλησιὰ πηγαίνει
Παππᾶς, πηγαίνει καὶ παιδί τὴν ἐκκλησιὰ νὰ σιάξουν,
Καὶ ἀπ' τὰ πολλὰ σκισίματα ποῦ ἦταν στὴν καμπάνα,
Λάμψι θωροῦνε κ' ἔβγαине περίσσια σὰν τὸν ἥλιο,
Καὶ τὸν λαὸν ἐμάζωξαν καὶ λέγουνε τὸ θάμμα

Καὶ τότε θυμηθῆκανε καὶ ὡς ἔσκαφταν, ἀκοῦσαν
Ὁ τόπος νὰ μοσχοβολᾷ τριαντάφυλλα καὶ γιούλια.
Ἀκέραιο τὸ ἤρανε τὸ ἁγιασμένο τέκνο !
Χλωρὸ ἦταν τὸ στεφάνι του ποῦ τοῦχαν στὸ κεφάλι,
Ἦτανε ροδοκόκκινο στὰ μάγουλα, στὰ χεῖλια
Καὶ ὅσοι τότε ἐγγίζαν τὸ ἁγιασμένο τέκνο,
Γιὰ μέραις εὐωδιάζανε στὰ διάβα ποῦ περνοῦσαν.
Θήκη χρυσῆ τοῦ κάμανε καὶ ὄλοι τὸ δοξάζουν,
Γιατὶ ἄγγελοι τὸ φίλησαν καὶ ἄγιασε στὰ οὐράνια¹.

* * *

Δυστυχῶς ἐνζντίον τῶν Ἑβραίων ἐπετίθησαν ἐν Ζακύνθῳ καὶ κατὰ τὴν 26 Μαρτίου τοῦ ἔτους 1760 ἐνεκα ἀθλίου ἐθίμου, τοῦ νὰ κἀιωσι τὴν ἐσπέραν τοῦ Πάσχα πυροτεχνήματα καὶ τὸ ἄμοῖωμα ἐνὸς Ἑβραίου. Κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο ἠτοιμάσαν πρὸς καύσιμον τὸ ἄμοῖωμα τοῦ ἐμπόρου Ἰκκῶβ Τεδέσκου, Ἑβραίου, χαίροντος ὑπόληψιν εἰς τὸν τόπον. Ὁ Ἑβραῖος ἄμα μαθὼν τὸ τοιοῦτο, μετέβη εἰς τὸν Προβλεπτήν, ὅστις ἀμέσως ἐπὶ τῷ ἀκούσματι τούτῳ, διέταξε στρατιώτας τῆ συνοδία τῆς ἀρχῆς νὰ ἀφαιρέσωσι τὸ τοῦ Ἑβραίου ἄμοῖωμα καὶ φέρωσιν αὐτὸ εἰς τὸ Διοικητήριον, ὅπερ καὶ ἐγένετο. Ὁ τόπος τῆς διασκευάσεως ταύτης ἦτο πλησίον τοῦ ναοῦ τῆς Εὐαγγελιστρίας, εἰς τὸ κεντρικώτατον τῆς πόλεως μέρος.

Ὁ λαὸς, φυσικῶ τῷ λόγῳ, ἀντίστη καὶ ὠργίσθη, προκειμένου περὶ ἀπαγορεύσεως ἀπρηρχιωμένου ἐθίμου. Οἱ στρατιῶται ὅμως λαβόντες διὰ τῆς βίας τὸ ἄμοῖωμα διηθύνθησαν πρὸς τὸ φρούριον, ἐνθα κατόκει ὁ Προβλεπτής. Ὁ λαὸς ὠργίλος τοὺς παρεκλούθει κρηναζῶν καὶ ἀπαιτῶν τὸ ἄμοῖωμα. Ὁ Προβλεπτής ἐκ τοῦ φρουρίου ἰδὼν τὸν λαόν, ἐνόμισεν ὅτι ἐν τῇ πόλει ἐγένετο στάσις, καὶ ἀμέσως διέταξε νὰ κλεισθῆ ἡ πύλη τοῦ φρουρίου καὶ νὰ εἰσμεσθῶσι τὰ πυροβόλα. Οἱ Σύνδικοι τοῦτο ἰδόντες, ἔδραμον εἰς τὸν Προβλεπτήν, πρὸς ὃν παρετήρησαν ὅτι ἔπρεπε νὰ δοθῆ τῷ λαῷ τὸ ἄμοῖωμα, ἄλλως δὲν ἠθύνοντο εἰς πᾶν τοῦ λαοῦ κίνημα. Ὁ Προβλεπτής συνήνεσε καὶ ὁ λαὸς ἐν τῇ χαρᾷ αὐτοῦ, ἀντὶ νὰ περιορισθῆ εἰς τὴν πανήγυριν, μετέβη εἰς τὴν Ἑβραϊκὴν συνοικίαν καὶ τοὺς Ἑβραίους ἐκακοποίησε καὶ τινὲς εἰσερχόμενοι διὰ τῆς βίας εἰς τὰς οἰκίας των, διήρπασαν καὶ ἔθραυσαν πᾶν τὸ προστυχόν, ὡς εἰς ταιαύτας περιστάσεις, συνήθως συμβαίνει. Εὐτυχῶς τινες τῶν εὐγενῶν παρενέβησαν πρὸς καταπαυσιν τῆς λεηλασίας, μεταξύ δὲ αὐτῶν ἦσαν ὁ Κομοῦτος καὶ ὁ κόμης Μακρῆς. Μάλιστα εἰς τὸν τελευταῖον τοῦτον Ἰωάννην Μακρῆν ὀφείλεται ὁ πλήρης κατευνασμός τῆς ἐξάψεως, ὡς ἔχοντα πολλὴν παρὰ τῷ λαῷ

1. Ὁρα τὴν συλλογὴν τῶν « Ἱστορικῶν ποιημάτων » τοῦ πολλαχῶς εὐεργετήσαντος τὴν νεοελληνικὴν φιλολογίαν κ. Αἰμιλίου Logrand.

ισχύν. Έφρονεύθησαν εἰς στρατιώτης καὶ ἕτερός τις δυστυχῆς ¹. Πολλὰς κατὰ τὴν ὀχλαγωγίαν ταύτην ζημίαις ὑπέστη ἡ οἰκία τοῦ Τεδέσκου καὶ ἐκινδύνευσεν ἡ ζωὴ αὐτοῦ τε καὶ τῆς οἰκογενείας ἀπάσης. Διὸ ἀνηνέχθη πρὸς τὸν Γενικὸν τῆς Θαλάσσης Πρεβλεπτὴν Φραγκίσκον Γριμάνην, ὅστις διὰ διαταξέως του τὴν 19 Ἰουνίου τοῦ ἰδίου ἔτους 1760 διεκήρυξεν ὅτι θὰ τιμωρηθῆ διὰ ἔξορίας, φυλακῆς καὶ κατέργου ὁ τολμήσας νὰ προσβάλῃ τὴν οἰκογένειαν Τεδέσκου ². Αἱ ἀρχαὶ ἀκολούθως ἐτιμώρησαν τινὰς θεωρουμένους ἐνόχους ³. Ἡ στάσις αὕτη γνωστὴ ἦτο ὑπὸ τὸ ὄνομα «τὸ μπουρδο τῶν Ἑβραίων γιὰ τὸν Ἰούδα» καθότι ἡ διασκέδασις ἐκείνη ἐλέγετο τὸ καύσιμο τοῦ Ἰούδα. Ὁ λαὸς καὶ ἐπὶ τῇ περιστάσει ταύτῃ συνέθετο ποίημα, τὸ ὁποῖον μεθ' ὅλας τὰς γενομένας ἐρεύνας δὲν ἠδυνήθημεν νὰ τὸ ἀνεύρωμεν. Σεβαστὸς φίλος, τῆς πατρίου ἱστορίας θιασώτης, ἐνθυμεῖται μόνον τοὺς ἐξῆς στίχους, οὓς παρὰ γέροντος ἤκουσε :

.....
 Καὶ τὸ Σάββατον τὴν αὐγὴν ποῦ ἐβάρει τὸ κομμάτι,
 Ὁ θραῖος ἀπὸ τῆ πίκρα του ἔπεσε στὸ κρεβάτι
 Καὶ τὴν αὐγὴν ἀσηκώθηκε στοῦ Πρεβεδοῦρου πάει
 Καὶ τὸ καπέλο του ἔβγαλε καὶ τὸν προσκυνάει.
 Τσελέντσα, ⁴ σὲ παρακαλῶ καὶ κάμε μου τὴ χάρι
 Καὶ νὰ σοῦ στείλω χρίσμα σαράντα λίτραις λάδι

 Καὶ τοὺς Σολτάδους ἔστειλε, τὸ Ἰούδα τότε φέρουν
 Κομμένο τὸ κεφάλι του σὰν τοῦ Μουσοῦ Λαπιέρου ⁵.

*
 * *

Καλὸν κρίνομεν περιεργείας χάριν νὰ ἀναφέρωμεν καὶ τινὰ ἐπεισόδια, ἐν ἡ σχηματίσει ὁ ἀναγνώστης πληρεστέραν ἰδέαν περὶ τῆς καταστάσεως τῶν ἐν Ζακύνθῳ Ἑβραίων ἐπὶ Ἑνετοκρατίας. Τὸ πρῶτον συνέβη τὴ 1688.

Ἑβραῖός τις Ἑνετός, ὀνόματι Ἐμμανουὴλ τοῦ Δαβὶδ Σαγγῆ, ἠθέλησε νὰ γείνη ἐν Ἑνετίᾳ χριστιανὸς ὀρθόδοξος. Ὁ πατὴρ αὐτοῦ πλουσιώτατος ἀμειλίχτως τὸν κατεδίωκεν. ἀφοῦ δὲν ἠδυνήθη νὰ πείσῃ αὐτὸν νὰ ἐμμεῖνη εἰς τὴν θρησκείαν τῶν πατέρων του. Ὁ Ἐμμανουὴλ ἠναγκάσθη νὰ ἐγκυταλείψῃ τὴν Ἑνετίαν καὶ νὰ περιπλανηθῆ ἀνά τὴν Ἀνατολήν, πικταχού

¹ Βαρβιάνη «Χρονικὰ ἀνέκδοτα» καὶ Libro Diversorum. Ἀρχιεπιφυλακεῖον.

² Libro Proclami. Ἀρχιεπιφυλακεῖον.

³ Libro Diversorum. Ἀρχιεπιφυλακεῖον.

⁴ Ἐξοχώτατε.

⁵ Περὶ τοῦ συμβάντος τούτου τοῦ Λαπιέρ, λαβόντος χώραν εἰς Ζακύνθον τῷ 1740, ὅρα τὸ ὑπὸ τοῦ κυρίου Καρόλου Dionisotti δημοσιευθὲν ἔργον, τιτλοφορούμενον Carlo Botta a Corfù, Scritti Inediti σελ. 24—36.

πάντοτε καταδιωκόμενος ἀπὸ τὸν ἰσχυρὸν καὶ πλουσιώτατον πατέρα του. Φθάσας εἰς Ρόδον ἐβαπτίσθη ἐκεῖ. Ἄλλ' ἀσφάλειαν δὲν εὕρισκε, οἷοτι ἐν τῇ νήσῳ ἐκείνῃ ἡ τουρκικὴ ἀρχὴ τὸν κατεδίωκε καὶ, τὸ χειρότερον, ἡ σύζυγος καὶ τὰ τέσσαρα αὐτοῦ τέκνα συνελήφθησαν ὑπὸ τῶν πειρατῶν καὶ ἄνευ λύτρων δὲν ἠδύναντο ν' ἀνακτήσωσι τὴν ἐλευθερίαν των.

Μετὰ πολλὰς περιπετείας τῷ 1688, ὡς εἶπομεν, ἀφίκετο εἰς Ζακύνθον καὶ διὰ νὰ λάβῃ συνδρομὴν κατέφυγεν εἰς τὸ ἔλεος τοῦ Συμβουλίου, δεικνύων καὶ ἔγγραφα σχετικὰ τοῦ Πατριάρχου Γερασίμου τοῦ Β' ¹, τοῦ ἀρχιεπισκόπου Κεφαλληνίας καὶ Ζακύνθου καὶ ἄλλων, ἐξ ὧν κατεφαίνοντο αἱ περιπέτεαι καὶ δι' ὧν ἐπιστοποιεῖτο ὅτι τῇ συνδρομῇ αὐτῶν ἐξηγόρασε τὰ δύο του τέκνα. Παρὰ τοῦ Ζακύνθου Συμβουλίου ἐζήτηι βοήθειαν καὶ συνδρομὴν, πρὸ πάντων διὰ νὰ ἐξαγοράσῃ τὴν γυναῖκα καὶ τὰ ἄλλα δύο τέκνα. Οἱ εὐγενεῖς συνελθόντες εἰς συνεδρίασιν, προθύμως ἀπεφάσισαν νὰ συνδράμωσιν αὐτόν. ²

Γνωστὸν ὅτι οἱ Ἑβραῖοι σταθερῶς ἐμμένουσιν εἰς τὰς θρησκευτικὰς των δοξασίας· οὐχ ἦττον ὑπάρχει καὶ ἄλλο παράδειγμα Ἑβραίου ἐν Ζακύνθῳ ἐπιθυμοῦντος νὰ ἀσπασθῆ τὸν χριστιανισμόν. Τὸ 1582 ὁ Φραγκίσκος Φερρυνέζης, ὅστις ἐπρέσθευε πρότερον τὸ ἰουδαϊκὸν θρησκευμα καὶ εἶχεν ἤδη ἐξομώσει, ἠθέλησεν ἐκ νέου νὰ βαπτισθῆ, διὰ λόγους οὓς δὲν γνωρίζομεν, καθ' ὅτι τὴν δικαιογραφίαν δὲν εἶδομεν. Εἶδομεν μόνον τὴν ἀπόφασιν, δι' ἧς ἡ δικαιοσύνη τὸν κατεδίωκε νὰ καθειρχθῆ σιδηροδέσμιος εἰς τὸ κάτεργον δέκα ὀκτὼ μῆνας, διὰ τὸ ἔγκλημα τῆς ἀναβαπτίσεως.

Ὁ Ἑβραῖός Σαββατάης Βίνος κατὰ τὸ 1600 ἠγάπησε τὴν Μαρίαν κόρην τοῦ Ἀντωνίου Πατρινῶ ἐκ Πατρῶν καὶ ἀνηγαγῆθη. Ὁ πατὴρ τῆς νεανίδος ἦτο πτωχότατος ἐργάτης, μόλις ὁ ἔλαβε γινῶσιν τοῦ ἔρωτος τούτου, ἐσκέφθη νὰ ἐπανακάμψῃ οἰκογενειακῶς εἰς Πάτρας. Μετὰ τινὰς ἡμέρας ἠναγκάσθη νὰ μεταβῆ πρὸς ἐργασίαν εἰς ἄλλο μέρος καὶ μετὰ δύο μῆνας ἐπανῆλθεν εἰς Ζακύνθον. Ἡ Μαρία ἠγνώσει τὸν τόπον τῆς διαμονῆς τοῦ πατρὸς της. Μετὰ τρεῖς μῆνας, εὐρέθη σῶμα νεκρὸν φέρον πολλὰς βαθείας πληγὰς. Ἐφαίνετο νέος εὐειδής, ἀλλὰ πρὸς γενικὴν ἐκπληξιν ἀνεκαλύφθη ἔπειτα ὅτι ἦτο γυνή. Ἡ δικαιοσύνη ἀνεκάλυψε ὅτι ἡ Μαρία ἐλθούσα εἰς Ζακύνθον διὰ νὰ εὕρῃ τὸν Ἑβραῖον ἐραστήν της, ἐνδεδυμένη μὲ φορέματα ἀνδρῶν, ἐφρονεύθη παρὰ τοῦ ὀργισμένου πατρὸς της, ὅστις καὶ αὐτὸς μετὰ τινὰς ἡμέρας εὐρέθη εἰς θέσιν Κρούο νεφρὸ πνιγμένος. Ταῦτα μαθὼν ὁ Σαβ-

1. Ὁ Πατριάρχης οὗτος ἀνέβη ἐπὶ τοῦ θρόνου τὸ 1673, ἕνεκα δὲ ἀνικανότητος τῷ 1674 ἀπεβλήθη. Κατὰ τὰ ἔγγραφα τοῦ ἀρχιεπισκ. ἐν ἔτει 1683 ἦτο ἀρχιερεὺς Πάρου (prelato a Paro.)

2. Atti consiglio della Comunità, Ἀρχιεπιφυλακεῖον.

βατάης, ύπεσχέθη νά χορηγήη ποσόν ὀκτώ δουκάτων κατὰ μῆνα εἰς τὴν χήραν καὶ τὰ δύο ἀνήλικα τέκνα τῆς οἰκογενείας¹.

*
**

Τοιαύτη ἐν συνόψει ἢ ἐπὶ Ἐνετοκρατίας κατάστασις τῶν ἐν Ζακύνθῳ Ἑβραίων, οἵτινες διατῆς ἐργασίας ἔζων, μετερχόμενοι καὶ τέχνας βανκύσους καὶ ποταπάς, ὡς οἱ λοιποὶ τῶν κατοίκων περιεφρόνου, ἂν καὶ ἔβλεπον τὴν χρησιμότητα αὐτῶν καὶ τὸ ἐπικερδές αὐτῶν. Ἡ δὲ αὕτη ὁμιλοῦσα τὴν αὐτὴν τῶν λοιπῶν κατοίκων γλῶσσαν, ὠφέλιμος μᾶλλον ἢ ἐπιζήμιος ἐγένετο εἰς τὸν τόπον καὶ προσεπάθησε διὰ τῆς ἐργασίας νά προοδεύσῃ. Ἐὰ μόνον κατὰ τῶν Ἑβραίων δίκαια παράπονα προήρχοντο ἐκ τῆς ἀφερῆτου αὐτῶν τοκογλυφίας, δι' ἧς κατεπίεζον τοὺς ἔχοντας ἀνάγκην χρημάτων καὶ οἱ πιεζόμενοι οὗτοι ἀσπονδον κατ' αὐτῶν τρέφοντες μῖσος, προσεπάθουν νά ἐκδικηθῶσι, διαβάλλοντες καὶ ἐκθέτοντες αὐτοὺς εἰς τὴν ὀργὴν τῶν ἀπλουστέρων, εὐκαιρίας τυχοῦσης. Ἡ καλὴ τάξις, ἢ ἀριστοκρατία, ὅπλα δὴ, ὡς εἶδομεν, δὲν εἰδείξε τόσα δείγματα μισαλλοδοξίας, ἀλλ' ὡσαύτως συνέβαινε ὀχλαγωγία, προσεπάθει νά σώσῃ αὐτούς, παρέχουσα μάλιστα αὐτοῖς καὶ καταφύγιον. Μὲ ὅλην τὴν φιλοπονίαν των, οὐδέποτε ἠδυνήθησαν νά συναθροίσωσι τόσα μεγάλα πλούτη, ὥστε νά διεγείρωσι τὸν φθόνον. Ἦσαν εὐπρεπὲς ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, ἀλλ' ὑπέρογκα πλούτη προσερχόμενα ἐκ μεγάλων ἐμπορικῶν ἐπιχειρήσεων, δὲν κατάρθουν νά συνάξωσιν. Καὶ κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ αἰῶνος μας, ὅτε τὸ ἐμπόριον ἐν τῇ νήσῳ ἤκμαζεν, οἱ Ἑβραῖοι δὲν ἦσαν πλούσιοι, καθὰ βεβαιῶνται εὐσυνείδητος λόγισι, ὁ Παῦλος Μερκάτης² ὅστις καλεῖ τοὺς ἐν Ζακύνθῳ Ἑβραίους πτωχοὺς τοὺς πλείστους «la massima parte indigenti». Λόγι ἀντιστημιτισμοῦ οὔτε ἐν Ζακύνθῳ οὔτε ἐν τῇ λοιπῇ Ἑπτανήσῳ ὑπάρχουσιν, οὐδὲ αἷτια παραινούντα τοὺς ἀρμεδίους νά φροντίσωσιν περὶ ἐλαττώσεως τοῦ ἑβραϊκοῦ πληθυσμοῦ. Αἰφνιδίως ἐγεννήθη κατὰ καιροὺς ρεῦμα μισαλλοδοξίας, ἀλλ' ἡ σύνεσις τῆς εὐφρονέουσας κοινωνίας ἐπανέφερε τὴν τάξιν καὶ οἱ Ἑβραῖοι ἐπανήρχοντο εἰς τὴν εὐνοίαν τοῦ λαοῦ, τοῦλάχιστον φαινομενικῶς³.

Ἐλπίζομεν ὅτι αἱ περὶ τῶν Ἑβραίων συκοφαντίαι καὶ κατηγορίαι θὰ παύσωσι νά πιστεύωνται, καὶ πάντες οἱ ἀνεπτυγμένοι ἔχοντες αἰετοὺς ὑπ' ὀφθαλμοῖς νά κατανοήσωσιν, ὅτι οἱ Ἑβραῖοι ἐπὶ τῆς ἀναζωπυρήσεως οὔποτε

1 Diversorum, Ἀρχαιοφυλακεῖον.

2 Saggio Storico Statistico della città ed isola di Zante σελ. 32.

3 Εἰς τὸν Χ α ἰ ὄ ν τοῦ Γουζέλη καὶ τὸν Β α σ ι λ ι κ ὸ ν τοῦ Μάτση, δύο κάλλιστα δραματικά ἔργα τῆς ἠθογραφίας Ζακύνθου, οἱ Ἑβραῖοι ἔχουσι τὸ μέρος των.

μίσση, ἔνεκα θρησκευτικῶν λόγων, καὶ ἐπαναληθῶσι δράματα ἀξιοδράκρυτα, μαρτυροῦντα ἔλλειψιν φιλανθρωπίας, ἐλαφρότητα καὶ ἄγνοιαν προσέτι τοῦ ἀληθοῦς πνεύματος τῆς θρησκείας τοῦ Χριστοῦ, ἡτις εἶνε ὅλη ἀγάπη καὶ ἐπιβάλλει νά ἀγαπῶμεν καὶ αὐτοὺς τοὺς ἐχθροὺς ἡμῶν.

Οἱ Ἑβραῖοι, οἵτινες μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τῶν δημοκρατικῶν Γάλλων ἀπώλεσαν ἐκ νέου τὰ πολιτικὰ αὐτῶν δικαιώματα, ἀνέκτησαν αὐτὰ μετὰ τὴν Ἐνωσιν τῆς Ἑπτανήσου, ὅτε μεταξὺ τῶν πολιτῶν ἐπαυσε πᾶσα διάκρισις. Τοῦ πολυτίμου τούτου προνομίου τοῦ Συντάγματος δεόν οἱ Ἑβραῖοι νά ἀποδείξωσιν ὅτι εἶνε ἄξιοι καὶ μετὰ τῶν λοιπῶν χριστιανῶν συμπολιτῶν των νά συνεργασθῶσιν ὑπὲρ τῆς εὐημερίας καὶ τοῦ μεγαλείου τῆς κοινῆς πατρίδος.

ΣΠΥΡΙΔΩΝ ΔΕ ΒΙΑΖΗΣ

Ο ΘΑΝΑΤΟΣ ΤΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ¹

Ὅτε ἐπυρπολήθη ἡ Βιβλιοθήκη τῆς Ἀλεξανδρείας, ἐν ἔτει 47 π. Χ. περιελάμβανεν 700, 000 τόμους. Πρὸς ἐπανάρθωσιν τῆς ζημίας, ἦν ἡ Κλεοπάτρα ὑπέστη, ὁ Ἀντώνιος ἐδωρήσατο αὐτῇ 200, 000 ἔργων, ἐν ἐπὶ καὶ μόνῳ ἀντιτύπῳ, ἀποτελούντων τὸν πολυτιμότερον θησαυρὸν τῆς βιβλιοθήκης τῆς Περγάμου². Ἐκ τῶν 200, 000 τούτων ἔργων καὶ ἐξ ὅσων ἡ φιλολογικὴ τῆς Αἰγύπτου πρωτεύουσα ἐκτῆσατο καὶ ἀπώλετο κατὰ τὸ χρονικὸν διάστημα ἐξ αἰῶνων, ὀλίγα τινα παρέμενον, ὅτε ὁ καλῆς Ὀμάρ, κατὰ τὴν παράδοσιν, ἔκαυσε πάντας τοὺς ἐναπομένοντας τόμους, λέγων ὅτι ἐν καὶ μόνον βιβλίον, τὸ Κοράνιον, ἦρκει.

Ὁ Καλλιμάχος, διάσημος ποιητῆς καὶ λογογράφος, καὶ βιβλιοφύλαξ τῆς ἀλεξανδρινῆς βιβλιοθήκης ἐπὶ Πτολεμαίου τοῦ εὐεργέτου, κατὰ τὸν Γ' π. Χ. αἰῶνα, συνέταξε γενικὸν πίνακα τῆς Ἑλληνικῆς φιλολογίας, ἀποτελούμενον ἐξ εἰκοσιν ὀκτῶ βιβλίων. Ἐκτός τινων ἀποσπασμάτων, τὰ ἔργα τοῦ Καλλιμάχου ἀπωλέστησαν, ὡς πάντα σχεδὸν τὰ ἔργα τῶν μεγάλων ἀρχαίων λυρικῶν. Οἱ νεώτεροι σοφοὶ ἀνεῦρον τὰ ὀνόματα 350 ἑλλήνων τραγικῶν ἀλλ' ὁ ἀριθμὸς τῶν 600 περίπου τραγωδιῶν καὶ τῶν ὑπερχιλίων καὶ πεντακισίων κωμωδιῶν, αἵτινες θεωρεῖται ὡς κατὰ προσέγγισιν ἀποτελοῦσαι τὸ ὅλον ποσόν, φαίνεται πολὺ κατώτερος τοῦ πραγματικοῦ, ἀφ' οὗ

1. Ἐκ τῆς ἐν τῇ Revue Bleue δημοσιευομένης πραγματείας «Histoire des réputations littéraires» τοῦ Paul Stapfer.

2. Βλ. A. Gonat, la Poésie alexandrine sous les trois premiers Ptolemées, σ. 20.

ὁ Αἰσχύλος μόνος ἐγκατέλειπε πλείονα τῶν 70 δραμάτων, ὁ Σοφοκλῆς 103, ὁ Εὐριπίδης 92, ὁ δ' Ἀθηναῖος ἠδυνήθη ν' ἀναγνώσῃ 800 κωμωδίας ἀνηκούσας πάσας εἰς τὸν διάμεσον καὶ μεταβατικὸν τύπον, τὸν καλούμενον μέση κωμωδία. Ὁ Μένανδρος, καίπερ πρωτοστάτης καὶ ἰδρυτῆς τῆς νέας κωμωδίας, ἀπώλετο, ὡς καὶ ὁ ἀντίζηλος αὐτοῦ Φιλῆμων.

Μεταξὺ τοῦ Ε' αἰῶνος π. Χ. καὶ τοῦ ΣΤ' μ. Χ. ἀριθμοῦνται ἐν Ἑλλάδι μόνον, πλείονες τῶν 600 ἱστορικῶν, μεταξὺ τῶν ὁποίων κατὰ τὸν Αἰμίλιον Ἐγγερ, τριακοντὰς ἦσαν πρώτης τάξεως διὰ τὴν εὐφυίαν καὶ τὴν πολυμαθειαν. Ἐν τῶν 230 αὐθεντικῶν λόγων τοῦ Λυσίου, τριάκοντα μόνον σώζονται, ἐκ δὲ τῶν μνημονευθειῶν ἀνωτέρω 600 ἑλληνικῶν τραγωδιῶν 32, καὶ ἐκ τῶν 350 τραγικῶν ποιητῶν 3. Ἀλλὰ τί ἀπέγεινεν ὁ μέγας ἐπικός καὶ λυρικός ποιητὴς Στῆσιχορος; Τί ὁ πεντηκοντάκις καὶ ἑξάκις ἐν τοῖς ἀγῶσιν ἀριστεύσας Σιμωνίδης; Τί ἡ πεντάκις νικήσασα εἰς τοὺς ποιητικοὺς ἀγῶνας τὸν Πίνδαρον Κόρινθα, ἡ δεκάτη Μούσα ἐπικληθεῖσα; Τί ὁ Φιλῆτας, πρὸς ὃν ὁ Θεόκριτος ἀπηπίζετο, ὡς λέγεται, ἀδυνατῶν νὰ ἐξισωθῇ; Τί ὁ τοῦ Βιργιλίου διδάσκαλος Παρθένιος; Τί ὁ Εὐφορίων, ὁ οἷς θανῶν, διότι ὁ λατίνος αὐτοῦ μιμητῆς, ὁ Γάλλος, δι' οὗ ἤλπιζε ν' ἀναζήσῃ, ὡς ὁ Μένανδρος ἀνέζησε διὰ τοῦ Τερεντίου, ἀπωλέσθη ὀλοκλήρως;

Αἱ μικρυρία τοῦ Βιργιλίου, τοῦ Ὀβιδίου καὶ τοῦ Προπερτίου οὐδεμίαν ἀφήσιν ἀμφιβολίαν περὶ τῆς σπανίας εὐφυίας τοῦ Γάλλου καὶ περὶ τῆς μεγίστης ὑπολήψεως, ἧς ὁ ποιητὴς οὗτος ἀπέλαυεν, ἐφ' ὅσον τὰ συγγραμμάτῃ αὐτοῦ ἔζων ὅπως διατρέφωσι καὶ δικαιοῦσιν αὐτόν. Ὅποιον θὰ ἦτο τὸ πνεῦμα τοῦ Βαρίου, οὗ τὴν ὑπερβολὴν ἀνωμολόγει ὁ Βιργίλιος, ὃν ὁ Ὁράτιος ἀνεκέρυττε τὸν πρῶτον μεταξὺ τῶν ἐπικῶν, καὶ ὅστις τραγικός ποιητὴς ἄμα ὢν, συνέγραψε τὸν Θυέστην, τραγωδίαν λίαν θαυμασθεῖσαν ὑπὸ τοῦ Τακίτου καὶ τῶν φίλων αὐτοῦ; Ὁ Πολλίων, ποιητῆς, ρήτωρ καὶ ἱστορικός ἐνταυτῶ, συχνότατα ἐγκωμιαζόμενος ἢ μάλλον ἐξυμνούμενος διὰ συμπαθῶν καὶ εὐλαβῶν λέξεων ὑπὸ τοῦ Βιργιλίου καὶ τοῦ Ὁρατίου, ἦτο ἐκ τῶν περιφανεστέρων τῶν χρόνων αὐτοῦ ἀνδρῶν. Ὁ Κάλβος διεφιλονείκησε πρὸς τὸν Κικέρωνα τὸ κράτος τῆς ρητορικῆς, κρείττων δὲ τοῦ Κικέρωνος ποιητῆς, ἔγραψε στίχους, χάριν τῶν ὁποίων ἠξιώθη τῆς τιμῆς ν' ἀναφέρηται ἐγγὺς τοῦ Κατούλλου ὑπὸ τοῦ Ὀβιδίου, ἐγγὺς τοῦ Ὁρατίου ὑπὸ τοῦ Προπερτίου. Ὁ σεβάσμιος ἡγέτης τῶν κλασικῶν ποιητῶν τῆς Ῥώμης, ὁ *summus poeta noster*, ὡς ἀπεκάλει αὐτόν ὁ Κικέρων, ὁ Ἐννιος, ἀπώλετο μετὰ τοῦ Ναιβίου, τοῦ Κίννα, τοῦ ἐκ Ναρθόννης Βάρρωνος, μετὰ τῶν ἄλλων, πᾶσα δὲ ἡ ἀρχαία λατινικὴ τραγωδία ἀπώλετο.

Ἐν συντόμῳ, ὁ ὑπολογίζων εἰς τὰ τρία τέταρτα τοῦ πλουσίου αὐτοῦ

φορτίου τὸ φιλολογικὸν ναυάγιον τῆς ἀρχαιότητος, πιθανῶς λέγει ὑπερβολὴν ὡς πρὸς τὸ διασῶθαι γέρας. Ἀναμφιβόλως τὸ μέγιστον μέρος τῶν ἀπολεσθέντων, ἔν ἦτο ἄξιον νὰ ἐπιζήσῃ ἀρκεῖ ὁμως ὅτι ἀναμφισβήτητα ἀριστουργήματα ἐξηφανίσθησαν μετὰ τοῦ ὑπολοίπου, ὅπως ἡ τυφλὴ τῆς τύχης διευθυνσις καταφανῆ ἐνταῦθα ἐν πάσῃ αὐτῆς τῇ ἀφύει, ὁ δ' ἔλεγχος ἀποβῆ ἐντελέστερος διὰ τοῦ θαύματος τῶν ἐπιζησάντων ἔργων, χωρὶς οὐδὲν νὰ καθιστᾷ αὐτὰ εἰδικῶς ἄξια τῆς τύχης ταύτης.

Ὁ Διογένης, ὁ Λαέρτιος, ὁ Αἰλιανός, ὁ Βαλέριος Μάξιμος, ὁ Σίλιος Ἴταλικός, ὁ Βαλέριος Φλάκκος, ὁ Φλώρος, ὁ Ἰουστίνος, κλπ., ἄλλοι μέτριαι συγγραφεῖς, ὧν οὐδεμία ὑπέροχος ἀρετὴ ἠγγυάτο τὴν αἰωνιότητα, ἀπθηναντίσθησαν διὰ τινος εὐτυχούς συγκυρίας, διὰ τῆς παραδόξου γνητείας τῆς ἀποδομένης καὶ εἰς τὰ ἐλάχιστα ἐκθράσματα τῆς ἀρχαιότητος, καὶ ἄτινα ἐπέζησαν ὡς λησμονηθέντα ὑπὸ τοῦ θανάτου. Πρὶν ἢ ἡ τυπογραφία, μὲ τὰ παρ' αὐτῆς ἀπαιτούμενα ἐξοδα καὶ τὸν ἐπιβαλλόμενον παρ' αὐτῆς σεβασμὸν πρὸς πᾶν ὅ,τι ὠφέλιμον (ἐφ' ὅσον δὲν καταστῆ καὶ αὕτη κοινὸς κλίβανός) προβῆ εἰς ἐκλογὴν μεταξὺ τῶν χειρογράφων, τὸ *volumen* ἔθετο πάντας ἀδικαίως τῆς φύσεως καὶ ἀξίας αὐτῶν, ἐν ἴση μοίρᾳ. Δικθῆκη ἀστοῦ, συμφωνητικὸν πωλήσεως, λογαριασμός μαγειρείου, γεγραμμένα ἐπὶ διφθέρας ἢ περγαμνῆς, ἦσαν διαρκέστερα τῶν πολλαπλῶν ἀντιτύπων λαμπροῦ ποιήματος, ἀναγραφέντος ἐπὶ τῶν λεπτῶν φύλλων πapyrus. Βιβλία τινὰ χρήσιμα τοῖς σπουδάζουσι, γραμματικά, ἱστορικά ἢ ρητορικά ἐγχειρίδια, διηγωνίζοντο ὑπὸ τῶν ἀντιγραφῶν πολὺ εὐκολώτερον ὡς ὄντα βραχέα, τούτου δ' ἔνεκα καὶ διεσώθησαν μέχρις ἡμῶν ἀσημάνται ἐπιτομαί, ἐνῶ τὰ μεγάλα ἔργα, ἄτινα αἱ ἐπιτομαὶ αὐταὶ συνώψιζον ἀπώλοντο ἐπὶ τῶν τοιούτων δὲ συγγραμμάτων ἀποδίδεται ἐντελέστατα ἢ ἀδικῶς παραδόξολογία τοῦ Βάκωνος περὶ τῶν ἔργων τοῦ Πλάτωνος καὶ τοῦ Ἀριστοτέλους: «Ὡς ἐπιτόλαι καὶ ἐλαφρὰ πινακίδες, ἐπέπλευσαν ἐπὶ τῶν κυμάτων τῶν αἰῶνων»¹.

* *

Ὁ πολλαπλασιασμός τῶν ἀντιγράφων καὶ πᾶσαι αἱ πρὸς δικτήρησιν τῶν βιβλίων καταβαλλόμεναι προσπάθειαι οὐδόλως ἐκώλυσαν τὴν ἐξαφάνισιν αὐτῶν. Ὁ αὐτοκράτωρ Τακίτος, φανταζόμενος ἐκυτόν ἀπόγονον τοῦ ἱστορικοῦ, ἐπλήρωσε τὰς δημοσίους βιβλιοθήκας ἔργων τοῦ ἐνδόξου αὐτοῦ

1. Ἐὰν ὁ Ὀμηρος, ὁ Σοφοκλῆς καὶ ὁ Εὐριπίδης, ἐὰν ὁ Δημοσθένης, ὁ Θουκυδίδης καὶ ὁ Λουκιανὸς ἐπέζησαν, τοῦτο ὀφείλεται κυρίως διότι ἐχρησίμευσαν ὡς ἀντικείμενα μελέτης τῇ νεότητι, ὡς διοχευτήρια τῆς γνώσεως τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς καὶ τῆς κλασικῆς ἀρχαιότητος ἐν γενεῇ. Max Bonnet, La Philologie classique, σ. 47.

δμωνύμου, ὃν ἐτησίως δέκα νέα ἐποίει ἀντίγραφα καὶ ὁμοίως τὸ μέγιστον μέρος τῶν ἱστορικῶν καὶ τὸ ἡμισυ τῶν χρονικῶν τοῦ Τακίτου ἀπωλέσθησαν ἴσως ὁμοίως ἄνευ τῆς μερίμνης ταύτης, δὲν θὰ διεσώζετο οὐδὲ τὸ μοναχικὸν ἀπόσπασμα τὸ ἀνακαλυφθὲν τυχαίως κατὰ τὸν ΙΕ' αἰῶνα ἐν τῷ εὐρώτῃ καὶ τῇ κόνει μονῆς τινος τῆς Οὐεστφαλίας, καὶ περιελθὼν εἰς ὑπόπτους χεῖρας ἐκδότου τινος καὶ δεξιωτάτου λατινιστοῦ τοῦ Poggio¹.

Ἐὰν ἡ τυπογραφία, μηχανικωτέρα καὶ συνεπῶς ἀκριβέστερα, δὲν διεφύλαττε πᾶσαν μεταβολὴν τῶν κειμένων τῶν συγγραφέων, εἰς ὁποίους κινδύνους τὸ κείμενον τοῦτο θὰ ἐξετίθετο, ὅτε ἡ ἐφήμερος αὐτοῦ ὑπαρξίς ἐξήρητο ἐκ τῆς προσοχῆς καὶ τῶν γνώσεων τῶν ἀντιγράφων, τῆς κινδυνωδεσιέρας καὶ αὐτῶν τῶν τῆς γραφίδος των ἀπροσεξιῶν! Αἱ ἀνακριβείαι σειρᾶς ἀντιγραφῶν, ἤπτον φιλαλήθων, παρεμβάλλονται μεταξύ τῶν πρωτοτύπων καὶ ἡμῶν. Εἰς ὀλιγώτερα τῶν 80 ἐτῶν μετὰ τὸν Εὐριπίδην, ἡ κριτικὴ ἐτραχάσσετο διὰ τὰς φρικώδεις διορθώσεις, αἱ ὑπέστη τὸ κείμενον τῶν μεγάλων ἑλλήνων τραγικῶν ἀντίτυπον κειμένου μετὰ μερίμνης ἀποκατασταθὲν διὰ τῆς συγκρίσεως πᾶσων τῶν μεταλλαγῶν τούτων κατετέθη ἐν τῇ Ἀκροπόλει. Πτολεμαῖος ὁ Εὐεργέτης ἔλαβε τοῦτο παρὰ τῶν Ἀθηναίων, δώσας ὡς ἐνέχυρον φρ. 75, 000, ἅτινα καὶ ἐγκατέλειψεν αὐταῖς, ὅπως συγκαταλέξῃ τὸ πολῦτιμον χειρόγραφον μετὰ τῶν ἄλλων εὐφλέκτων ὑλῶν τῆς Ἀλεξανδρινῆς βιβλιοθήκης του.

Ἐκ τῶν 42 βιβλίων τοῦ Τακίτου, 35 μόνον ἐσώθησαν μέχρις ἡμῶν, ὧν ἀτελῆ τὰ πλεῖστα. Κατὰ τὸν ΙΓ' αἰῶνα, σοφός τις, σφαιροβόλων ἐν τοῖς περιχώροις τοῦ Saumur, παρετήρησεν ὅτι ὁ σφαιροβόλος αὐτοῦ ἐκαλύπτετο ὑπὸ ἀρχαίας περγαμηνῆς, ἀνέγνωσε δ' ἐπ' αὐτοῦ ἀπόσπασμα τῆς δευτέρας δεκάδος τοῦ Τίτου-Λιβίου. Δραμῶν ἀμέσως παρὰ τῷ κατασκευαστῇ τῶν σφαιροβόλων ὅπως σῶσῃ τὰ τελευταῖα τεμάχια, ἐβεβιωθῆ ὅτι τὰ ὑπολειφθέντα μέρη εἶχον ἤδη χρησιμοποιοῦντο πρὸς κατασκευὴν σφαιροβόλων². Ὁ Πετράρχης ἐγνώρισε τὴν δευτέραν ταύτην δεκάδα, ὡς καὶ ἰκανὸν μέρος τοῦ μεγάλου ἔργου τοῦ Τερεντίου Βάρρωνος, οὗτινος τὰ ὑπάρχοντα τεμάχια ἀπετέλουν μόλις τόμον· ἐγνώρισεν ὡσαύτως τὴν περὶ δόξης πραγματείαν τοῦ Κικέρωνος, ἣν καὶ ἐνεπιστεύθη τῷ ἀρχαίῳ αὐτοῦ διδασκάλῳ, ἀπόρῳ γραμματικῷ, ὅστις ἐνεχυρίασεν καὶ ἀπώλεσεν αὐτήν. Παραδόξως πικρὰ τύχη ἡ τοῦ βιβλίου τούτου, τοῦ διαφυγόντος τὰς πυρκαϊὰς τῶν βιβλιοθηκῶν, τοὺς ἐξολοθρευτικoὺς πολέμους,

¹ Βλέπε τὸ περιέργον σύγγραμμα τοῦ κ. Hochart «De l'authenticité des annales et des histoires du Tacite». Θὰ ἐξεπλήσσετό τις βλέπων τι θὰ ἐγίνοντο συγγραφεῖς τινες ἐὰν ἀφῆρουντο ἀπ' αὐτῶν πᾶσαι αἱ τοῖς Ἴταλοῖς τοῦ ΙΕ' αἰῶνος ὀφειλόμεναι διορθώσεις» Max Bonnet, la Philologie classique.

² Feuillet de Conches, Causeries d'un curieux, τ. Α', σ. 477.

τὰς βαρβαρικὰς εἰσβολὰς, τὸν φανατισμὸν τῶν ἐχθρῶν τῆς παιδείας, τὰς πλύσεις τῶν εὐσεβῶν μοναχῶν καὶ τῶν οἰκονόμων ἀντιγραφῶν τῶν ἀποξέοντων τὰ ἐθνικὰ χειρόγραφα καὶ καθιστῶντων αὐτὰ ὁμαλὰ διὰ διαλύσεως ἀσβέστου, ὅπως παράσχωσι λευκὰς σελίδας τῇ χριστιανικῇ φιλολογίᾳ τοῦ διεθόντος τέλους τὸν μεσαίωνα καὶ μὴ ἀπολεσθέντος, φθάσαντος δὲ εἰς τὸν αἰῶνα τῆς Ἀναγεννήσεως, ὅπως ἀλλαγῇ ἀντί τιων πενταλέπτων ὑπὸ ἀνοήτου γέροντος, καὶ χρησιμοποίησι πρὸς ἐξωραϊσμὸν σφαιροβόλων, πρὸς περικαλύψιν τῶν ἐν τῇ ἀγορᾷ παλουμένων ἰχθύων!

Τὰ χειρόγραφα ἐχρησιμοποιοῦντο ὡσαύτως ὅπως πληρῶνται τὰ κενὰ τῶν ἀποσκευῶν μέρη. Ἐν ἔτει 1854, ἐν τινι τάφῳ τοῦ νεκροταφείου τῆς Σκκκαρχῆ, ὁ Μαριέτ ἀνεκάλυψεν ἐπὶ τοῦ στήθεος μωμίας κύλινδρον παπύρου, ὃν ἐξετύλιξε ἦσαν εἰ θαυμασίοι στίχοι τοῦ Ἀλκμᾶνος, ἐνὸς τῶν περιφανεστέρων λυρικῶν ποιητῶν τῆς ἀρχαιότητος, ταφέντες μετὰ τοῦ νεκροῦ καὶ ἐκ τοῦ γεγονότος τούτου ἀναζητήσαντες¹.

*
* *

Οὐδεμία δικαιοσύνη, οὐδὲ σκιά νόμου δύναται νὰ ἐφαρμοσθῇ ἐπὶ τῶν τυχαίων συμβεβηκότων, ἐνεκα τῶν ὁποίων διεσώθη ὁ Αἰλικνός, καὶ ἀπώλοντο ὁ Ἀλκμᾶνος καὶ ὁ Βάρρις, καὶ ὧν ἐνεκα ποιήσεις εἶσι αἱ τοῦ Ἀλκμᾶν ἐχρησίμευσαν ἐπὶ αἰῶνας ὡς κάλυμμα μωμίας, αἴφνης δ' ἀνεφάνησαν εἰς φῶς. Εἶνε τοῦτο ὁ θρίαμβος τοῦ παραδόξου. Ἡ ἐν διανοητικῇ ἡρεμίᾳ ἀποδοχῇ τῶν μεγάλων τούτων ἀνωμαλιῶν εἶνε τὸ ἀποτέλεσμα βρεθείας καὶ οἰκτρᾶς αἰσιοδοξίας, ἣτις ἀσχάλλει βλέπουσα βασιλεύουσαν τὴν τύχην καὶ τὴν κτηνώδη αὐτῆς ἰδιοτροπίαν ἀντὶ τῆς θεῆς τάξεως ἣν ὀνειρεύεται. Πειρώμεθα πάντοτε νὰ ἐξηγῶμεν τὰ πράγματα, διότι τὰ πάντα πρέπει νὰ ἐξηγῶνται καὶ νὰ κατανοῶνται, εἰς τὸ μέτρον δὲ τοῦτο ὑπόκειται καὶ ἡ τῆς δικαιοσύνης ἀπολύτρωσις μὴ συγχέωμεν ὁμοίως ἀνόητον ἀρχὴν πρὸς εὐστοχὸν λόγον, καὶ μὴ πιστεύωμεν ὅτι ὑποχρεώμεθα νὰ σεβώμεθα τὰ μωρολογήματα τῆς τύχης, τὰ πάσης λογικῆς ἐστερημένα.

Ἀναπόφευκτος συνέπεια τῶν τριῶν τουλάχιστον τετάρτων τῆς ἀρχαίας φιλολογίας εἶναι ἡ κίβδηλος ἰδέα ἣν ἔχομεν περὶ τῶν ὑπολοίπων. Αἱ κληθεῖς βάσεις τῆς συγκρίσεως ἐλλείπουσιν τὰ δ' ἐκ τύχης διασωθέντα ἀνωφελῆ νομίζονται ὡς σπουδαῖα τ' ἀριστουργήματα ἅτινα ἡ τυφλὴ τύχη ἐξελέξατο διὰ τὴν ζωὴν καὶ τὴν δόξαν, μεταξύ τόσων ἄλλων μὴ ἀξιοθέντων αὐτῆς, λαμβάνουσι ὑπερβολικὴν σπουδαιότητα ἡ ἀκένωτος γονι-

¹ Egger, Histoire du livre σ. 51. Ἡ ἑλληνισμὸς ἐν France, τ. Α', σ. 350.

μότης του Σοφοκλέους, ή σχεδόν αξία να συγκριθῆ πρὸς τὴν δαφίλειαν τοῦ Καλδερῶνος καὶ τοῦ Σαιζπῆρου, καθίσταται ἀληθὲς ταμεῖον, σχολεῖον ἀνάλογον πρὸς τὴν περίφρονα τέχνην τοῦ Ρακίνα. Τέλος ἡ ἀρχαιότης ὅλη ἐπιφαίνεται ἡμῖν ὡς ποιήσασα ἀφ' ἐκυτῆς ἐν τοῖς ἔργοις τούτοις ἐκλογὴν, μὴ εὐσαν ὁμῶς ἡ ἐργασίαν τῆς φλογός, τοῦ σιδήρου, τοῦ ἀέρος καὶ τῆς ὑγρασίας, τοῦ σάρκακος, τῶν μυῶν, τῆς σμίλης τοῦ ξέστου: ἐν συντόμῳ πάντων τῶν κατάστρεπτικῶν ὄντων, πρὸ τῶν ὁποίων ἐκτίθεται ἐν τῇ νυκτὶ εὐθραυστός τις θησαυρός ἐν μέσῳ ραθυμῶν κτηνῶν, πλεονεκτικῶν ἢ ἀγρίων. Εἶνε παράδοξος ἐκλογὴ αὕτη, καθ' ἣν οὐδὲν ἰσχυρὸν ἢ κριτικὴ, καὶ καθ' ἣν οὐδ' αὐτὸς ὁ χρόνος ἐξήσκησε τὴν κανονικὴν καὶ βραδείαν ἐπενέργειαν τοῦ, μὴ δικσώσας ἢ τὰ ἔρμαια μεγάλου τυχείου ναυαγίου!

Ὁ Sainte Beuve ἀναφέρει τοῦ Τίτου Λίβιου, ἐν τῷ προλόγῳ τοῦ μεγάλου ἔργου τοῦ ἱστορικοῦ τούτου, φράσιν τινα παραδόξως προτρέπουσαν τὴν φαντασίαν καὶ καταλληλοτάτην ὅπως σχεφθῶσιν οἱ ἐλαφρόνες, οἱ φρονούντες ὅτι πᾶν ὅ,τι ἀπέθανεν ἦτο πλκλιόν, πᾶν δὲ τὸ ὑπάρξαν πεφυκόσ. «*Εἶάν ἐν τῇ ἀπίρω σειρᾷ (tanta scriptorum turba) τῶν μεγάλων προσηγηθέντων μοι συγγραφέων, τὸ ὄνομά μου διαμένη σκοτεινόν, θά παρηγορηθῶ ἀναλογιζόμενος τὴν δόξαν καὶ τὸ μεγαλεῖον (nobilitate ac magnitudine) ἐκείνων, οἵτινες θά ἐπισκιάσωσι τὴν φήμην μου*». Ποῦ εἶναι οἱ διάσημοι οὗτοι προγενέστεροι πρὸ τῆς λαμπρᾶς φήμης τῶν ὁποίων ὁ Τίτος Λίβιος ἔγνω νὰ λάβῃ τὴν μετριόφρονα ταύτην στάσιν; Ἐγνωρίζον λοιπόν, αἰῶνας ὅλους πρὸ τῆς ἐφευρέσεως τῆς τυπογραφίας, τὴν ἐπισώρευσιν ταύτην τῶν εὐφῶν καὶ ἐξοχοτήτων, ἧτις φαίνεται σύγχρονον ὅλως ἐλάττωμα; Ὁ νόμος τῆς ἀπλοποιήσεως, ἐπιβάλλεται ἐνταῦθα μετ' ἀκριβεστερίας καὶ μᾶλλον ἀμειλίχτου παρά ποτε αὐστηρότητος. Κολακευόμενοι ὅτι κάπως συντελοῦμεν εἰς τὴν ἐκλογὴν τῶν ὑπὸ τῆς τύχης περισωθέντων ἡμῖν λειψάνων, ἀποδίδομεν αὐτοῖς τιμὴν μοναδικὴν καὶ ἐξοχον, περιουσιάζομεντες αὐτὰ δι' ὅλων τῶν πλεονεκτημάτων τῶν ἔργων καὶ τῶν ἀπίρων συγγραφέων εὖς ἀπολέσασθαι. Τυχαῖος λογὰς καθίσταται ἡ μόνη ἐνδοξος ἀπεικόνισις, πάντων τῶν ἐξαφανισθέντων πνευμάτων. Τάσσομεν τὰ σπάνια δείγματα μᾶς ἐν ταῖς στεναῖς ἐκείναις θήκαις, ὑπὸ τὰς τεχνητὰς ἐπιγραφάς, ὧν δεῖται τὸ τῆς τάξεως καὶ τῆς οἰκονομίας σύγχρονον πνεῦμα. Εὐρηγνται ἐκεῖ ἐν, δύο, τρία, τέσσαρα τὸ πολὺ, οἱ δὲ καταλογοὶ ἡμῶν τὸσφ ταχέως κλειόνται, ὥστε δὲν πρέπει νὰ ἐλπίζωμεν ὅτι θά τοὺς ἀνοίξωμεν εἰς τοὺς μεγάλους ἀνδρας τοὺς ἐκταφισσομένους βραδύτερον. Ὑπάρχουσι κλασικοὶ ἀνακαλυπτόμενοι μετὰ τὸ κλείσιμον τοῦ καταλόγου, ὅπως σύγχρονοὶ τινες συγγραφεῖς, οἵτινες στερούμενοι πνεύματος ὅπως καταστήσωσιν ἑαυτοὺς γνωστοὺς τῇ ἰδίᾳ γενεᾷ, δὲν θά ὀνηθῶσι πλέον, ζῆνυ θαύμα-

τός τινος νὰ γίνωσι δεκτοὶ παρά τοῖς ἐπιγενόμενοις: εἶναι πᾶρειασκατοι, τὰ ράσσοντες τὰς συνηθείας ἡμῶν. Τίς ἔμαθε τὸ ὄνομα τοῦ Ἀλκυῶνος, πλὴν τῶν ἐξ ἐπαγγέλματος σοφῶν; Ἄν εἶπετε ὅτι αἱ κατατάξεις εἶναι χρήσιμοι, συμφωνοῦμεν ἀναγνωρίσασθαι ὁμῶς ὅτι εἶναι τεχνηταί, καὶ μὴ δικτείνεσθε ὅτι ἀνταποκρίνονται πρὸς τὴν πραγματικὴν καὶ σχετικὴν ἀξίαν τῶν πραγμάτων. Μὴ ἐπείγεσθε τόσον ὅπως ἐκλαμβάνητε λειψανά τινα ἀγλαμάτων, δικσωθέντων ὑπὸ τῆς ἰδιοτροπίας τῆς τύχης καὶ εἰδωλοποιηθέντων ὑπὸ τοῦ ἐνθουσιασμοῦ σας, ὡς τὸν ἀληθῆ καὶ μόνον πλοῦτον τοῦ ἀρχαίου ἀνακτόρου, οὗ τὰ ἔρειπιὰ μόνον σώζονται!

* *

Ἐπαυξάνουσα ἡ τυπογραφία, πολὺ πλέον ἢ ὅλοι ὁμοῦ οἱ ἀρχαῖοι ἀντιγραφεῖς ἠδύνατο νὰ ἐπαυξήσωσι τὴν ἰσχὺν τῆς διαδόσεως τοῦ βιβλίου, τοῦ τὸσφ ταχέως καὶ εὐκόλως πολλαπλασιαζομένου, ἐπλήθυνεν ἐν τῷ αὐτῷ μέτρῳ τὰς ἐγγυήσεις τῆς διατηρήσεως, τὰς τύχας τῆς διαρκείας, ὁ δὲ χρόνος τοῦ λοιποῦ ἀνήκει εἰς τὸ βιβλίον, ὅπως εἰς τὸ ἀπέραντον διάστημα;

Οἱ ποιηταὶ οἱ δικτρέχοντες τὰ δάση ἐν ὄνειροπολήσεσιν ἐρωτῶσι ἐνίοτε τί ἀπέγειναν τὰ γηραιὰ πτηνά, ποῦ κρύπτονται ὅπως ἀποθάνωσι; Διότι ἡ ἀνάλογία τῶν ἐμφύχων πλασμάτων μένει πάντοτε σχεδὸν ἡ αὐτὴ, τοῦτο δὲ συνεπάγεται τὴν ἐξαφάνισιν τῶν ἀρχαίων γενεῶν: ἀλλ' ἐπειδὴ οὐδεὶς καταφωρᾷ τὴν ἐξαφάνισιν τῶν ἀπίρων ἀτόμων τῶν ἀποτελούντων ἐκάστην αὐτῶν, ἢ κανονικὴ αὐτῶν μετὰβασις ἐν τῇ ἀνυπαρξίᾳ διαμένει ἐπιτοσσοῦτον σκοτία καὶ μυστηριώδης, ὥστε ἐάν συναντήσωμεν τυχαίως μικρὸν πτηνὸν ἐκπνέον, οὐδέποτε ἐπέρχεται ἡμῖν ἡ ἰδέα ὅτι ἀπέθανε φυσικῶς, ἀλλ' ἀποδίδομεν τὸν θάνατον αὐτοῦ εἴτε εἰς τὸν μόλυβδον τοῦ κρηνηοῦ, εἴτε εἰς τὸν λίθον πονηροῦ παιδός. Οὕτω ἐξηφανίσθησαν ἀλληλοδιδοῦσως, τῇ ἐνεργείᾳ τῆς εἰμαρμένης, ἧς τ' ἀποτελέσματα εἰσι καταφωρῆ: ἀλλ' αἱ λεπτομέρειαι ἀποκρύπτονται τῶν ὁμάτων ἡμῶν, μυριάδες πόμων ἐκτυπωθέντων ἀπὸ τοῦ 15' αἰῶνος. Εἶναι γεγονός ἀδικηφιλοέκμητον, ὅτι οὐδὲν παρέμεινε ἐκ τινῶν ἐξδόσεων τοῦ 15' αἰῶνος, καίτοι αὐταὶ ἐξέτυπώθησαν εἰς χιλιάδας ἀντιτύπων: ἀλλὰ δικτὶ οὐδὲν ἐξ αὐτῶν παρέμεινεν; Ὁ χάρτης ἦτο καλός, τὸ δὲ στερεὸν ὀσίμιον ἐφαίνετο ὅτι θά ἐπροφύλακτε τὰ φύλλα ἀπὸ πάσης κακοβουλίας ὅπως χρησιμεύσωσι εἰς χρήσεις κατωτέρως, ἀναξίως καὶ τοῦ μικροῦ κόπου ὃν θά κατέβλαλλε τις πρὸς ἀπόστα-

1 Bl. Beuve, Portraits contemporains, t. E' Euphorion, ou de l'injure des temps.

2 Est ce que les oiseaux se cachent pour mourir? (Francois Coppée)

σιν αὐτῶν. Οὔτε ἡ μανία τῆς καταστροφῆς τῶν ἀνθρώπων, οὔτε ἔκτακτοι συμφεραί, ἦτο ἀνάγκη νὰ ἐξασκῆσώσι τὴν κακίαν καὶ τὴν βίαν των ἐπ' αὐτῶν· ἀλλὰ μόνη ἡ ἥρεμος ἐπενέργεια τοῦ νόμου τοῦ ζῆν καὶ θνήσκειν, ἡ ἀφαιρούσα κατὰ γενεάς τὰ βιβλία ὡς τὰ ὄντα, ὅπως ἀνανεώσῃ τὴν πλάσιν ἐν τῇ φιλολογικῇ τάξει ὡς καὶ ἐν τῇ ζωολογικῇ.

“Ὅτι ὁ θνητὸς θνήσκει, εἶναι ἀπλούστατον. Ὅτε βιβλίον τι δὲν ἔχει ἐν ἑαυτῷ τὴν ψυχὴν τῆς ζωῆς, ἤτις, ἀπαλλάττουσα αὐτὸ τῆς ὕλης, τὸ καθιστᾷ ἐπιτήδειον νὰ διαιωισθῇ ἐν ἀπείρῳ σειρᾷ μετεμψυχώσεων, ὅτε πᾶσα ἡ ἀξία αὐτοῦ ἐνοικεῖ εἰς τὸ σωματικὸν αὐτοῦ περικάλυμμα, δὲν εἶναι ἀπολύτως ἡ ἐπιπλον, ἡ δὲ τύχη αὐτοῦ εἶναι, εἴα πάντων τῶν ἐπιπλων· τὰ γηραιὰ σεσηπὸτα ξύλα γίνονται πῦρ, τὰ παλαιὰ σιδήρα ἐπανερχονται εἰς τὸ χωνευτήριον ἢ τὸ σιδηρουργεῖον· ἀλλὰ καὶ πάλιν τὸ μελαγχολικὸν ζήτημα ἐπανερχεται εὐτῷ· Πάντα τὰ ἐξαφανισθέντα βιβλία ἦσαν ἄξια τῆς ταιαύτης ἀπωλείας; Εἰς τὸ ἀπειρον πλῆθος τῶν ἐκ φύσεως θνησιγενῶν βιβλίων, τῶν μὴ ἐμπερικλειόντων ἐν αὐταῖς τὴν ζωὴν, δὲν ὑπῆρχον τινα προγραφέντα ἕνεκα τυχαίου τινὸς συμβεβηκότος, καὶ ἐπαναζήσαντα χάρις εἰς εὐτυχῆ τινα συγκυρίαν;

Πλείστα συγγράμματα πρὸ τριακοσίων ἐτῶν ἐκδοθέντα κατέστησαν σπανιότατες ἀνεύρεται, τῆς δὲ τιμῆς τούτων καθίσταται ἀδύνατος ὁ ὀρισμός. Ὁ Rabelais πληροφρεῖ ἡμᾶς ὅτι ἐκ τοῦ μεγάλου «Cronique gargantuine» ὅπερ ἐξέδωκε πρὸς τῆς δημοσιεύσεως τοῦ ἰδίου αὐτοῦ μυθιστορημάτος ἀπωλήθησαν παρὰ τῶν τυπωτῶν ἐντός δύο μηνῶν πλείονα ἢ ὅσαι βιβλαὶ ἠγοράσθησαν ἐπὶ ἑννεαετίαν». Τί ἀπομένει σήμερον ἐκ τούτου; δύο ἢ τρία ἴσως ἀντίτυπα. Ἐν ἔτει 1840, ἐν τινι σιτεθήκῃ τοῦ Βερολίνου, εὔρον παλαιὸν τινα τόμον δεδεμένον· ἦτο συλλογὴ τις αὐτοσχέδιος ἀποτελουμένη ἐξ ἑνὸς καὶ ἐξήκοντα ἀστείων διηγημάτων, διὰ μόνου τοῦ δεσμάτος συνεχομένων, ἐκτυπωθέντων δὲ διὰ γοθθικῶν χαρακτήρων κατὰ τὸν ΙΣΤ' αἰῶνα. «Πεντήκοντα ἐπτὰ τῶν διηγημάτων τούτων ἐγνώσθησαν ἡμῖν ἐκ τοῦ μοναδικοῦ τούτου ἀντιτύπου. Οὕτω ἕνα μετὰ τὴν ἐφεύρεσιν τῆς τυπογραφίας αἰῶνα, ἡ σειρὰ τῶν κωμικῶν ἡμῶν ἔργων τοσοῦτο ἐπροφυλάσσετο ἀπὸ τῆς καταστροφῆς, ὥστε θὰ ἤλαττοῦτο κατὰ τὸ τέταρτον, εἰ μὴ ἐρασιτέχνης τις, Βρανδεμβούργιος ἴσως, διερχόμενος ἐκ Παρισίων περὶ τὸ 1548, δὲν συνέλεγε γαλλικὰ βιβλία». Ὁ κ. Petit de Julleville ὑπολογίζει ὅτι δὲν διετηρήσαμεν οὔτε τὸ ἑκατοστὸν τῶν κωμικῶν διηγημάτων τῶν γραφέντων κατὰ τὸν μεσαίωνα.¹

Ἡ ἀπώλεια τῶν ὀλίγων τούτων γοθθικῶν βιβλίων καὶ τοῦ χρονικοῦ

¹ Joseph Bédier, Revue des Deux Mondes τῆς 15 Ἰουνίου 1890.

² La Comédie et les mœurs en France au moyen âge, σ. 57.

τοῦ Γαργαντούα δὲν ἦτο μεγάλη. Δὲν ἦσαν βεβαίως ἐκ τῶν ἀριστουργημάτων ἐκείνων τῆς ἀρχαιότητος, ἀτινα ὀλίγου δεῖν ἀπώλωντο. Ἦσαν ὁμῶς ἔργα ζωντανὰ καὶ δημώδη, ὧν ἡ δημοτικότης δὲν ἠδυνήθη νὰ προφυλάξῃ αὐτὰ ἀπὸ τῆς καταστροφῆς, ἥτις θὰ ἦτο τελεία ἄνευ ἰδιοτρόπου τινὸς τῆς τύχης ἐπιεικείας.

Ἐνωρίζω τὸ λεγόμενον ὅτι οὐδὲν ἐκ τῶν ζησάντων θνήσκει· ὅτι ἡ ἀληθῆς φιλολογικὴ ἀθνασία τοῦ ἀτόμου εἶναι νὰ μεγαλύνῃ ὅσον εἶδόν τε αὐτῷ τὴν κληρονομίαν τῶν τύπων καὶ τῶν ἰδεῶν, ἀτινα ἐκάστη γενεὰ μεταβιδάζει εἰς τὴν ἐπερχομένην· ὅτι τὸ χρονικὸν τοῦ Γαργαντούα, π. χ. ἀναζῆ ἐν τῇ ἐποποιίᾳ τοῦ Rabelais, καὶ τὸ κάλλιστον τῶν γαλλικῶν διηγημάτων ἐν ταῖς κωμωδίαις τοῦ Μολιέρου· ἀλλ' ὁ Μολιέρου καὶ ὁ Rabelais εἶναι ἡ ἀπόδειξις ὅτι ὑρίστανται ἐν τῇ ἀπροσίτῳ καὶ ἰλιγγιώδει κορυφῇ τῆς δόξης ἰδιαίτερον τι εἶδος ἀθανασίας· διαφόρως ὑψηλῆς καὶ διαφόρως ἀληθοῦς, εἶναι δ' ἐπαρκῆς παρηγορία διὰ τοὺς ἀτυχεῖς, ὧν τὸ τε ἔργον καὶ τὸ ὄνομα κατακαλύπτει ἡ λήθη, νὰ σκέπτονται ὅτι πιθανῶς καὶ οὗτοι ν' ἀξιώθωσι τῆς τιμῆς ν' ἀναμιχθῶσι ἐν τῇ πνευματικῇ ἐστιάσει τῆς μελλούσης ἀνθρωπότητος καὶ χρησιμεύσωσιν εἰς τὴν θριαμβευτικὴν ἀνάδειξιν μεταγενεστέρως τινος μεγαλοφυΐας. Ὡ γελόια καὶ μωρὰ ἰδέα! Δέον τις νὰ κατατρίβηται εἰς λόγους καὶ ἐρσηχελίας, ὅπως τύχη μικρᾶς τινος ἐνδομύχου ἰκνοποιήσεως ἐν ἀθανασίᾳ, ἐν τῇ δ' αὐτῆς συγγραφῆς καταθέσει τὸ μηδαμινόν αὐτοῦ τάλαντον πρὸ τῶν ποτῶν θεότητος τινος ἐπιλήσμονος, ἀχαρίστου καὶ παμφάγου!... Οἱμοι, ἀναλυομένη ἀραγε ἡ φιλολογικὴ τοῦ ἀτόμου ἀθνασία εἶναι τι ὀλιγώτερον βαθύ, καὶ οὐσιωτικώτερον;

Ἐκ τῶν κυριωτάτων ὠφελημάτων τῆς ἐθνικῆς ἡμῶν βιβλιοθήκης εἶναι ἡ διὰ τῆς καταθέσεως ἐξασφάλις, τοῦ διατηρῆσαι ἐν τούλάχιστον ἐξ ὅλων τῶν ἐντύπων. Ἐξασφάλις πρόσκαιρος, ἐπὶ τῇ ἰδέᾳ τῆς ὁποίας γελᾷ τις ἀναμνησκόμενος τὴν ἀφελῆ ἐρώτησιν τοῦ χωρικοῦ πρὸς τὸν παρισινόν, ὅστις ὑποδεικνύων αὐτῷ ὅτι ὁ ἀπειρος οὗτος θησαυρὸς ὑπόκειται εἰς τὴν διὰ πυρὸς ὄλεθρον, ἔλεγε· «Ὅλα ταῦτα δὲν εἶναι ἠσφαλισμένα».

Ἐν ἔτει 1888 κατετίθησαν ἐν τῇ Ἐθνικῇ Βιβλιοθήκῃ 20810 δημοσιεύματα ἐν ἔτει 1889, 23114, ἐν ἔτει 1890, 21719, ἦτοι κατὰ μέσον ὄρον 60 καθ' ἡμέραν. Ἐν τῷ ἀριθμῷ ὅμως τούτῳ δὲν συμπεριλαμβάνονται αἱ ἐφημερίδες, τὰ περιοδικὰ, τὰ ἐξ ἀγορῶν καὶ δωρεῶν προσερχόμενα, αἱ τῶν ξένων Πανεπιστημίων ἀποστολαί, αἱ χάρται, τὰ σχέδια, τὰ προ-

γράφματα, αἱ ἐκθέσεις, οἱ κανονισμοὶ κτλ. Ἀδύνατον εἶναι ὕλικός ὅπως ὁ ἄπειρος οὗτος τῶν ἐντύπων σωρὸς αὐξάνη ἐπ' ἀόριστον· διότι τοῦ μετ' ὀλίγον χώρος πρὸς τοποθέτησιν αὐτῶν; Φαίνεται ὅτι νόμος τις ἀντιδράσεως καὶ ἰσορροπίας, ἀνάλογος πρὸς τὸν κατὰ κλάσιν εἰς ἀπώλειαν τὰ ὑπὸ τοῦ ὑπερβολικοῦ πολιτισμοῦ διαφθερόμενα ἔθνη καὶ τὰς κοινωνικὰς τάξεις τὰς ὑπὸ τῆς εὐζωίας καὶ τῆς εὐδαιμονίας ἐκνευρισθείσας, ἀνακίμνει καὶ τὸν πληθυσμὸν τῶν βιβλίων, τῶν ἐκ τοῦ πλοῦτος αὐτῶν ἐξασθενούντων, εἰς ἀναπόφευκτον κατακλυσμὸν. Λέγεται ὅτι πάντων τῶν θεάτρων ἡ εἰμαρμένη, ἔσται, τάχιον ἢ βραδίον, ἢ πυρπόλησις ἢ διὰ τοῦ πυρὸς καταστροφή ἔσται πιθανώτατα τὸ εἰμαρμένον ὀλίθριον τέρμα πασῶν τῶν Βιβλιοθηκῶν.

« Ἀναλογιζόμενοι, γράφει ὁ κ. Renan, θὰ ἴδωμεν ὅτι εἶναι ἀπολύτως ἀναγκαῖον νὰ ὑποθέσωμεν ἐν τῷ μέλλοντι μεγάλην ἀναστάτωση τῆς ἐπιστημονικῆς ἐργασίας. Πράγματι τὸ ὕλικόν τῆς πολυμαθείας, τὸσον τάχιος καθ' ἡμέραν αὐξάνει εἴτε διὰ νέων ἀνακαλύψεων, εἴτε διὰ τῶν αἰώνων πολλαπλασιασμοῦ, ὥστε θὰ ὑπερβῇ κατὰ πολὺ τὴν δύναμιν τῶν ἐρευνητῶν. Ἐντὸς ἑκατονταετίας, τρεῖς ἢ τέσσαρες θ' ἀριθμῇ ἡ Γαλλία φιλολογίας, τὴν μίαν ἐπὶ τῆς ἄλλης. Ἐντὸς πεντακοσίων ἐτῶν, θὰ ἔχη δύο ἀρχαίας ἱστορίας. Ἐὰν δὲ ἡ πρώτη, ἦν ὁ χρόνος καὶ ἡ ἔλλειψις τῆς τυπογραφίας τὸσον ἠπλοποίησαν ἡμῖν, τοσοῦτους ἀπήσχόλησε, τί θὰ γείνη διὰ τὴν ἡμετέραν, ἣν πρέπει νὰ ἐξαγάγῃ ἐκ τοσοῦτον τεραστίου σωροῦ ἐγγράφων; Τοῦτ' αὐτὸ γενήσεται καὶ ὡς πρὸς τὰς βιβλιοθήκας ἡμῶν. Ἐὰν ἡ Ἑθνικὴ βιβλιοθήκη ἐξακολουθῇ νέα προσκτωμένη ἔργα, θὰ καταστῇ ἐντὸς ἑκατονταετίας ἀπρόσιτος, θὰ ἐκμηδενισθῇ δὲ ὑπ' αὐτοῦ τοῦ πλοῦτος αὐτῆς. . . ὑπάρχει πιθανῶς ὄριον καθ' ὃ ὁ πλοῦτος βιβλιοθήκης τινὸς καθίσταται κώλυμα καὶ ἀληθῆς ἔνδεια, ἐνεκα τοῦ ἀδυνάτου τῆς εὐρέσεως τῶν βιβλίων»¹.

Δὲν ἀρκεῖ νὰ εἰπωμεν ὅτι οἱ ἐντύποι τόμοι ἡμῶν θὰ καταστραφῶσι κατὰ ἑκατόμμυρια, ὡς καταστράφησαν ἄλλοτε κατὰ τὸν μεσαίωνα τὰ χειρόγραφα κατὰ χιλιάδας καὶ ἑκατομμύρια· πρέπει νὰ παραδεχθῶμεν τὴν ἀνάγκην, τὸν ὑπὸ τῆς προνοίας διδόμενον λόγον τῆς ταιούτης καταστροφῆς, εἴτε διὰ τινος συνεχοῦς καὶ βραδείας ἐπιπεργείας, εἴτε διὰ τῶν ἀπειρῶν περιοδικῶν καταστροφῶν, αἵτινες δὲν εἶναι ἢ εἰς τῶν πολλῶν τύπων τῆς ἀνανεώσεως τοῦ βιβίου. Ἐὰν εἰς τὸν ἄμετρον πολλαπλασιασμὸν τῶν βιβλίων προσετίθητο ἡ ἀτελευτήτος αὐτῶν διατήρησις, θὰ ὑφιστάμεθα φιλολογικὴν πλημμύραν «ἐνταφιασμὸν νέου ὄλως εἶδους», ὡς λέγει ὁ

Sainte-Beuve, μάστιγα δυναμένη νὰ παραβληθῇ πρὸς τὴν ἑσκηφιν τῶν ἀκρίδων τῆς Ἀλγερίας, ἥτις θὰ ἦτο διαρκής, ἥτις θὰ ἤξυανεν ἀπαύστως, καὶ ἀφ' ἧς οὔτε οἱ βόρειοι ἀνεμοὶ, οὔτε αἱ καιρικαὶ μεταβολαὶ θὰ ἀπήλλασσον ἡμᾶς. Πάντα τὰ καταστρεπτικὰ ὄντα τῶν βιβλίων ἐνεργούντα τὰ μὲν μετὰ κανονικότητος, τὰ δὲ μετ' αἰφνιδίως ὄρμης, ὁ εὐρώς, οἱ σκόληκες, τὸ πῦρ, οἱ μικροὶ διαθρωτικοὶ ὀδόντες, αἱ ἀδέξια καὶ θηριώδεις χεῖρες αἱ φθείρουσαι καὶ σχίζουσαι, ἐξεταζόμενα ὑπὸ τινὰ ὑψηλὴν φιλοσοφικὴν ἀποψίν, φαίνονται ἐπικουρα καὶ εὐεργετικά, οὗτω δὲ ὅ, τι πρὸ τίνος κατηράμεθα ὡς παλίνιον τυφλὸν τῆς τύχης, καθίσταται τοῦναντίον νόμος σοφώτατος.

Ἀπὸ τῆς Ἀναγεννήσεως αἱ περὶ βιβλίου ἰδέαι ἡμῶν βαθύτατα μετεβλήθησαν· χάριν δὲ τῆς νέας ταύτης ἰδέας ὑποθέτομεν ὅτι ἡ τυπογραφία εἶνε, ἦτο καὶ θὰ εἶνε πάντοτε ἐταίμη νὰ δράμῃ ἀρωγὸς παντός ἀξιούτου νὰ σωθῇ. Θεωρητικῶς ἡ αἰσιοδοξία αὐτῆ εἶνε δικαία. Τὸ βιβλίον εἶνε καθ' ὄρισμόν, ψυχὴ ζωσα, ἐνσεσαρκωμένη εἰς σῶμα ὑπερ ἀναγκαῖοι αὐτῇ βεβαίως, ἀλλ' εἰς τὸ ὅποιον οὐδὲως ὑποδουλοῦται, καὶ τὸ ὅποιον δύναται νὰ ἐγκαταλείψῃ καὶ μεταβάλλῃ ἀόριστως. Φανερόν ἐστι, ὅπως λάθωμεν παραδείγμα τι, ὅτι ἐν τῷ φιλολογικῷ ναυαγίῳ, τὸ ὅποιον κατέστρεψε, χωρὶς πιθανῶς ἢ ἐκ τούτου ἀπώλεια νὰ εἶνε μεγάλη, τὰς πλείστας τῶν παλαιῶν γοθθικῶν κωμωδιῶν, φάρσα τις ὡς τὸ Maître Patelin, ἀναγνωρισθεῖσα ὡς ἀριστούργημα ἀπὸ τῆς πρώτης ἡμέρας καὶ εἰκοσιπεντάκις ἀναδημοσιευθεῖσα πρὸ τοῦ ΙΖ' αἰῶνος, ἠδύνατο ἀσφαλῶς νὰ καταγεῖν πάντα τὰ ὄργανα τῆς ἐρημώσεως καὶ τοῦ θανάτου τὰ ἐξαφανίζοντα περὶ αὐτὸ τὰ φιλολογικὰ τοῦ μεσαίωνα μνημεῖα.

Ὅπως ὅμως αἰσθανθῶμεν ἠδονὴν ἐπὶ τῇ ἐκκαθαρίσει ταύτῃ, ἣν ὁ χρόνος καὶ τὰ συμβεβηκότα ἐπιφέρουσιν ἐν τῷ φιλολογικῷ δούναί τῆς ἀνθρωπότητος, ἔπρεπεν, ἀπαξ ἔτι, νὰ καταστραφῶσι μόνον τ' ἀνάξια λόγου, ἀσφαλισθῇ δὲ πᾶν ἔργον ἔχον ἀξίαν νὰ ζῆσῃ, εἴτε διὰ τῆς ἀμέσου αὐτοῦ διατηρήσεως, εἴτε διὰ τῆς περαιτέρω εἰσόδου αὐτοῦ εἰς τὸν βίον. Ταιούτην ὅμως ἐμπιστοσύνην δὲν ἐπιτρέπουσιν οὔτε ἡ ἱστορικὴ τῶν γεγονότων πραγματικότης, οὔτε ἡ ἰδεώδης πιθανότης. . .

Ἐὰν τὰ εἰς ἑκατοστίας χιλιάδων ἀντιτύπων ἐκδιδόμενα μυθιστορήματα ἐξαφανίζοντα ἐν ὀλιγωτέροις ἔτεσι παρ' ὅσα φαντάζεται τις, καὶ καθίστανται δυσεύρετα, τί θ' ἀπογείνωσι τὰ σεμνότερα τῆς πολυμαθείας ἔργα, τὰ φιλοσοφικά, κριτικά, ἱστορικά, τ' ἀντιτάσσοντα εἰς τὰς τῶν αἰώνων ἐφόδους τὰς μικρὰς αὐτῶν ἐκ πεντακοσίων βαρέως ὀπισθιμένων ὀπλιτῶν φάλαγγας; Εἶνε ἀληθές ὅτι τὰ νέα μυθιστορήματα ἀναγινω-

σκόμμενα ἐπὶ ἓνα ἢ δύο μῆνας ἀπλήστως, ὑφίστανται φθορὰν καὶ ἐξάρθρωσιν, ἐξηγοῦσαν ἀρκούντως τὴν ταχεῖαν τῆς ἐλαφρᾶς φιλολογίας ἐξουδένωσιν, ἐν ᾗ τὰ ἐξαιρετὰ ἡμῶν ἔργα, οὔτε ἀναγινωσκόμενα οὔτε κἂν κοπτόμενα, ἔπρεπε νὰ καθίστανται σεβαστὰ τῷ χρόνῳ, ὡς κατέστησαν καὶ τοῖς ἀναγνώσταις. Ὁμολογῶ ὅτι δὲν ἐννοῶ πάντοτε πῶς διενεργεῖται ἡ καταστροφή αὐτῶν· αἱ κηλίδες, καὶ τὸ ἰώδες χρῶμα, δι' ὧν καλύπτεται τόσον ταχέως ὁ ἀπαίσιος χάρτης τῶν εἰς 12ον (ἀντὶ φρ. 3) καὶ τῶν εἰς 8ον (ἀντὶ φρ. 7.50) βιβλίων μας, θὰ ἐκταθῶσι μέχρις οὗ μετατρέψωσι κατὰ γράμμα πάσας τὰς σελίδας εἰς σηπεδόνα καὶ εἰς ψυχία; Δυνατόν, πιθανόν· πεντήκοντα ἔτη θ' ἀρκέσωσιν εἰς τὸν ἀόρατον ἐχθρόν νὰ καταλάβῃ πάσας τὰς θέσεις· εἶτα θὰ δύναται νὰ καθεῖδῃ ἐπὶ τῆς νίκης αὐτοῦ, ἐν ἐνὶ δ' αἰῶνι ὁ ἐλάχιστος κλονισμὸς θὰ καταρρίψῃ τὸ πᾶν. Πρὸ τῆς τρομερᾶς ταύτης ἀπειλῆς, οἱ δυστυχεῖς συγγραφεῖς (ὦ! μὴ τοὺς κατηγορεῖτε ἐπὶ ματαιότητι, τοὺς τρομάζει ἡ φρικὴ τοῦ θανάτου, τοὺς σπαράττει ἡ δίψα τοῦ ζῆν) δαπανῶσιν ὅπως τυπώσωσιν εἰκοσάδα ἀντιτύπων ἐπὶ χάρτου πολυτελοῦς. Ἀδύνατος ὑπεράσπισις κατὰ τῶν αἰῶνων, μὴ δυναμένη νὰ προφυλάξῃ τὰ σημερινὰ ἔντυπα ὅπως προφυλάχθησαν τὰ ὀλίγα ἀρχαῖα ἐπὶ παπύρων καὶ περγαμηνῶν ἀντίγραφα, τὰ μέχρις ἡμῶν κατὰ τύχην διασωθέντα.

Ἐπὶ χαρτοσήμου ἐξήκονταλέπτου, ὅστις εἶνε καλῆς ποιότητος καὶ δύναται νὰ ἐπιζῆσῃ καὶ μαρτυρήσῃ μετὰ πάροδον δισχιλίων ἐτῶν, ὅτι ὑπῆρξαμεν ἡμέραν τινὰ συγγραφεῖς, ὁ ἐκδότης καὶ ἡμεῖς ὑπογράφομεν μίαν τῶν ἀξίων οἴκτου συνθηκῶν ἐκείνων, δι' ὧν μετὰ χαρᾶς ἀναλαμβάνομεν μέρος τῶν ἐκτυπωτικῶν ἐξόδων, εὐχαριστούμενοι εἰς τὸ ὑπισχνούμενον ἡμῖν τριακοντάλεπτον κέρδος ἐκ τῆς πωλήσεως ἐκάστου ἀντιτύπου. Μετὰ τοῦτο δὲ ἡ ἐνδόμυχος ἡμῶν ὑπερηφάνεια ἀνιμῆνει καὶ δευτέραν ἐκδοσιν, καὶ ἄλλας ὅπως διαιωνισθῇ τὸ ἔργον ἡμῶν, ἀλλὰ μάτην. Ἡ κοινὴ τύχη τῶν καλῶν καὶ μεστῶν ὕλης καὶ χυμοῦ βιβλίων εἶνε νὰ πωληθῶσιν ἀντὶ εὐτελοῦς τιμῆς εἰς βιβλιοκαπήλους, οἵτινες πάλιν ἐλλείψει ἀγοραστῶν παρέχουσι ταῦτα ἀντὶ μικροτέρου τιμήματος εἰς τοὺς παντοπώλας, ἐκ τούτων δὲ πάλιν μεταβαίνουσιν εἰς χεῖρας τῶν βακουλλεκτῶν καὶ εἰς τὰς ὑπονόμους. Ἴδου ἡ ἀπλουστάτη ἐξήγησις τοῦ προβλήματος, ἣν ἀνεζητοῦμεν. Ἴδου πῶς τὰ ὀγκώδη βιβλία ἐξαφανίζονται. Ἡ προφυλάττουσα αὐτὰς κατ' ἀρχὰς ἀνία, εἶνε θώραξ βαρὺς καταβάλλων αὐτὰ ἐπὶ τέλους.

Δι' ἡμᾶς ἰδίως τοὺς σοφοὺς, τοὺς ἠθικολόγους, τοὺς φιλολογικοὺς ἐπικριτάς, ἡ φιλολογία ἐφαντάσθη τὴν λαμπρὰν ταύτην παρρηγορίαν, δι' ἣν ἡ ἐγωϊστικὴ ἡμῶν φαντασία τσοῦτον πρό τινας ἐσκανδαλίσθη· τὸ ἔργον

ἡμῶν θ' ἀπωλεσθῇ ὀλόκληρον, καὶ αὐτὸ δ' ἔτι τὸ ἡμέτερον ὄνομα θὰ μείνῃ σκοτεινὸν ἢ ἐντελῶς ἄγνωστον· ἀλλ' ἡ ὠφέλιμος ἰδέα ἣν ἀνεπτύξαμεν, τὸ νέον γεγονός ὅπερ διεφωτίσαμεν, ἢ ἐκ τούτων χάρις ἡμῶν μέλλουσα νὰ προέλθῃ ἀλήθεια οὐδέποτε θ' ἀποθάνωσιν· ἢ μικρὰ ἡμῶν εἰσφορὰ εἰς τὴν διανοητικὴν καὶ ἠθικὴν κληρονομίαν τῆς μελλούσης ἀνθρωπότητος, ἰδοὺ ἡ μόνη ἡμῶν ἀθανασία· πάντα τὰ λοιπὰ, πᾶσαι αἱ ἐλπίδες δι' ὧν βαυκαλιζέται ἡ φαντασία ἡμῶν, εἶνε φαντασμαγορία καὶ ἀπάτη· σοφία εἶνε νὰ ἐννοήσωμεν τοῦτο, νὰ παραδεχθῶμεν ὡς ὀρθὸν καὶ καλὸν πᾶν ὅ,τι εἶνε χρήσιμον, οὐδὲν δὲ χρησιμώτερον τῆς ἀθρόας καταστροφῆς τῶν τύπων, τῶν ιδεῶν, τῶν ἀτομικῶν δημιουργημάτων καὶ ἐφευρέσεων, τῶν ἀπολλυμένων ὅπως ἀναγεννῶνται καὶ μεταμορφῶνται ἀορίστως. Θ' ἀποκοιμηθῶμεν δι' αἰωνίου ὕπνου ἀκούοντες ἐπαναγινωσκομένας, πρὸς ἰσχυροποίησιν τῶν καρδιῶν ἡμῶν, σελίδας τινὰς ἰδίως προτρεπτικὰς τοῦ νέου Εὐαγγελίου κατὰ τὸν ἅγιον Ρενάν· τὸ ὕψιστον αὐτοῦ κεφάλαιον περὶ τῆς πρὸς τὴν λήθην ὑποταγῆς¹.

Κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη τοῦ ΙΗ' αἰῶνος ἤμαζε, καθ' ἃ μὲ ἐβεβαίωσαν, ποιητῆς πνευματώδης, γεννηθεὶς ὑπὸ τὸν λαμπρὸν τῆς μεσημβρίας ἥλιον, ἐν ᾗ αἱ φαντασίαι ἐξάπτονται, διελθὼν τὴν νεότητά του ἐν Παρισίοις, ὅπου αἱ φῆμαι ἰδρύνονται, ἀναμιχθεὶς ἐν τοῖς φιλολογικοῖς συλλόγοις τῶν τότε χρόνων, συνδεθεὶς στενῶς μετὰ τοῦ Impert, τοῦ Dorat, τοῦ Lemièrre, τοῦ Roucher καὶ ἄλλων, παιδαγωγὸς τῶν τέκνων τοῦ κόμητος de Grave καὶ τῶν τοῦ μαρκησίου de Verac. Ὁ τελευταῖος οὗτος διωρίσθη πληρεξούσιος ὑπουργὸς ἐν Δανίᾳ, ὁ δὲ Fumars (τοιούτον τὸ ἀπαίσιον ὄνομα τοῦ ποιητοῦ ἡμῶν) ἠκολούθησεν αὐτὸν πρὸς μεγίστην τῆς φήμης αὐτοῦ ζημίαν. Ἐνυμφεύθη, ἐγένετο καθηγητῆς τοῦ πανεπιστημίου τῆς Κοπενάγης, καὶ ἀπέθανεν ἐκεῖ, μακρὰν τῆς πατρίδος του, ἐγκαταλιπὼν συλλογὴν ὠραίων μύθων, δημοσιευθεῖσαν μετὰ τὸν θάνατόν του ὑπὸ τῶν μαθητῶν καὶ θαυμαστῶν αὐτοῦ. Ἴσως εὕρη τις ἐν Δανίᾳ ἀντίτυπά τινα τοῦ τόμου τούτου ἐκτυπωθέντος ἐν ἔτει 1807, ἀλλ' ἐν Παρισίοις εἶνε σπανιώτατα· ἐν τούτων ὑπάρχει, λησμονηθὲν κατὰ τύχην ἐν τινι γωνίᾳ τῆς βιβλιοθήκης τοῦ μακαρίτου Φριδερίκου Monod, ὅστις σπουδάσας ἐν Κοπενάγῃ, ἔλαβεν αὐτό, στερεώτατα διὰ δέρματος δεδεμένον, ὡς βραβεῖον ἐν τινι κολλεγίῳ.

Πτωχὲ Fumars! Ἄλλ' ἰδοὺ καὶ ἕτερος ποιητῆς πλέον ἐκείνου οἴκτου ἄξιος, ὁ κατὰ τὸν ΙΣ' αἰῶνα ζήσας Πέτρος Ρουρο. Τοῦ ἀτυχοῦς! τόσῳ βαθέως τό τε ἔργον καὶ τὸ ὄνομα κατεβυθίσθησαν, ὥστε οὐδεὶς περιεργὸς θὰ δυνηθῇ νὰ ἐξάξῃ αὐτὰ τῆς λήθης. Ὁ Γουλιέλμος Colletet

¹ Βλ. l'Avenir de la Science, σ. 219 κέξ

ἔκρινεν αὐτὸν ἄξιον σημειώσεως ἐν τοῖς χειρογράφοις *Biois* τῶν γάλλων ποιητῶν, τοῖς διατηρουμένοις ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ τοῦ Λούβρου, καὶ ἀπωλεσθέντας ἐν τῇ πυρκαϊᾷ τοῦ Μαΐου τοῦ 1871. Οὕτω καὶ ἡ τελευταία ἀνάμνησις τοῦ Ρουρο ἀπέθανε μετ' αὐτοῦ. Alas, poor Rouro!

Paul Stapfer.

Ἄλ. Μ. Καρόλης

Η ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΙΣ ΚΑΙ ΤΑ ΠΕΡΙΕ ΑΥΤΗΣ

ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΑΙ ΜΕΛΕΤΑΙ

(Συνέχεια καὶ τέλος· ἴδε προηγ. φυλλάδιον)

Ἐἴπομεν ὅτι ἐκάστη σπιθαμὴ γῆς τοῦ Βυζαντίου τυγχάνει μεστή ἀναμνήσεων ἐνδόξου παρελθόντος, ὅτι πανταχοῦ ἀπαντᾷ τις ἐνταῦθα μνημεῖα, ζῶντας μάρτυρας παρωχημένων χρόνων. Τὰ μνημεῖα ὅμως ταῦτα τοῦ Βυζαντίου ἔνθα ἡ χριστιανικὴ θρησκεία καὶ ἡ καλλιτεχνία εἰσὶ στενῶς συνδεδεμένοι, φέρουσιν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον χαρακτῆρα θρησκευτικόν καὶ εἰσὶ σπουδαῖα καθ' ἡμᾶς οὐ μόνον αὐτὰ καθ' ἑαυτά, ὡς γνώμονες τῶν ἐπικρατησασῶν τάσεων ἐν ταῖς ιδέαις καὶ ταῖς ὀρέξεσιν, οὐ μόνον ὡς ὁδηγοὶ τῆς ἱστορίας καὶ τῆς τοπογραφίας ἔνθα ἔλαβον χώραν ἱστορικὰ γεγονότα, ἀλλὰ καὶ ὡς καθορίζοντα ιδέας περὶ τοῦ θρησκευτικοῦ βίου τοῦ μεσαίωνος καὶ ἐξηγοῦντα πολλὰ σκοτεινὰ μέρη τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἡμῶν ἱστορίας. Ἐν τῷ συμφέροντι λοιπὸν τούτων θέλομεν ἐνταῦθα πραγματευθῆ ἐν ὀλίγοις περὶ τῶν μέσων τῆς περιφρουρήσεως τῶν ἐν λόγῳ πολυτίμων μνημείων, τοῦ τρόπου καὶ τῶν μέσων δι' ὧν καθίσταται δυνατὴ ἡ διὰ τῆς μελέτης διεξακρίθωσις αὐτῶν καὶ ἡ ἐκ ταύτης ὠφέλεια.

Ἐν παντὶ χριστιανικῷ κράτει πρὸς διερεύνησιν τῶν θρησκευτικῶν μνημείων ἐνεφανίσθη πρὸ πολλοῦ ἐπιστήμη, ἣτις ἕως ἐσχάτων ἔφερε χαρακτῆρα ἐπιστήμης ἀσχολουμένης περὶ τῶν ἀρχαιοτήτων τῶν πρώτων αἰῶνων τοῦ χριστιανισμοῦ, ὃν ἀπέδωκαν αὐτῇ οἱ πρῶτοι ἀντιπρόσωποι τοῦ ΙΣ' καὶ ΙΖ' αἰῶνος.

Ἡ ἐπιστήμη αὕτη, ὡς μὴ ὤφειλε, δὲν ἐπαρουσίαζε σταθερὸν χαρακτῆρα καὶ ὀρισμὸν μεθοδικόν, καθόσον τὰ μνημεῖα τοῦ μεσαίωνος ἡ τελείως ἀφέθησαν κατὰ μέρος, ἢ ἤπτοντο ἀκροθιγῶς, ἰδίως δὲ περιεφρονοῦντο τὰ μνημεῖα τῆς ὀρθοδόξου Ἀνατολικῆς ἐκκλησίας, διότι οἱ μὲν ἀντιπρόσωποι αὐτῆς ἐν τῇ Δύσει οὐδὲν ἐπεδείκνυον ἰδιαιτερόν ἐνδιαφέρον ὑπὲρ τῶν μνημείων τῆς ξένης αὐτοῖς Ἀνατολῆς, οἱ δ' ἀντιπρόσωποι αὐτῆς ἐν τῇ Ἀνατολῇ ὑπὸ τὴν ἐπίρροιαν καὶ οὗτοι διατελοῦντες τῆς Δύ-

σεως, ἔβαινον συνωδὰ τῷ προσοικειωμένῳ τούτῳ πνεύματι ἐπὶ τὰ ἴχνη αὐτῆς, ἐξαίρεσει πολλὰ ὀλίγων, οἵτινες ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν ἤρξαντο ἐφιστᾶν τὴν προσοχὴν αὐτῶν πρὸς ἀνατολάς, καὶ τοῦτο ὅποτε ἐγνώσθη ὅτι τὰ μνημεῖα τοῦ μεσαίωνος κέκτηνται σπουδαιότητα μεγίστην ἐν τοῖς ζητήματι τοῖς ἀφορῶσι τὸν χαρακτῆρα τῆς διαφορᾶς τῆς Ἀνατολικῆς καὶ Δυτικῆς ἐκκλησίας, ὅτι τὰ μνημεῖα ταῦτα φαινετότερον καὶ ἐντελέστερον προσδιορίζουσι τὰς διαφορὰς ταύτας, ὡς καὶ πολλὰ ἄλλα σκοτεινὰ γεγονότα ἐν τῇ ἱστορικῇ αὐτῶν ἀναπτύξει. Ἐκτοτε λοιπὸν ἐπῆλθε βαθμιαία ἀνατροπὴ ἐν τῇ καθ' αὐτὸ μεθόδῳ τῆς μελέτης τῶν ἀρχαιολογικῶν μνημείων καὶ συνάμα καθορισμὸς ἐπιστήμης ὅλως νέας, τῆς *Χριστιανικῆς ἀρχαιολογίας πάντων τῶν αἰῶνων*.

Ἐν τῇ περιστάσει ὅμως ταύτῃ ἡ πεῖρα τῶν ἐπιστημόνων τῆς Δύσεως ἐφάνη ἀνεπαρκής· ὅθεν ἀπητήθη ἰδιαιτέρα δυσχερὴς ἐργασία ἀφορῶσα τὰ μνημεῖα τῆς ὀρθοδόξου Ἀνατολῆς καὶ ἐδέησεν ἵνα γένηται ἀρχὴ μελέτης ἐφ' ἐνὶ ἐκάστῳ μνημείῳ, ἀλλ' ἡ στοιχειώδης αὕτη μελέτη ἀπεδείχθη λίαν δυσχερὴς, διότι ποῦ ἄλλοθι ἦτο δυνατόν ἵνα ζητηθῶσι τὰ μνημεῖα ταῦτα εἰμὴ ἐν τῇ Ἀνατολῇ; καὶ ἰδοὺ ἐφωδιασμένοι δι' ἀδρῶν χρηματικῶν ποσῶν ἐμφανίζονται ἐν αὐτῇ καὶ ἄρχονται τῆς περισυλλογῆς τοιούτων πρὸς μελέτην καὶ φωτισμὸν αὐτῶν.

Ὁ σοφὸς καθηγητῆς Πίπερ ἐκ τῶν πρώτων ἰδρυτῶν τῆς ιδέας ὅπως ἡ θεολογία ἐκμανθάνηται ἐπὶ τῇ βάσει μελέτης τῶν χριστιανικῶν ἀρχαιοτήτων, ἀποφασίζει πρῶτος τὴν ἴδρυσιν ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τοῦ Βερολίνου Μουσείου ἐκκλησιαστικῶν ἀρχαιοτήτων, συντάττει δὲ καὶ ἐκδίδει τὰ μεθοδικὰ αὐτοῦ συγγράμματα, δι' ὧν ἀποπειρώμενος κατορθοῖ καὶ ἀποδεικνύει τὴν σπουδαιότητα ἐν τῇ προσαρμογῇ τῆς μεθόδου αὐτοῦ· τὴν αὐτὴν μέθοδον ἀκολουθοῦσι καὶ οἱ καθηγηταὶ τῶν πανεπιστημίων τῆς Μιουνχένης καὶ τῆς Στρασβούργης Μέσμερος καὶ Κράουσ.

Ὁμοίως δὲ καὶ οἱ ὀμόδοξοι Ρῶσοι ἀνανήψαντες ἐκ τῆς ἐσφαλμένης πορείας, ἣν τέως ἠκολούθουν ὡς πρὸς τὴν ἱστορίαν τοῦ Βυζαντίου καὶ τὰ μνημεῖα αὐτοῦ ἕνεκα τῆς ἐκ τῆς Δύσεως ἐπιρροίας, καὶ ἀναλαθόντες μετ' ἐμβριθείας καὶ τῆς χαρακτηριστικωτάτης αὐτοῖς εὐλαθείας τὴν διεξακρίθωσιν τῆς ἀληθείας, κατάρθωσαν ἵνα παραγάγῃσι σήμερον οὐ μόνον ἔργα σπουδαῖα, ἀτινα ἀδυνατεῖ τις ἀπαριθμῆσαι, ἀλλὰ καὶ εἰς σύστασιν ἀξιεπαίνως πάνυ προέβησαν ἀκαδημαϊκῶν ἐδρῶν, ἀρχαιολογικῶν ἐταιριῶν καὶ μουσείων, ἐξακολουθοῦντες τὰς ἀναζητήσεις αὐτῶν καὶ ἐνασχολούμενοι ἀθορύβως καὶ ἀνευδότης τῇ πρωτοβουλίᾳ καὶ ἀρωγῇ πεφημισμένων ἤδη ἐπὶ ἀκαμάτῳ ζήλῳ καὶ εὐλαθείᾳ περὶ τὴν συστηματικὴν καὶ ἐσκεμμένην μελέτην μνημείων βυζαντινῶν, ἅμα δὲ καὶ περισυλ-

λογὴν καὶ ἔκδοσιν αὐτῶν, οἷον τοῦ ἀρχιεπισκόπου Σάββα Τθερίου, ἀρχ. Ἀντωνίνου, ἀρχ. Λεωνίδου, Σύρκου, Μπεζοβράζωβ· τῶν καθηγητῶν Βασιλεύσκη, Μαλισεύσκη, Τροϊτσκη, Οὐσπένσκη, Κονδακῶφ, Κερπίτσνικωφ, Δεστούνη, Πάβλωβ, Πάλμωφ, Δημητριεύσκη, Ποκρόβσκη, Σκαμπαλανόβιτς, Σάδωβ, Φλορίνσκη, Γεωργιέβσκη καὶ λοιπῶν ἄλλων καθηγητῶν τῆς ἱστορίας καὶ φιλοσοφίας ἐν τοῖς διαφόροις πανεπιστημίαις, ἰδίᾳ δὲ τῶν καθηγητῶν πασῶν τῶν ἱερῶν ἀκαδημιῶν.

Ἐν Ρωσσίᾳ ἔχομεν δύο λαμπρὰς συλλογὰς ἐκκλησιαστικῶν ἀρχαιοτήτων, ὧν ἡ μὲν μία ὑπάρχει ἐν Μόσχᾳ ἐν τῷ μουσεῖῳ τοῦ Ρουμιάντσεφ, ἡ δὲ δευτέρα ἐν Πετρούπολει ἐν τῷ μουσεῖῳ τῆς ἀκαδημίας τῶν Ὁραίων Τεχνῶν. Ὁμοίως πᾶσαι αἱ ἐν Ρωσσίᾳ ἀρχαιολογικαὶ εἰταιρίαι ἐμποροῦμεναι τῆς αὐτῆς πρὸς τὸν ὑψηλὸν τοῦτον σκοπὸν εὐλαβείας κέκτηνται οὐ μόνον μουσεῖα ἐκκλησιαστικῆς ἀρχαιολογίας, οὐ μόνον πολλὰ συγγράμματα πραγματευόμενα περὶ ταύτης, ἀλλὰ ἀπὸ εἰκοσιπενταετίας ἤρξαντο συνερχόμενοι ἀνά τριετίαν ἐν διαφόροις πόλεσι τῆς αὐτοκρατορίας, ἔνθα ὑπάρχουσι πανεπιστήμια καὶ συγκροτοῦντες συνεδριάσεις δημοσίας.

Ἐπίσης ἡ ἐν Πετρούπολει δημοσία βιβλιοθήκη, ὡς καὶ ἡ αὐτόθι ἐδρευούσα ἔγκριτος καὶ σπουδαία προιωνιζομένη Αὐτοκρατορικὴ Ὁρθόδοξος Παλαιστίνειος Ἐταιρία, ἧς μέλημα τυγχάνει οὐ μόνον ἡ ὑποστήριξις τῆς ὀρθοδοξίας ἐν τῇ Ἀνατολῇ, ἀλλὰ καὶ ἡ ἔκδοσις μνημείων μήπω ἐκδοθέντων, ἀφορώντων δὲ τὴν καθόλου ἱστορίαν τῆς ὀρθοδόξου Ἀνατολικῆς ἐκκλησίας, συγχρόνως δὲ καὶ πᾶσαι αἱ πνευματικαὶ ἐν Ρωσσίᾳ Ἀκαδημαῖαι οὐ μόνον δὲν ὑπολείπονται κατὰ τοῦτο, ἀλλὰ καὶ μουσεῖα κέκτηται ἐκκλησιαστικῶν ἀρχαιοτήτων καὶ πρωταγωνισοῦσιν ἐν πολλοῖς.

Πρὸς τῇ τερπνῇ ταύτῃ πνευματικῇ κινήσει καὶ ἐτέραν χαρμόσυνον νῦν εἶδησιν ἐξαγγέλλω ἡμῖν περὶ τῆς ὅσον οὕτω ἰδρύσεως ἐνταῦθα καὶ ἀρχαιολογικοῦ ῥωστικοῦ Ἰνστιτούτου τῇ εὐγενεῖ εἰσηγήσει καὶ πρωτοβουλίᾳ τοῦ διακρινομένου ἐπὶ παιδείᾳ ἴσῃ δὲ καὶ εὐλαβείᾳ ἐξοχωτάτου κ. Νελίδωφ πρεσβευτοῦ τῆς αὐτοκρατορικῆς κυβερνήσεως ἐν Κωνσταντινουπόλει, οὗ τὸ ὄνομα ἐπὶ τῷ διαπρεπεῖ καὶ σπουδαίῳ τούτῳ ἔργῳ ἀνεξιτήλοις γράμμασιν ἔσται ἔσασί ἐγκεχαραγμένον μετὰ τῶν προσηκουσῶν εὐφημιῶν ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἀρχαιολογίας.

Μόνον ἡμεῖς, οἱ ἐν τῇ Ἀνατολῇ ὀρθόδοξοι Ἕλληνες¹, οἷς τισιν ὑπερ πάντας τοὺς ἄλλους οὐ μόνον διαφέρει, ἀλλὰ καὶ ἀνήκει ἡ ἱστορία καὶ ἀκριβῆς γνῶσις τοῦ Βυζαντίου καὶ τῶν ἀγλαῶν μνημείων αὐτοῦ ἕνεκα εἴτε τῆς περὶ τὰ θρησκευτικὰ ἀδιαφορίας ἡμῶν, εἴτε τῆς ἐνασχολήσεως

¹ Ἐν Ἀθήναις μόλις νῦν ἰδρύθη μουσεῖον Χριστιανικῆς ἀρχαιολογίας.

ἡμῶν ἐπὶ τῶν κυρίως κλασικῶν τῆς ἀρχαιότητος μνημείων ἐπεθεῖξάμεθα καὶ ἐπιδεικνύομεν μέχρι τοῦδε ὀλιγοῖαν ἀσύγγνωστον περὶ τὴν μελέτην τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἡμῶν μνημείων, ἐν ᾧ καὶ καθῆκον ἔχομεν ὡς χριστιανοὶ ἵνα μελετῶμεν καὶ περισυλλέγωμεν ταῦτα, καὶ τὰ μέσα κεκτήμεθα, ἐὰν τοιαῦτα ἐπιζητήσωμεν, καὶ ἐν ᾧ τόπῳ εὕρισκόμεθα ὑπάρχουσι ταῦτα. Καταλαμβάνομαι ὑπὸ λύπης καὶ λύπης δικαίας καὶ βαρέας, ἀναγκαζόμενος ἵνα εἶπω σήμερον, ὅτι ἕνεκα τῆς ὀλιγοῖας ἡμῶν ταύτης τῆς ἀδικαιολογήτου κατ' ἐμέ, ἡ φθορὰ τῶν ἀρχαίων τούτων μνημείων ἢ προερχομένη εἴτε ἐξ ἀμαθείας, εἴτε ἐξ ἀνδρῶν εὐμοιρησάντων ἀνωτέρας παιδείας, εἰς οὓς εὐλόγως ὑποτίθεται ἐνυπάρχουσα πλειοτέρα εὐλάβεια, εἴτε ἐκ κακῆς διαθέσεως, τυγχάνει οὐ μόνον ἀσύγγνωστος, ἀλλὰ καὶ ἀνεπανόρθωτος ὀλιγίστων ὄντων τῶν εὐλαβῶν ἐκείνων ὁμογενῶν, οἵτινες ἐδαπάνησαν καὶ δαπανῶσιν ὀλόκληρον τὸν βίον αὐτῶν εἰς τὴν μετὰ ζήλου περιγραφὴν καὶ ἐσκεμμένην μελέτην τῶν ἠρειπωμένων καὶ ἀρχαίων χριστιανικῶν μνημείων. Ὅθεν ὁ καιρὸς ἐπείγει, ὅπως ἐπικαλούμενοι τὴν ἰσχυρὰν τῆς κραταιᾶς Κυβερνήσεως καὶ σωστικὴν ἐπίνευσιν, προδῶμεν θαρραλέως εἰς τὸ εὐκλεῆς ἔργον τῆς περισυλλογῆς τῶν μνημείων τούτων, συνιστῶντες, εἰ δυνατόν, δύο καὶ πλειόνων μουσείων Ἐκκλησιαστικῶν Ἀρχαιοτήτων ὑπὸ τὴν αἰγίδα καὶ ἐπίβλεψιν τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, ὃν ἐν ἐν τῷ περιωνύμῳ καὶ ἱστορικωτάτῳ Ἀθωνι διευθυνόμενα ὑπὸ ἐφόρων ἀνδρῶν εὐπαιδευτῶν, εὐπόληπτων καὶ εὐκαταστάτων. Καὶ τότε τὰ ἐν τῷ κόλπῳ τῆς γῆς ὑπάρχοντα ἔτι ἀρχαῖα βραδύτερον ἐν καιρῷ εὐθέτῳ δυνατόν ἵνα ἀνακαλυφῶσι, τὰ εἰς χεῖρας ἰδιωτῶν φιλοτίμων ἀποκείμενα δυνατόν ἵνα συλλεγῶσι κατὰ μικρὸν, ἀλλὰ μὲν διὰ τῆς προσφορᾶς, ἀλλὰ δὲ δαπάναις φιλοτίμων ὁμογενῶν, τὰ δὲ ἐν μητροπόλεσι καὶ ἐνοριακαῖς ἐκκλησίαις καὶ ἀλλαχοῦ τυγχάνοντα ἐρριμμένα καὶ κινδυνεύοντα, ἵνα ἀπολεσθῶσι περισυναχθῶσι καὶ κατατεθῶσιν ἐν τοῖς μουσείοις. Ὡς δευτέρον κέντρον ἐπὶ συστάσει μουσείου προέκρινα τὸν Ἀθῶνα ἐπὶ τῷ λόγῳ, ὅτι μετὰ τὴν Κωνσταντινουπόλιν ἐνταῦθα ἀπαντᾷ τις μνημεῖα βυζαντινῆς ἀρχιτεκτονικῆς τοῦ Θ' καὶ Ι' αἰῶνος· ἐνταῦθα εὕρισκει μωσαϊκά, τοιχογραφίας καὶ ἐγκαύματα (émaux), ἀριστουργήματα γλυφικῆς τέχνης καὶ ζωγραφικῆς. Καὶ εἶνε μὲν ἀληθές, ὅτι πλείστα ἐκ τῶν ἀρχαίων ἐκκλησιαστικῶν μνημείων εἰσὶν εἰσέτι ἐν χρήσει, ὡς π. χ. ἀρχαῖαι εἰκόνες, σταυροί, θῆκαι ἀγίων λειψάνων κτλ, μέγας ὅμως σωρὸς ἀντικειμένων συνδεομένων στενῶς μετὰ τῆς ἱστορίας τῶν Μονῶν, ἐν αἷς ἦσαν ἄλλοτε τὰ τοιαῦτα ἐν χρήσει, εὕρισκονται νῦν ἐναποτεταμειυμένα ἐν τοῖς σκευοφυλακίοις ἄνευ οὐδεμιᾶς καταγραφῆς, ὅπερ μεγάλως συντέτεινεν εἰς τὴν

εὐχερῆ ἀντικατάστασιν πολλῶν τοιούτων δι' ὁμοιοειδῶν νέων καὶ τὴν φυγάδευσιν καὶ ἐγκατάστασιν αὐτῶν ἐν διαφόροις εὐρωπαϊκοῖς μουσείοις, ὡς ἐκ πείρας γινώσκουμεν παρατηρήσαντες ἱκανὰ τοιαῦτα ἐν Ρώμῃ, Παρισίοις, Βερολίνῃ καὶ ἀλλαχοῦ.

Τούτ' αὐτὸ δυνάμεθα εἰπεῖν καὶ περὶ τοῦ μεγάλου ἀριθμοῦ τῶν ἐν αὐτῷ ἀποτεταμιευμένων χειρογράφων, τῶν πλείστων ἄνευ καταγραφῆς, ἐνῆ ἂν ὑπῆρχε τοιαύτη πλήρης, μεγάλως ἤθελον διευκολύνεσθαι αἱ μελέται τῶν περὶ τὰ τοιαῦτα ἀσχολουμένων. Ἄδυνατῶ δὲ ἵνα πιστεύσω, ὅτι ὁ κατάλογος τοῦ κ. Λάμπρου παρουσιάζει τι πλήρες, καθόσον ἐξ ὄλων τῶν ἐν Ἄθωνι μονῶν τινὲς μόνον κέκτηνται πλήρεις καταλόγους τῶν χειρογράφων αὐτῶν, αἱ δὲ λοιπαὶ οὐδόλως φροντίζουσι περὶ τούτου, ἀρκούμεναι μόνον εἰς τὸ διατηρεῖν καὶ στιβάζειν ταῦτα ἐπὶ τῶν θέσεων, ἀνθ' ὧν ἄλλοτε διετέλουν ἐρριμμένα τῆδε κάκεισε. Μάλιστα δὲ ἡ μονὴ τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου τῆς Λαύρας, ἧς τὰ χειρόγραφα ὑπερβαίνουν τὸν ἀριθμὸν ὄλων τῶν χειρογράφων πασῶν τῶν ἄλλων τοῦ Ἄθωνος μονῶν, ὁμοῦ ἀθροισόμενων, δὲν κέκτηται μέχρι τὴν σήμερον πλήρη τοιοῦτον κατάλογον¹. τούτου ἔνεκα βλέπομεν ὅτι οἱ ἐκάστοτε ἐκ τῶν ἐπιστημόνων περιηγούμενοι τὸν Ἄθωνα ἐπιζητοῦντες, ἵνα εὕρωσι τὴν ἀναγκαίουσαν αὐτοῖς πρὸς μελέτην ὕλην, εὐρίσκουσι πάντοτε σχεδόν τι ὅλως νέον καὶ τέως ἄγνωστον.

Διὸ ἐπαναλαμβάνω ὅτι ἐπωφελὲς τὰ μέγιστα τῇ ἐπιστημῇ καὶ θεάρεστον ἔργον ἤθελεν εἶσθαι ἡ ὑπὸ τὴν αἰγίδα τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας δυνατὴ περισυλλογὴ πάντων τῶν περιωθέντων μνημείων τῆς Ἀνατολικῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας ἐν δυσι καὶ πλέον ἐκκλησιαστικοῖς μουσείοις, ἅτινα καλῶς καταρτιζόμενα, πέποιθα ἀδιστακτῶς καὶ ἄνευ ὑπερβολῆς οἰασθῆποτε, ὅτι κατὰ τὸν πλοῦτον καὶ τὴν ποικιλίαν τοῦ εἶδους αὐτῶν ἤθελον ὑπερβῆ ἅπαντα συλλήθδην λαμβανόμενα τὰ τοιοῦτου εἶδους εὐρωπαϊκὰ μουσεῖα· τὸ δὲ σπουδαῖον τοῦτο ἔργον ἤθελε στεφθῆ διὰ πληθους καὶ λαμπρᾶς ἐπιτυχίας, καθιστάμενον ἐπιζήλον τοῖς ζένοις, ἂν τὴν αὐτὴν πρόνοιαν περὶ τοῦ ἀντικειμένου τούτου ἐπεδείκνυντο καὶ οἱ λοιποὶ ἀνώτατοι πνευματικοὶ ἀρχηγοὶ καὶ προεξάρχοντες νῦν εὐκλεῶς τῶν Πατριαρχικῶν τῆς Ἀνατολῆς Θρόνων, οἵτινες ὁμολογουμένως καὶ φιλομουσίας ἐμφροῦνται μεγίστης καὶ προθυμότατοι εἶσι περὶ τὴν ἐπιτέλεσιν ἔργου-σεμνύνοντος μὲν τὴν ἰδίαν αὐτῶν ἐκκλησίαν, καὶ τὸ ἴδιον ὄνομα, ὠφελιμωτάτου δ' ἀποβαλίνοντος ὑπὸ πᾶσαν ἔποψιν συμπάσῃ τῇ ὀρθοδοξίᾳ.

¹ Πλείστοι ὅσοι ἔπαινοι ὀφείλονται εἰς τὸν ἐλλόγιμον ἱερομόναχον κ. Ἀλέξανδρον Εὐμορφόπουλον, ἐκ τῶν ἐπιτρόπων τῆς μονῆς, τὸν ἀναλαβόντα τελευταίως μετὰ ζήλου τὴν σύνταξιν τοιοῦτου καταλόγου.

Καθ' ὅσον δ' ἀφορᾷ τὴν μελέτην τῶν μνημείων τῶν ὑπαγομένων εἰς τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἀρχαιολογίαν, ὀφείλομεν πάσαις δυνάμεσι κανονίσαι ταύτην καὶ συστηματοποιῆσαι κατὰ τρόπον τοιοῦτον, ὥστε ἡ συστηματοποιήσις αὕτη νὰ ἐπέχη μέρος ὁδηγοῦ τοῖς ἐπιλαμβανομένοις τῆς μελέτης καὶ διδασκαλίας ἢ ἀναπτύξεως τῆς ἱστορίας τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἡμῶν μνημείων. Τοιαῦτα παραδείγματα δοκιμίων συστηματοποιηθέντων ὑπάρχουσιν ἐν τῇ Δύσει, ὡς π. χ. ἐν Γαλλίᾳ, ἔνθα ἡ ἐκκλησιαστικὴ ἀρχαιολογία εἰσέχθη ἐν τῷ προγράμματι τῶν μαθημάτων τῶν Κολλεγίων τῶν Σεμιναρίων τῶν σχολῶν καὶ Παρθεναγωγείων (Caumont Abécédairé 1854), καὶ ἐν Γερμανίᾳ ὁμοίως καὶ ἐν Αὐστρίᾳ, ἔνθα πλείσται ὅσοι προσπάθειαι περὶ τοῦ ἀντικειμένου τούτου καταβάλλονται. Ἐν Βερολίνῃ ὁ Φερδινάνδος Πίπερ ἐπέμενε ὅπως ἐν τῷ προγράμματι τῶν κλασικῶν γυμνασίων ἀναγραφῇ καὶ ἡ ἐκκλησιαστικὴ ἀρχαιολογία καὶ ἔτυχε τοῦ παθουμένου, ἡ δὲ ἐν Βιέννῃ τῷ 1877 συγκροτηθεῖσα τοπικὴ σύνοδος τῶν καθολικῶν ἐπισκόπων δι' ἐνεργητικωτάτου τρόπου ἐπέμενε ὁμοίως εἰς τοῦτο καὶ ἐπέτυχε τοῦ σκοποῦ αὐτῆς. Καὶ τελευταίως ἐν τῷ ἐν Μόσχᾳ ὀγδόφῳ ἀρχαιολογικῷ συνεδρίῳ τῷ συγκροτηθέντι ὑπὸ τὴν προεδρίαν τῆς Α. Υ. τοῦ μεγάλου δουκὸς Σεργίου, ἐγένετο δεκτὴ τῇ προτάσει τοῦ ἐκ τῶν καθηγητῶν ἀρχαιολόγου κ. Γεωργιέβσκη ἡ εἰσαγωγὴ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἀρχαιολογίας ὄλων τῶν αἰώνων ἐν ὅλοις τοῖς Σεμιναρίοις. Ἄλλ' ὅπερ συμβάλλει εἰς ἐπωφελῆ διδασκαλίαν ἐν τῷ σταδίῳ τῆς μελέτης ταύτης ἐστὶν ἀναμφιβόλως τὸ ἐπισκέπτεσθαι τὰ εὐρωπαϊκὰ μουσεῖα, ἅτινα ἐτησίως προσαποκτῶσι πληθὺν νέων ἐκκλησιαστικῶν ἀρχαιοτήτων, καὶ τοιαῦτά εἰσι τὰ μουσεῖα τοῦ Βερολίνου, τοῦ Λονδίνου, τῶν Παρισίων, τῆς Βιέννης, τῆς Δρέσδης, τῆς Μιουνχένης, τῆς Φλωρεντίας, τὰ πολλὰ λόγου ἕξια τῆς Ρώμης καὶ τῆς Νεαπόλεως, ἔνθα οἱ φοιτηταὶ ἐκάστοτε συνοδευόμενοι ὑπὸ τῶν καθηγητῶν αὐτῶν μεταβαίνουν καὶ δι' ἰδίας ἀντιλήψεως λαμβάνουσι γινῶσιν τῶν ἐν αὐτοῖς μνημείων καὶ ἐφαρμόζουσι τὰς ἐπὶ τούτων θεωρίας αὐτῶν ὅτι δὲ ἡ πρώτη καὶ καλλιτέρα μέθοδος πρὸς ἐκμάθησιν τῶν μνημείων ἐστὶν ἡ διὰ τῆς ἰδίας ἀντιλήψεως, οὐδεὶς δὲ δυνάμενος ἀντειπεῖν, καὶ περὶ τούτου ἐνασχοληθῶμεν ἐν σμικρῷ.

Οὐδεμία πανομοιότυπος εἰκόνισις δι' οἰασθῆποτε τελείας μηχανικῆς συστοιχίας καὶ ἂν ἐτελεῖτο αὕτη, καὶ ὅσον δήποτε πλήρης καὶ ἀκριβῆς ἤθελον ὑποθεθῆ, δὲν θέλει ποτὲ δυναθῆ ἵνα παραστήσῃ ἐκεῖνο ὅπερ λέγεται κατὰ τὴν αὐστηράν τῆς λέξεως σημασίαν πλήρες καὶ ἀκριβές· π. χ. ἀκριβῆς τις παράστασις τῶν διαφορῶν σκιαγραφημάτων μνημείου καὶ ἐπὶ πλέον τῆς θέσεως αὐτοῦ σχετικῶς πρὸς τὰ περιστοιχοῦντα αὐτὸ

ἀντικείμενα, τῶν λεπτοτάτων αὐτοῦ φαινομενικῶν λεπτομερειῶν τῶν παριστωσῶν τὴν φυσικὴν αὐτοῦ μορφήν, ἐν ᾧ ἡ μόνη ἀσφαλῆς ἀποτύπωσις κατορθοῦται διὰ τῆς ἰδίας ἀντιλήψεως, ἥτις καὶ μόνη ἐπὶ τῇ βάσει συμπερασμάτων ἐξηγημένων ἐκ τῆς κριτικῆς ἐπιστήμης διευκολύνει τὴν βεβαίαν περιγραφὴν τῶν μνημείων. Διὰ τῆς ἀντιλήψεως ἐπιτυγχάνεται ὁ τρόπος τῆς αὐθεντικωτέρας διεξακριβώσεως τοῦ μνημείου, ἥτοι ἡ διάκρισις τοῦ γνησίου τοιοῦτου ἀπὸ τοῦ μὴ τοιοῦτου ἢ τυχαίου, τῶν ἀρχαίων χαρακτήρων ἀπὸ τῶν μεταγενεστέρων· τοῦ καθορισμοῦ τῶν χαρακτηριστικῶν τούτων ἔπεται ἡ διεξακρίβωσις τῆς καταγωγῆς αὐτοῦ καὶ ἡ σχετικὴ αὐτοῦ σημασία πρὸς τὴν ὑπάρχουσαν ἢ ὑποτιθεμένην καὶ ἡ κατὰ τοὺς κανόνες τῆς στατικῆς αἰσθητικῆς τοῦ ὄλου συναρμοσολογία. Λάβωμεν ὡς παράδειγμα τὴν ἐξωτερικὴν περιγραφὴν ἐνὸς ναοῦ, οὔτινος ὁ καθορισμὸς τῶν παρουσιαζομένων τύπων δὲν δύναται νὰ ὀνομασθῇ ὡς ἀποτελεσματικὴ καὶ τελεία ἐκμάθησις αὐτοῦ, καθόσον ἐπάναγκες ἀποβαίνει ἵνα γινώσκῃ τις πόθεν ἐνεφανίσθη ἕκαστος τῶν τύπων αὐτοῦ, πῶς ἐξηγεῖται ἡ ἐπανάληψις διαφόρων σημείων, ἂν εἶνε αὕτη ἀνεξάρτητος ἢ προσεληφθῆ καὶ ἐὰν προσεληφθῆ ἐπὶ τίνων δεδομένων ἐγένετο αὕτη, ἢ ἀνεπτύχθη ἀνεξαρτήτως καὶ κατὰ ποίαν ὡς ἔγγιστα ἐποχὴν, ὅποیان κέκτηται σημασίαν, ρυθμικὴν ἢ κοσμηματικὴν, ἐνεφανίσθη ἕνεκα ἀπαιτήσεων στατικῆς ἢ αἰσθητικῆς, ἢ ἀνεφάνη ἐξ ἐπιρροῆς θεολογικῶν καὶ συμβολικῶν τάσεων καὶ ἀπαιτήσεων, καὶ ἐὰν ἀπαντᾶται αὕτη ἀρά γε καὶ ἀλλαχοῦ; Τὰ ζητήματα ταῦτα ἀναμφηρίστως ἀπαιτοῦσι κατηγορηματικὴν ἀπάντησιν καὶ διασάφησιν· ἀλλ' ἡ ἰδέα τοῦ χριστιανικοῦ ναοῦ εἰσέτι δὲν χαρακτηρίζεται διὰ μέσων τῶν ἀρχιτεκτονικῶν τύπων καὶ σχημάτων αὐτοῦ, καθόσον ἡ ἐσωτερικὴ αὐτοῦ διακόσμησις καθορίζει ἐκεῖνον τὸν αὐστηρὸν συμβολικὸν χαρακτήρα, δι' οὗ οὔτος διακρίνεται οὐ μόνον τῶν δημοσίων πολιτικῶν οἰκοδομῶν, ἀλλὰ καὶ τῶν ναῶν τῶν ἀλλοδόξων.

Ἐνεκα τούτου λοιπὸν ὀφείλομεν ἐφιστᾶν τὴν ἡμετέραν προσοχὴν ἐπὶ τῶν τοιχογραφιῶν τοῦ ναοῦ, ἐξ ὧν σχηματίζομεν ὠρισμένον κανόνα τῶν εἰκονίσεων τῶν παρουσιαζομένων ἐν τοῖς βυζαντινοῖς ναοῖς ἐκφραζουσῶν δι' αὐτῶν τὸν θρίαμβον τῆς ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ. Ἀκολουθοῦντες δὲ αὐστηρῶς τὸν κανόνα τοῦτον παρατηροῦμεν ἐν τῇ κορυφῇ τοῦ τρούλλου τὸν Παντοκράτορα, κάτωθεν ἐν ταῖς θυρίσι ταῖς σχηματιζομέναις διὰ τῆς σφαίρας τοῦ τρούλλου, τοὺς Ἀποστόλους ἢ Προφῆτας· ἐν ταῖς τέσσαρτι κόγχαις, ταῖς ὑποθασταζούσαις τὸν τρούλλον, τοὺς τέσσαρας Εὐαγγελιστὰς ἢ τὰ ἑξαπτέρυγα· ἐπὶ τῆς κορυφῆς ἐκάστης τῶν τεσσάρων ἀψίδων συμβολικῶς παραλλάσσει τοῦ Σωτῆρος, εἰς τὰς ἐσώψεις τῶν τεσσάρων ἀψίδων ἐκατέρωθεν ὀλοσώμους μάρτυρας τοῦ χριστιανισμοῦ, ἐπὶ δὲ τῆς κορυ-

φῆς σχῆμα σταυροῦ. Ἐπὶ τοῦ πρὸς βορρᾶν καὶ νότον τοίχους τὰς χαρμωσύνους ἐορτάς· ἐπὶ τοῦ δυτικῆς τὴν δευτέραν παρουσίαν· ἐν τῷ ἱερῷ τὴν Θεομήτορα, τὴν εὐχαριστίαν ἐν σχήματι ἀρτοκλασίας, ἱερὰ ποτήρια καὶ τοὺς ἱεράρχας· ἐν τῷ θυσιαστηρίῳ τοὺς ὁσίους ἄνδρας· ἐν τῷ διακονικῷ τὰς ὁσίας γυναῖκας· ἐν τῷ νάρθηκι μοναχοὺς, ἀσκητὰς, ἀναχωρητὰς καὶ ὁσίους κρατοῦντας ἱερὰς δέλτους, ἐφ' ὧν εἰσι γεγραμμένα ρητὰ τοῦ εὐαγγελίου καὶ τῶν πατέρων τῆς Ἐκκλησίας, τὴν ὁσίαν Μαρίαν δεχομένην τὴν θεῖαν μετᾶλψιν ἐκ τοῦ ἀγίου (ἀββᾶ) Ζωσιμᾶ, εἰκόνισις ὑποδηλοῦσα τῷ εἰσόντι, ὅτι πρῶτον πάντων ὀφείλει μετάνοιαν ἐπὶ τῶν πεπραγμένων καὶ εἶτα ἄς εἰσδύσῃ ἐν τῇ σωστικῇ κιβωτῇ τῆς Ἐκκλησίας. Ἐν δὲ ταῖς ὀροφαῖς διαφόρους εἰκόνισις εἰλημμένας ἐκ τῆς Νέας Διαθήκης.

Ἰστάμενοι ἐνώπιον τοιοῦτων παραστάσεων δεόν ἵνα προσπαθῶμεν ὅπως ἐξηγῶμεν τῇ βοηθείᾳ ἀρχαίων γραπτῶν μνημείων τὴν εἰκονογραφικὴν αὐτῶν ἔννοιαν καὶ σημειῶμεν τὰς ἰδιαιτέρας χαρακτηριστικὰς λεπτομερείας τῶν στολῶν, δι' ὧν αἱ εἰκόνισις περιβάλλονται καὶ τὰς διαφόρους λοιπὰς περικοσμῆσεις.

Γινώσκοντες τὸν κανόνα τοῦτον καὶ τὴν ἱστορικὴν αὐτοῦ καταγωγὴν καὶ σημασίαν, δυνάμεθα πάντοτε ὁσάκις ἤθελε παρουσιασθῇ ἐνώπιον ἡμῶν νέον τι μνημεῖον, ἔχον κεχρισμένας διὰ κονιάματος τὰς ἐν αὐτῷ τοιχογραφίας νὰ ἀποφανθῶμεν μετὰ βεβαιότητος ἐπὶ τίνων σημείων ἢ μερῶν τοῦ ναοῦ δεόν ἵνα ᾧσιν αἱ μὲν καὶ αἱ δὲ εἰκόνισις, καὶ συμπληρῶμεν οὕτω τὰς τοιχογραφίας ταύτας ἐκ τινῶν μόνον περισωθέντων κλασμάτων αὐτῶν.

Ἡ δὲ ὠφέλεια ἢ προσγινομένη ἡμῖν ἐκ τῆς ἀκριβοῦς γνώσεως καὶ μελέτης τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἀρχαιολογίας τυγχάνει πολυσήμαντος, καθ' ὅσον διὰ ταύτης διαλευκαίνονται πολλὰ ἀφορῶντα τὴν καλλιτεχνίαν καὶ τὴν ἐξωτερικὴν ἀποψιν τοῦ θρησκευτικοῦ τῶν χριστιανῶν βίου, ἥτοι τῶν ἡθῶν καὶ ἐθίμων· ἐπίσης διευκρινίζεται καὶ ἀξιολογοῦται τὸ μαρτυρολογικὸν καὶ ἀγιολογικὸν ὕλικόν, ὅπερ μέχρι τοῦδε ἐθεωρεῖτο ὑποπτον, λύονται ζητήματα ἀφορῶντα τὸ δίκαιον τῆς Ἐκκλησίας, ἀπορρίπτονται σαθραὶ ἀξιώσεις ἐπὶ τῇ δῆθεν ἀδιαφορίᾳ τῶν Βυζαντινῶν καὶ περιφρονησεὶ αὐτῶν πρὸς τὴν τέχνην καὶ τὴν καλλιτεχνίαν τῶν χριστιανῶν τῶν πρώτων αἰώνων καὶ δὴ καὶ τὴν τῶν εἰδωλοπατρῶν, διασαφηνίζεται τὸ ζήτημα τῆς ὑπὸ τῶν Βυζαντινῶν χρήσεως μέχρι τῆς Ζ' ἀγίας Οἴκουμ. Συνόδου τῶν δι' ἀγαλματίων εἰκονίσεων ἀγίων, ἡ τέλος διὰ τῆς ἀκριβοῦς γνώσεως τῶν μνημείων αὐτῶν ὑφ' ἡμῶν τε καὶ τοῦ ἡμετέρου κλήρου ἀναζωογονεῖται ὁ ἔρωσ οὐ μόνον πρὸς τὴν καθ' ὄλου Ἐκκλησίαν, ἀλλὰ καὶ τὸ σέβας πρὸς πᾶν ἀντικείμενον ἀνήκον αὐτῇ, παρέχων τοῖς κληρικῶσι ἰδίᾳ ἰσχυρὸν ὄπλον ἐναντίον τῶν ἀδιαφορούντων τὰς πατροπα-

ραδόντους καθιερώσεις και τὰς τελετὰς τῆς ἡμετέρας Ἐκκλησίας· σὺν τοῖς ἄλλοις πᾶσι δέ, ἡ ἐκμάθησις αὐτῆς προξενεῖ μεγίστην ὠφέλειαν και εἰς τὴν σύγχρονον τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας καλλιτεχνίαν και εἰκονογραφίαν, αἵτινες εὐρίσκονται νῦν ἐν μαρμαρῷ.

Ἐπὶ τῇ βᾶσει τούτων τὸ ἀρχαιολογικὸν ἔδαφος, ἐδραζόμενον ἐπὶ γεγονόντων και πραγμάτων οὐδεμίαν ἐπιδεχομένων διαμφισβήτησιν, και διασαφηνιζόμενον, οὕτως εἶπεῖν, διὰ τῆς ἐξ αὐτοψίας πραγματικῆς ἀντιλήψεως ταχέως ἀποψυχραίνει τὴν πτῆσιν τῆς φαντασίας, ἀνακαλοῦν εἰς τὴν τάξιν τὴν ἡμετέραν περὶ τὸ σκέπτεσθαι ὀρθῶς δύναναι και ἰκανότητα, και διὰ τῶν παρουσιαζομένων ψυχρῶν ἐπιτυμβίων πλακῶν κατασυντρίβει τὰς μᾶλλον εὐφυῶς συναρμολογηθείσας εἰκασίας, ὡς και τὰς σεσαθρωμένας ἰδέας και τυφλὰς προκαταλήψεις.

Γεώρ. Π. Βεγλερῆς

ΦΡΑΓΚΙΣΚΟΥ ΚΟΠΠΕ

ΕΙΣ ΤΗΝ ΤΡΑΠΕΖΑΝ

Ὅτε ὁ οἰκονόμος τοῦ μεγάρου, — ὦ! ὅποια σεβαστὴ κοιλία ἐν τῷ εὐρυχώρῳ τῆς ἐκ κασμιρίου ἐσωκαρδίου! ὅποια μορφὴ ἀξιοπρεπῆς και ἐρυθρᾶ, πλαισιουμένη ὑπὸ λευκῶν παραγναθίδων! τέλειος τύπος ὁμοτίμου τῆς Ἀγγλίας, σὰς διαθεβαῖω! — ὅτε ὁ ἐπιβάλλων οἰκονόμος ἠνέφξε τὰ δύο ταύτοχρόνως φύλλα τῆς θύρας τῆς αἰθούσης και ἀνήγγειλε δι' ὠραίας φωνῆς βαρυτόνου, ἠχηρᾶς ἅμα και εὐσεβάστου: «τὸ δεῖπνον τῆς κυρίας κομῆσεως παρετέθη», ἀπέθηκαν τοὺς πῖλους παρὰ τὰς γωνίας τῶν τραπέζιων, τὰ ὑποκείμενα τὰ μᾶλλον ἐπιφανῆ προσήνεγκον τὸν βραχίονα εἰς τὰς κυρίας, και ὅλοι διέβησαν εἰς τὸ ἐστιατόριον, σιωπηλοί, μὲ ὕφος σχεδὸν σύννον, ὡς ἐν πομπῇ.

Ἡ τράπεζα ἀπήστραπτε. Τί ἄνθη! τί φῶτα! Ἐκαστος τῶν κεκλημένων ἀνεύρισκεν ἄνευ δυσκολίας τὴν θέσιν του, εὐθὺς ὡς ἀνεγίνωσκε τὸ ὄνομά του ἐπὶ τοῦ ἀποστίλθοντος χαρτίου, πάραυτα, ὑψηλὸς θεράπων μὲ μεταξωτὰς περικνημίδας ἐκύλιεν ὀπισθὲν του, ἐλαφρῶς, ἀπαλὸν ἀνάκλιτρον φέρον κεντημένον τὸ οἰκόσημον τῆς κομῆσεως. Δεκατέσσαρες συνδαιτυτύνες τόσοι και μόνον: τέσσαρες νεαραὶ γυναῖκες, φέρουσαι ἐσθῆτας ἀνοικτὰς πρὸ τοῦ στήθους, και δέκα ἄνδρες, ἀνήκοντες εἰς τὴν ἀριστοκρατίαν τοῦ γένους ἢ τῆς ἀξίας, αἵτινες εἶχον ἔλθει ὅλοι, κατὰ

τὴν ἐσπέραν ταύτην, ἐν τῇ ἐπισήμῳ των περιθόλῃ, πρὸς τιμὴν ξένου διπλωμάτου, καθημένου πρὸς τὰ δεξιά τῆς οἰκοδεσποίνης. Τὰ σήματα μικρῶν παρασήμων ἐκρέμαντο ἀπὸ τὰς κομβιοδόχας: εἰς δύο ἢ τριῶν τὰ στήθη ἀπέστιλθον πλάκες ἀδαμάντων· βαρὺς σταυρὸς τῶν ταξιαρχῶν ἐκόσμει τὸ στήθος στρατηγῶ. Ὅσον ἀφορᾷ τὰς κυρίας, εἶχον αὐταὶ χάριν τοῦ καλλωπισμοῦ των κενώσει ὄλας των τὰς ἀδαμαντοθήκας.

Ὡ τὴν κομψὴν, τὴν ἐξαίρετον ὀμήγουριν! Καὶ ὅποια ἀτμόσφαιρα ἀνέσεως ἐν τῇ ὑψηλῇ και πλήρει θάλπου αἰθούσῃ, ἧς τὰ τέσσαρα φανώματα τῶν θυρῶν ἐκόσμουν εἰκόνες μεγάλαι παριστώσαι τοποθεσίας, κατὰ τὸ μεγαλοπρεπὲς σύστημα τῶν πάλαι χρόνων, ὅπου ἀπεικονίζοντο παντοειδεῖς καρποὶ και θηράματα. Ἡ ὑπηρεσία ἐξετελεῖτο ἀθροῦθως: οἱ θεράποντες ἐφαίνοντο διολισθαίνοντες ἐπὶ τῶν παχίων ταπήτων, ὁ σκευοφύλαξ ὠνόμαζε τοὺς οἶνους εἰς τὸ οὖς τῶν συμμοτῶν μὲ τὸ ὕφος ἀνθρώπου ἐμπιστευομένου τι και ὡσεὶ ἀποκαλύπτων αὐτοῖς μυστικὸν ἀπὸ τοῦ ὀποίου ἤρτητο ἡ ζωὴ του.

Ἀπὸ τοῦ ζωμοῦ, — πυκνοῦ ζωμοῦ δραστικοῦ, πληροῦντος τὸν στόμαχον σφρίγγους και νεότητος, — αἱ μεταξὺ γειτόνων συνδιαλέξεις εἶχον ἀρχίσει. Ἀναμφιδόλως, πράγματα τετριμμένα κατ' ἀρχὰς ἀντηλλάγησαν ταπεινῇ τῇ φωνῇ. Ἄλλ' ὅποια συμπεριφορὰ ἐν ταῖς μεμετρημέναις των κινήσεως! Ὅποια εὐμένεια ἐν τοῖς βλέμμασι και τοῖς μειδιάμασι! Ἄλλως τε, εὐθὺς μετὰ τὸν οἶνον, τὸ πνεῦμα ἐσπινθήρισεν. Οἱ ἄνδρες ἐκεῖνοι γέροντες οἱ πλεῖστοι ἢ λιαν ὄριμοι τὴν ἡλικίαν, πάντες διακρινόμενοι ἐπὶ γένει ἢ ἐπὶ ἰδιοφυῖα, ἀρκούντως γνωρίσαντες τὴν ζωὴν, πλήρεις πείρας και ἀναμνήσεων, ἦσαν λιαν ἐπιτηδαιοὶ πρὸς συνδιαλέξιν, και τὸ κάλλος τῶν παρευρισκομένων γυναικῶν τοῖς ἐνέπνεε τὸν πόθον τοῦ νὰ διακριθῶσι, διήγειρε τὰς εὐγενῶς ἀντιπάλους διανοίας των. Ὡραῖαι προέκυψαν εὐφυολογίαι, ἀπρόοπτα, διάλογοι μεταξὺ δύο ἢ τριῶν προσώπων, ἔλαβον χώραν. Διάσημός τις περιγηγητής, ἡλιοκαῆς τὴν ὄψιν, προσφάτως ἐπανελθὼν ἀπὸ τὰ ἐνδότερα τῶν ἐρήμων, διηγεῖτο πρὸς τοὺς δύο γείτονάς του θήραν ἐλεφάντων, ἄνευ ἐκφράσεων ὑπερβολικῶν, ἤρεμος ὡσεὶ ὠμίλει περὶ θήρας κονίκλου. Περαιτέρω, ἢ λεπτῇ και πολὺ τὴν κόμην κατατομῇ σοφοῦ διακεκριμένου ἔκλινε φαιδρῶς πρὸς τὴν κόμησαν, ἧτις τὸν ἤκουε γελῶσα, λιγυρὰ και ὀλόξανθος, μὸ νεανικὸν και ἐκπληκτον τὸ ὄμμα, μὲ περιδέραιον ἐκ λαμπρῶν σμαράγδων ἐπὶ τοῦ φημιζομένου ἐπὶ κάλλει στήθους τῆς, μὲ τὸν βραχὺν τῆς πράχην ὡς ὁ τῆς Ἀφροδίτης τῶν Μεδίκων.

Προφανῶς, τὸ πολυτελὲς αὐτὸ γεῦμα ὑπέσχετο ὅτι θὰ ἦτο και θελκτικὸν ἐπίσης. Ἡ πληξίς, ὁ συνηθέστατος αὐτὸς ἐπισκέπτης τῶν και-

ναυικῶν ἑορτῶν, δὲν θὰ ἤρχετο νὰ παρεκαθῆσῃ εἰς αὐτὴν τὴν τράπεζαν. Οἱ εὐτυχεῖς ἐκεῖνοι θὰ διήρχοντο μίαν ὥραν μαγευτικὴν, θ' ἀπῆλαιον τῆς τρυφῆς δι' ὄλων τῶν πόρων, δι' ὄλων τῶν αἰσθησέων.

Λοιπὸν, εἰς αὐτὴν ἐκείνην τὴν τράπεζαν, πρὸς τὸ κάτω ἄκρον τῆς τραπέζης εἰς τὴν πλέον ταπεινὴν θέσιν, ἀνὴρ τις νεαρὸς ἔτι, ὁ ὀλιγώτερον σημαίνων, ὁ ἀφανέστερος ἐξ ὄλων τῶν ἐκεῖ παρευρισκομένων, ἀνθρωπος τῆς φαντασίας καὶ τῆς ὄνειροπολήσεως, εἰς τῶν φαντασιοκόπων ἐκείνων εἰς οὓς ἐνυπάρχει ὁ φιλόσοφος καὶ ὁ ποιητής, ἀπέμενε σιωπηλός.

Γενόμενος δεκτὸς παρὰ τῇ ὑψηλῇ τάξει χάρις εἰς τὴν φήμην του ὡς καλλιτέχνου, φύσει ἀριστοκρατικός, ἀλλ' ἄνευ ματαιοδοξίας, ἀπὸ τῶν σπλάγγων τοῦ λαοῦ καταγόμενος καὶ μὴ λησμονῶν τοῦτο, ἀνέπνεεν ἡδονικῶς τὸ ἄθος τοῦτο τοῦ πολιτισμοῦ τὸ ὀνομαζόμενον καλὴ συντροφία. Ἡσθάνετο, πλέον καὶ κάλλιον παντὸς ἄλλου, πόσον τὰ πάντα ἐν τῷ κύκλῳ ἐκείνῳ, — τὸ θέλημα τῶν γυναικῶν, τὸ πνεῦμα τῶν ἀνδρῶν, καὶ ἡ ἀπαστράπτουσα ἐπίστρωσις τῆς τραπέζης, καὶ ἡ ἐπίπλωσις τῆς αἰθούσης μέχρις αὐτοῦ τοῦ εὐγεύστου λευκοῦ οἴνου, δι' οὗ εἶχε ὀρσιεῖ τὰ χεῖλη του — πόσον τὰ πάντα ἦσαν σπάνια καὶ ἐκλεκτά· καὶ ἐτέρπετο βλέπων ὅτι ὑφίστατο συνδυασμὸς πραγμάτων τόσοσιν θελκτικῶν ἅμα καὶ ἀρμονικῶν. Ἐνόμιζες ὅτι ἔπλεεν ἐν ὠκεανῷ αἰσιοδοξίας. Εὐρισκε καλὸν τὸ νὰ ὑπάρχωσιν, ἐνίοτε τοῦλάχιστον καὶ ἐνιαχοῦ, εἰς τὸν ἄχαριν αὐτὸν κόσμον, ὑποκείμενα ὡς ἔγγιστα εὐτυχῆ. Ἀρκεῖ νὰ εἶνε ἐπιρρεπεῖς εἰς τὸ ἔλεος, φιλεύσπλαγχοι, — καὶ θὰ ἦσαν ἀναμφιβόλως, αὐτοὶ οἱ ἠὺχαριστημένοι, — ποῖον ἠνώχλουν, τί κακὸν προῦξένουν; Τί ὠραία καὶ παρῆγορος χίμαιρα! νομίζει τις ὅτι εἰς αὐτοὺς ἡ ζωὴ ἐχαρίζετο, ὅτι ἐτήρουν πάντοτε — ἢ σχεδὸν πάντοτε — τὴν γλυκεῖαν αὐτὴν καὶ εὐθυμον ἐν τῷ βλέμματι λάμψιν, τὸ ἀνθηρὸν αὐτὸ ἐπὶ τοῦ στόματος μειδίημα, ὅπερ εἶχον περιστεῖλαι ὅσον ἠδύναντο ἐν αὐτοῖς αἱ ἐπιβάλλουσαι καὶ ἀτιμάζουσαι ἀνάγκαι, αἱ εὐτελεῖς ἀδυναμίαι!

Ἐκεῖνος πρὸς ὃν ἀπονέμομεν τὸν τίτλον τοῦ «ὄνειροπόλου» εἰς αὐτὸ τὸ σημεῖον τῶν σκέψεων του εὐρίσκετο, ὅποτε ὁ οἰκονόμος, ὁ ἐπιβλητικὸς οἰκονόμος, ἐπεφάνη μετ' ἐπισημότητος, κομιζὼν ἐπὶ μεγάλου ἀργυροῦ πινακίου τεραστίων διαστάσεων ἰχθῦν, ἓνα τῶν μοναδικῶν διὰ τὸ μέγεθος τῶν ἰχθύων ἐκείνων, ὧν παρομοίους μόνον εἰς ἀρχαίας τινὰς εἰκόνας βλέπομεν παριστωμένους.

Ὁ ἰχθὺς διενεμήθη. Ἄλλ' ὅτε ὁ ὄνειροπόλος ἔσχε πρὸ αὐτοῦ, ἐπὶ τοῦ πινακίου του, τεμάχιον τοῦ τεραστίου τούτου ἐδέσματος, ἡ ἑλαφρὰ ὄσμη τῆς θαλάσσης ἀνεκάλεσεν εἰς τὸ πνεῦμά του τὴν γωνίαν ἐκείνην τῶν

παραλίῳ τῆς Βρετανίας, τὸ ἀθλιέστατον ἐκεῖνο χωρίον τῶν ναυτικῶν, ἔνθα κατὰ τὸ παρελθὸν φθινόπωρον εἶχε πέραν τοῦ δέοντος παραμείνει, μέχρι τῆς ἐποχῆς τῆς ἰσημερίας, καὶ ἔνθα εἶχε παραστῆ εἰς τόσον μακρῶς τρικυμίας. Ἀνεπόλησεν αἴφνης τὴν φρικώδη νύκτα, καθ' ἣν τὰ πλοῖα δὲν ἠδυνήθησαν νὰ ἐπανακάμψωσιν εἰς τὸν ὄρμον τὴν νύκτα ἣν εἶχε διέλθει ἐπὶ τῆς προκυμίας, ἀναμειγμένους μὲ τὸν ὄμιλον τῶν κατεπτοημένων γυναικῶν, ὄρθιος ἐν μέσῳ τῆς βροχῆς, ἥτις ἐμάστιζε τὸ πρόσωπόν του καὶ τοῦ ψυχροῦ καὶ μακρῶς ἀνέμου, ὅστις ἐφαίνετο θέλων νὰ τῷ ἀποσπάσῃ τὰ ἐνδύματά του. Ὅποιον διήγον βίον οἱ ταλαίπωροι ἐκεῖνοι ἄνθρωποι! Πόσαι ὑπῆρχον κάτω ἐκεῖ χῆραι, νεαὶ καὶ γραῖαι, φέρουσαι διὰ παντὸς τὸ μαῦρον περιώμιον, καὶ αἵτινες ἀπῆρχοντο ἀπὸ τῆς αὐγῆς μὲ τὰ παιδία των, ἵνα κερδήσωσι τὸν ἄρτον των, — ὦ! τὸν ἄρτον των καὶ μόνον! — ἐργαζόμεναι ὑπὸ τὴν ναυτιώδη ὄσμη τοῦ θερμοῦ ἐλαίου εἰς τὴν παρασκευὴν τῶν σαρδελλῶν. Ἐπανεβλέπε διὰ τῆς ἀναμνήσεως τὴν ἐκκλησίαν, τὴν ὑπερκειμένην τοῦ χωρίου, παραπλευρῶς τῆς ἀποκρήμιου ἀκτῆς, τὴν ἐκκλησίαν, ἥς τὸ κωδωνοστάσιον ἦτο ἀσβεστόχριστον, ἵνα ἡ λευκότης του δεικνύη εἰς τὰ ἐκ τοῦ πελάγους ἐρχόμενα πλοῖα τὸ μέρος τῶν ὑφάλων, καὶ ἐπανεβλέπεν ἐπίσης ἐν τῇ βραχεῖα χλόῃ τοῦ κοιμητηρίου, τὰς πλάκας τῶν τάφων ἐφ' ὧν τόσοσιν συχῆ ἐπανελαμβάνετο ἡ ἀπαίσιος ἐπιγραφή: *Ἀπέθανεν εἰς τὴν θάλασσαν ... Ἀπέθανεν εἰς τὴν θάλασσαν ... Ἀπέθανεν εἰς τὴν θάλασσαν ...*

Ὁ παμμεγέθης ἰχθὺς ἦτο λεπτότατος τὴν γεῦσιν, νοστιμώτατος, καὶ ὁ ἐντεχνώτατος τρόπος καθ' ὃν ἦτο μαγειρευμένος ἀπεδείκνυεν ὅτι ὁ μάγειρος τοῦ κ. κόμητος ἦτο μύστης ὄλων τῶν ἀπορορῆτων τῆς τέχνης του. Ὅλοι οἱ συμπόται ἔτρωγον μετὰ ζέσεως, μὲ κινήσεις λεπτάς, ἀλλὰ χωρὶς οὐδεὶς ν' ἀποφαίνεται ὑπὲρ τοῦ ἐξαιρετικοῦ ἐδέσματος, διὰ λόγους συμπεριφορᾶς καὶ ἔξεως πρὸς τὰ τοιαῦτα.

Ὅσον ἀφορᾷ τὸν ὄνειροπόλον, αὐτὸς δὲν εἶχε πλέον ὄρεξιν. Τὴν σκέψιν του ἀπῆσχόλου ἔτι οἱ κάτοικοι τῆς Βρετανίας μετὰ τῶν θαλασσινῶν, οἵτινες ἴσως ἠλέυσαν τὸν μεγαλοπρεπῆ τοῦτον ἰχθῦν. Ἐνεθυμῆτο τὴν ἐπαύριον τῆς τρικυμίας, ἡμέραν βροχερὰν καὶ συννεφώδη, καθ' ἣν περιφερόμενος παρὰ τὴν ἀκτὴν, συνήντησεν ἔμπροσθέν του καὶ ἀνεγνώρισε τὸ πτώμα τοῦ γηραιοῦ ναύτου οἰκογενειάρχου, ἐξαφανισθέντος ἐν τῇ θαλάσῃ πρὸ τριῶν ἡδὴ ἡμερῶν, ἀλγεινὸν τὴν θεάν, μὲ τὴν ὑπόλευκόν του κόμην πλήρη ἄμμου καὶ ὄστράκων.

Ζωηρὰ φρικίαςις διέτρεξε τὴν καρδίαν του.

Ἄλλ' οἱ θεράποντες εἶχον ἤδη ἀφαιρέσει τὰ πινακία καὶ ἐξαφανίσει πᾶν ἰχθὺς τοῦ γιγαντιαίου ἰχθύος· καὶ ἐν ᾧ διενέμετο ἕτερον ἐδεσμα, οἱ

κομποί και ματαιόδοξοι είχαν αναλάβει τὰς συνομιλίας των. Κατευνασθείσης ἤδη ὀλίγον τῆς πείνης, ἐνεψυχούντο, ὠμίλουν μετὰ πλείονος ἐλευθεριότητος. Ἐλαφροὶ γέλωτες διέτρεχον ἀνά τὴν τράπεζαν. "Ω! τὴν θελκτικὴν καὶ ἐπιχαριν συντροφίαν.

Τότε ὁ Ὀνειροπόλος, ὁ σιωπηλὸς συμπότης, ὑπὸ ἀπείρου κατελήφθη μελαγχολίας· διότι ὅλη ἡ ἐργασία καὶ οἱ μύθοι οἱ ἀπαιτούμενοι πρὸς παραγωγὴν τῆς ἀνέσεως ἐκείνης καὶ τῆς τρυφῆς παρέστησαν πρὸ τῆς φαντασίας του.

"Ἴνα οἱ ἄνδρες ἐκεῖνοι δύνανται νὰ φέρωσι τὸ λεπτόν αὐτῶν φράκον μόνον ἐν πλήρει Δεκεμβρίῳ, ἵνα αἱ γυναῖκες ἐκεῖναι ἐπιδεικνύωσι τοὺς ὤμους των καὶ τοὺς βραχιόνάς των, ἢ θερμάστρα ἀναδίδει ἐν τῷ θαλάμῳ τὸ θάλπος ἐαρινῆς πρωΐας. Ἄλλὰ τίς λοιπὸν ἐπρομήθευσε τὸν γαϊάνθρακα; ὁ κατάδικος τῆς σκοτίας, ὁ ὑπόγειος ἐργάτης τῶν ἀνθρακωρυχείων. — Πόσον ὠραία ἡ λευκὴ καὶ δροσερὰ ἐπίδερμις τῆς νεαρᾶς αὐτῆς κυρίας προβάλλει ἀπὸ τοῦ ἐκ ροδίνου ἀτλάζιου περιστηθίου τῆς. Ἄλλὰ τίς λοιπὸν τὸ ἐξύφανε τὸ ἀτλάζιον αὐτό; Ἡ ἀνθρωπίνη ἀράχνη τῆς Λυῶνος, ἡ ἀκαταπονήτως ἐργαζομένη εἰς τὰ σαθρὰ οἰκήματα τοῦ Κροά Ρούς. — Φέρει εἰς τὰ λεπτοφυῆ τῆς ὄτα δύο θαυμαστοὺς μαργαρίτας ἢ νεαρὰ γυνή. Ὅποια αἴγλη! ὅποια διαύγεια! Καὶ εἶνε σχεδὸν σφαιρικοὶ τὸ σχῆμα! ὁ μαργαρίτης δὲ ἡ Κλεοπάτρα κατέπιεν ἀναλύσασα εἰς τὸ ὄξος καὶ ὅστις ἐστοίχιζε δεκακισχιλίους σεστερτίους, δὲν ἦτο διαυγέστερος αὐτῶν. Ἄλλὰ γνωρίζει ἡ νεαρὰ γυνή, ὅτι πέραν ἐκεῖ εἰς Κεϋλάνην, πρὸς ἀλιεῖαν αὐτῶν εἰς Ἀρίππον καὶ εἰς Κουδάτσην, οἱ Ἴνδοὶ τῆς Ἐταιρίας τῶν Ἰνδιῶν βυθίζονται εἰς δώδεκα ὄργυιῶν βάθος ἠρωϊκῶς μὲ λίθον εἰς τὸν πόδα ἵνα τοὺς παρασύρῃ εἰς τὸ βάθος, μὲ μάχαιραν ἐν τῇ ἀριστερᾷ πρὸς ἀπόκρουσιν τοῦ καρχαρίου;

Ἄλλὰ πρὸς τί! εἶνε ὠραία καὶ φιλάρεσκος. Τὸ ἐστιατόριον εἶνε χλιαρὸν καὶ ἠρωματισμένον. Δύναται ἐκεῖ νὰ δειπνήσῃ παιδρά, ἡμίγυμνος καὶ πλήρης στολισμάτων, χαριτολογούσα πρὸς τὴν γείτονά τῆς. Τίνα σχέσιν, παρακαλῶ, δύναται νὰ ἔχῃ πρὸς τὸν ἀφανῆ ἐργάτην, ὅστις σκάπτει πεντήκοντα πόδας ὑπὸ τὴν ἐπιφάνειαν τῆς γῆς, πρὸς τὸν συνεπειρωμένον εἰς τὴν μηχανὴν του ὑφαντὴν, πρὸς τὸν ἄγριον, ὅστις βυθίζεται εἰς τὴν θάλασσαν καὶ τὴν βάφει ἐνίοτε διὰ τοῦ αἵματός του; Πρὸς τί νὰ σκέπτηται τις εἰς τοιαῦτα ἀτερπῆ καὶ εἰδεχθῆ πράγματα; Ὅποῖος παραλογισμὸς!

Ἐν τούτοις ὁ Ὀνειροπόλος διατελεῖ πάντοτε ὑπὸ τὸ κράτος τῆς ιδέας του.

Ἀπὸ μιᾶς ἤδη στιγμῆς, χωρὶς νὰ τὸ προσέξῃ, θρυμματίζει ἐπὶ τοῦ

τραπέζομανδύλου ψυχίου διαχρύσου ἀρτίσκου παρατεθειμένου πρὸ τοῦ πινακίου του. "Ω! εἶνε τροφή πλεονάζουσα ἐν ταιούτῳ γεύματι. Ἐν τούτοις τὸ εὐμορφον αὐτὸ πλακούντιον εἶνε ἄρτος, ἄρτος ἐξ ἀλεύρου κατεσκευασμένος. Θεέ μου, ναί, εἶνε ἄρτος, ἀπλούστατα ἄρτος, ὅπως ὁ τοῦ χωρικοῦ· καὶ ἵνα φθάσῃ μέχρι τῆς πλουσίας ταύτης τραπέζης, πολλῶν πτωχῶν ἢ ἐπίμοχθος ἐργασία ἐδέησε νὰ καταβληθῇ.

Ὁ χωρικός ἠροτρίασεν, ἔσπειρεν, ἐθέρισεν. Ἔσυρε τὸ ἄροτρόν του πληττόμενος ὑπὸ τῆς ψυχρᾶς βροχῆς τοῦ φθινοπώρου· ἀφυπνίζετο περίτρομος διὰ τὸν ἄγρόν του, ὡσάκις ἐβρόντα εἰς τὸν οὐρανόν, τὴν νύκτα ἔτρεμε βλέπων διατρέχοντα τὸν οὐρανὸν τὰ μεγάλα νέφη, τὰ φέροντα βροχὴν· προέκυψε στυγνὸς καὶ ἠλιοκαῆς, ἀπὸ τοῦ καταπονητικοῦ τοῦ ἔργου καὶ ἀπὸ τοῦ θερισμοῦ.

Καὶ ὅτε ὁ γηραιὸς μυλωθρός, ὁ ἐστρεβλωμένος ἐκ τῶν ρευματισμῶν οὖς τῷ προὔξενησαν αἱ ὑγρασίαι τοῦ ποταμοῦ, ἀπέστειλε τὸ ἄλευρον εἰς Παρισίους, οἱ ῥωμαλέοι ἀχθοφόροι τῆς ἀγορᾶς μὲ τοὺς πλατυγύρους των λευκοὺς πέλους ἀπεκόμισαν τοὺς βαρεῖς σάκκους ἐπὶ τῶν πλατέων των ὤμων, καὶ τὴν νύκτα τῆς προτεραίας ἔτι ἐν τῷ ἀρτοποιεῖν ἐκοπίαζον μέχρι πρωΐας.

Ναί, τῇ ἀληθείᾳ! Ἐστοίχιζεν ὅλους αὐτοὺς τοὺς ἀγῶνας καὶ τοὺς κόπους ὁ μικρὸς ἀρτίσκος, ὁ κοπτόμενος ὑπὸ τῶν λευκῶν αὐτῶν χειρῶν τῶν πατρικίων.

Βᾶρος πιέζει τῶρα τὸν ἀδιόρθωτον Ὀνειροπόλον. Ὅλοι τοῦ γεύματος αἱ λεπτότητες τῷ ὑπομιμνήσκουσι τὰς ἀνθρωπίνους βασάνους. Πρὸ μικροῦ, ὅτε ὁ σκευοφύλαξ ἐπλήρωσεν οἴνου τὸ λεπτῶς ἐξεργασμένον ποτήριόν του, δὲν ἐνεθυμήθη ὅτι ἐργάται τινὲς ὑελοποιεῖων καθίστανται φθισικοί, διότι φυσῶσι τὰς φιάλας;

"Ω! αὐτὰ εἶνε πράγματα γελοῖα. Γνωρίζει καλῶς ὅτι ὁ κόσμος οὕτω ἔχει γείνει! Οἰκονομολόγος τις θὰ ἐγέλα μαζί του. Μὴ τυχόν ἤθελε νὰ γείνη κοινωνιστής; Αἰωνίως θὰ ὑπάρχωσι πλοῦσοι καὶ πτωχοί, ὅπως αἰωνίως θὰ ὑπάρχωσιν ἄνθρωποι εὐσταλεῖς τὸ σῶμα καὶ κυρτοί.

Ἄλλως τε οἱ εὐτυχεῖς οὖς πρὸ αὐτοῦ ἔχει δὲν εἶνε ἀδίκως τοιοῦτοι. Δὲν εἶνε ποσῶς κοινοὶ εὐνοούμενοι τῆς τύχης, χυδαῖοι, ἐγώιστικοὶ καὶ χονδροειδεῖς. Ὁ μέγας ἄρχων ὁ κατέχων τὴν ἐπιφανεστέραν τῶν θέσεων ἐν τῇ τράπεζῃ φέρει ἐντίμως καὶ ἐπαξίως ὄνομα σχετιζόμενον πρὸς ὅ,τι ἔνδοξον ἔχει νὰ ἐπιδείξῃ ἡ Γαλλία. Ὁ στρατηγὸς ἐκεῖνος μὲ τοὺς φαιῶς μύστακας εἶνε ἥρωας καὶ ἐπολέμησεν ἀπτόητος, ὡς ἄλλος Μουράτ, εἰς Ρεζοβίλλην. Ὁ ζωγράφος αὐτός, ὁ ποιητὴς ἐκεῖνος, πιστῶς ἐξυπηρέτησαν τὴν τέχνην καὶ τὸ καλόν. Ὁ χημικός οὗτος, κύριος τῶν ἔργων του,

τομος 111. Δύγουστος.

ὅστις ἤρχισε τὸ στάδιόν του ὡς βοηθὸς φαρμακείου, καὶ τοῦ ὁποίου τοὺς λόγους ἢ χορεία τῶν σοφῶν ἀκούει τὴν σήμερον ὡς χρησμόν, εἶνε μεγαλοφυής. Αἱ εὐγενεῖς αὐταὶ κυρίαι εἶνε γενναϊόψυχοι καὶ ἀγαθαί, καὶ μετ' ἐγκαρτερήσεως ἐχειμύθου βυθίζουσι πολλάκις τὰς λεπτοφυεῖς τῶν χειρᾶς μέχρι τοῦ βυθοῦ τῶν συμφορῶν. Διατί λοιπὸν τὰ ἐκλεκτὰ αὐτὰ ὑποκείμενα νὰ μὴ χαίρωσιν ἀπολαύσεις ἐξαιρετικὰς;

Ἐσκέφθη ὁ Ὀνειροπόλος, ὅτι εἶχεν ἄδικον. Ἦσαν πεπαλαιωμένοι σοφισμοί, κατάλληλοι τὸ πολὺ διὰ τὰς λέσχας τῶν προαστείων, πᾶσαι αἱ ἀφωπνισθεῖσαι ἐν τῇ μνήμῃ του καὶ ἀποπλανήσασαι αὐτὸν σκέψεις! Ἦτο δυνατὸν τοῦτο; Ἦσχύνετο ἑαυτόν.

Ἄλλὰ τὸ γεῦμα προσήγγιζεν εἰς τὸ τέρμα του, καὶ ἐν ᾧ οἱ θεράποντες ἐπλήρου διὰ τελευταίαν φοράν τὰ ποτήρια καμπανίτου, ἢ σιγῆ ἀποκατέστη. Οἱ συμπόται αἰσθάνονται ἀρχομένην τῆς ἐκ τῆς πέψεως κόπωσης. Ὁ Ὀνειροπόλος τοὺς παρατηρεῖ τότε τὸν ἕνα μετὰ τὸν ἄλλον καὶ ὄλων αἱ ὄψεις ἐνέχουσιν ἔκφρασιν κόρου ἐμβάλλουσαν αὐτὸν εἰς ἀνησυχίαν καὶ ἀηδίαν. Αἰσθητὰ τι ἀσαφές, ἀνέκφραστον, — ἀλλὰ τὴν ἐνέχον πικρίαν! — ἐξανίσταται ὅπως δὴ ποτε ἐν τῷ βάθει τῆς καρδίας του κατ' αὐτῆς τῆς σπατάλης. Καὶ ὅτε τέλος ἐγείρονται τῆς τραπέζης, ψιθυρίζει ταπεινοφῶνως, ἐμμένων εἰς τὴν ἰδέαν του:

«Ναί! εἶνε ἐν τῷ δικαίῳ των... Ἄλλὰ γνωρίζουσι, γνωρίζουσι καλῶς ὅτι ἡ πολυτέλειά των ἀπαρτίζεται ἐκ τόσων ἀθλιότητων; ... Τὸ σκέπτονται ἐνίοτε; ... Τὸ σκέπτονται ὅσον συχνὰ πρέπει; ... Τὸ σκέπτονται;»

(Ἐκ τῶν τοῦ F. Coppée)

Κ. Ι. Πρασσᾶς

ΜΕΤΑΞΥ ΜΑΣ'

ΚΟΜΩΔΙΑ ΜΟΝΟΠΡΑΚΤΟΣ

Ν. Ι. ΛΑΣΚΑΡΗ ΚΑΙ ΜΙΧ. ΓΙΑΝΝΟΥΚΑΚΗ

ΣΚΗΝΗ ΔΕΚΑΤΗ ΤΡΙΤΗ

Οἱ αὐτοί, ΝΙΝΑ καὶ ΙΩΣΗΦ.

Νίνα. Θὰ πιῆτε ἕνα τσάϊ περιφρημον. Πλησίασε Ἰωσήφ. (Ὁ Ἰωσήφ κρατῶν δίσκον μετὰ τριῶν κυπέλλων καὶ λοιπῶν πρὸς πόσιν τοῦ τείου χρειωδῶν πλησιάζει). Γάλα ἢ κονιάκ;

Χορνάρος. Ἄγιο γάλα.

Ἰ Συνέχεια καὶ τέλος ἴδου προηγ. φυλλάδιον.

Βοτάνης. Κ' ἐγὼ κονιάκ.

Νίνα. (Προσφέρουσα αὐτοῖς ἀνὰ ἐν κύπελλον). Ἐχει ἐδῶ ἀπ' ὄλα καὶ σερβιριστήτε. Ἐγὼ ὅμως τὸ πέρνω σκέτο, ἔτσι μ' ἀρέσει καλλίτερα. Ἰωσήφ, ἄφησε τὸν δίσκον ἐδῶ καὶ πήγαινε.

(Ὁ Ἰωσήφ ἀποθέτει τὸν δίσκον ἐπὶ τῆς τραπέζης καὶ ἀναχωρεῖ).

Χορνάρος. (Χειλοποτῶν). Ἀλήθεια, Νίνα... ἤμπορεῖς νὰ συγχαρῆς τὸν ἀνεψιόν σου.

Νίνα. Γιατί;

Χορνάρος. Νυμφεύεται.

Νίνα. Νυμφεύεται; !.. (Τῷ Βοτάνῃ). Ἐ;

Βοτάνης. Δηλαδή... μὲ νυμφεύουν!

Νίνα. Ἄ!..

Βοτάνης. (Ἰδίᾳ τῇ Νίνα). Πιστεύω νὰ μοῦ τὰ χαλάσης!

Νίνα. (Ἰδίᾳ τῷ Βοτάνῃ). ὦ! χωρὶς ἄλλο!..

Χορνάρος. Τώρα, σὰν τελειώσω τὸ τσάϊ μου, θὰ πάω νὰ φέρω τὴν νύμφην. Πόσον θὰ χαρῆ!.. (Ἰδίᾳ) Θὰ μοῦ δώση καὶ κανένα φιλάκι γιὰ τὴν εἶδῃσι.

Νίνα. Μὰ μοῦ φαίνεται κάπως ἄτοπον, νὰ ἔλθῃ ἡ νύμφη νὰ εὔρῃ τὸν γαμβρόν.

Βοτάνης. Ἄ! βέβαια! βέβαια!..

Χορνάρος. Θὰ τὴν φέρω δῆθεν τυχαίως.

Νίνα. Μὰ ὅπως δῆποτε...

Χορνάρος. (Ἐγειρόμενος). Πηγαίνω μάλιστα.

Βοτάνης. Μά...

Νίνα. (Ἰδίᾳ τῷ Βοτάνῃ). Ἀφησέ τον, καλέ, νὰ πάῃ.

Χορνάρος. A bientôt!.. (Κινεῖται ὅπως ἐξελθῇ, ἀλλ' ἐπιστρέφει πάλιν. Ἰδίᾳ πρὸς τὸν Βοτάνην). Ἄ! ἄ! Ἐκεῖνο ποῦ σοῦ εἶπα! (Δεικνύων τὴν σύζυγόν του). Δοκίμασε καὶ θὰ ἰδῆς!... Ἐχεῖς νὰ φᾶς ῥομπατζίνα!.. Δοκίμασε!.. Δοκίμασε!.. (Ἐξέρχεται).

ΣΚΗΝΗ ΔΕΚΑΤΗ ΤΕΤΑΡΤΗ.

ΝΙΝΑ καὶ ΒΟΤΑΝΗΣ.

Νίνα. Κύτταξέ με καλά!..

Βοτάνης. Τί εἶναι πάλι!

Νίνα. Ἄπαιτῶ νὰ μείνης ἄγαμος.

Βοτάνης. Καὶ ὁ θεῖός μου ποῦ θέλει νὰ νυμφευθῶ.

Νίνα. Δὲν ξέρω τίποτα!..

Βοτάνης. Μὰ μήπως ξέρω γώ!

Νίνα. Ἄλλως τε νὰ σοῦ πῶ καὶ τ' ἄλλο; . . . ὁ θεῖός σου ἀγαπᾷ τὴν Μάσιγγα . . .

Βοτάνης. (Εἰρωνικῶς). Καλὲ τί μοῦ λές! . . .

Νίνα. Καὶ αὐτὴ εἶναι μία ἀφορμὴ ποῦ ἐγώ . . .

Βοτάνης. Καὶ αὐτὸς ὁ δυστυχῆς εἶναι ἐνθουσιασμένος μαζί σου . . . σ' ἔχει ὡς πρότυπον συζυγικῆς ἀρετῆς . . . σὲ νομίζει ἀνίκανον γιὰ κάθε τι . . . τόσον δὲ εἶναι βέβαιος, ὥστε μοῦ ἐπρότεινε, τί νομίζεις; . . .

Νίνα. Τί;

Βοτάνης. Νὰ σὲ κορτάρω!

Νίνα. Καὶ σὺ τί ἀπήντησες;

Βοτάνης. Ἐγώ; Τὸ παρεδέχθην . . . καὶ ἀρχίζω τὴν δοκιμασίαν . . . Σὲ ἀγαπῶ! . . .

Νίνα. Νὰ σοῦ λείπουν αὐτά! . . . Ἄν μ' ἀγαποῦσες, δὲν ἐνουμφεύεσο.

Βοτάνης. Ἄχ! σὲ λατρεύω!

Νίνα. Μοκρού!

Βοτάνης. Νὰ σὲ χαρῶ!

Νίνα. Δὲν θέλω νὰ ξέρω τίποτε!

Βοτάνης. Ὡστε εἶχε δίκαιον ὁ θεῖός μου! . . . Γρανίτη! . . . Χαῖρε! (Κινεῖται ὅπως ἐξέληθη).

Νίνα. Τί; θὰ φύγης;

Βοτάνης. Ἐννοεῖται . . . καὶ αὐτὸ χάριν τοῦ θείου μου.

Νίνα. Ἐλα ἔδῶ, κακέ. (Ὁ Βοτάνης πλησιάζει).

Γιὰ πέ μου, θὰ νυμφευθῆς;

Βοτάνης. Ποτέ! . . .

Νίνα. (Θέλουσα νὰ τὸν ἐναγκαλισθῆ). Τότε; . . . δὲν θὰ ἐπιτύχη ἡ δοκιμασία τοῦ θείου σου. Εἰσέρχεται ὁ Ἰωσήφ).

ΣΚΗΝΗ ΔΕΚΑΤΗ ΠΕΜΠΤΗ.

Οἱ προλαβόντες καὶ ἸΩΣΗΦ.

Ἰωσήφ. (Εἰσερχόμενος διὰ τοῦ βάθους). Μὲ συγχωρεῖτε . . . (Ἰδὼν αὐτοὺς καὶ μεταστρεφόμενος ἵνα ὁμιλήσῃ, τείνων δὲ τὴν δεξιὰν ὡς ἵνα λάβῃ τι, χωρὶς νὰ τοὺς βλέπῃ). Δὲν τῶξερα . . . Μὰ δὲν εἶδα καὶ τίποτα . . .

Νίνα. (Ἰδίᾳ). Τὸν βλάκα!

Βοτάνης. (Ὁμοίως). Τὸν ἡλίθιον!

Ἰωσήφ. (Ὁμοίως). Φαίνεται πῶς δὲν ἤλθα σὲ καλὴ ὥρα . . .

Νίνα. Τ' ἤλθες νὰ κάνης ἐδῶ;

Ἰωσήφ. Ἦρθα νὰ πάρω τὰ φλιτζάνια . . .

Νίνα. Πάρτα καὶ πήγαινε . . . καὶ νὰ μὴ ξαναέλθης ἂν δὲν σὲ φωνάξω.

Ἰωσήφ. (Λαμβάνων τὰ κύπελλα καὶ ἐξερχόμενος. Ἰδίᾳ). Χαρᾶς τονε τὸν ἀνιψιὸ ποῦ ἔχει τέτοια θεῖα! . . .

ΣΚΗΝΗ ΔΕΚΑΤΗ ΕΚΤΗ.

ΝΙΝΑ καὶ ΒΟΤΑΝΗΣ.

Βοτάνης. Δὲν πιστεύω νὰ μᾶς εἶδε . . . Ἐ;

Νίνα. Δὲν βαρύνεσαι ἄλλως τε εἶνε ἢ βλαξ ἀπόγονος τοῦ παλαιοῦ Ἰωσήφ.

Βοτάνης. Δηλαδὴ;

Νίνα. Δηλαδὴ . . . Δὲν τὸν ἀφήνεις τώρα . . .

Βοτάνης. Ἄ! ναι. Καὶ ποῦ μείναμε ἔς τὴν ὁμιλίαν μας;

Νίνα. Ἐμείναμε . . . ἐμείναμε . . .

Βοτάνης. Ἄ! ἄ! . . . Μοῦ φαίνεται πῶς μείναμε εἰς μίαν ἀπόπειραν ἐμπράκτου ἐκδηλώσεως τῆς ἀγάπης σου . . .

Νίνα. Παμπόνηρε!

Βοτάνης. Αἶ, θὰ τὴν συνεχίσωμεν ἢ ὄχι;

Νίνα. Ναι, νὰ ξαναέλθῃ ὁ Ἰωσήφ.

Βοτάνης. Τότε πᾶμε μέσα.

Νίνα. Ἐέρεις ποῦ ἐγίνες κακοήθης.

Βοτάνης. Γι' αὐτὸ θέλει κι' ὁ θεῖός μου νὰ μὲ παντρέψῃ . . .

Νίνα. (Κολαφίζουσα αὐτὸν ἐλαφρῶς εἰς τὸ στόμα). Σούτ!

Βοτάνης. (Προσπαθῶν νὰ φιλήσῃ τὴν χεῖρα ἐν τῷ κολαφίζειν). Ἄχ!

Νίνα. Ἐλα, ἔλα, πᾶμε.

(Εἰσέρχονται εἰς τὰ πρὸς τ' ἀριστερὰ δωμάτια τῆς Νίνας).

ΣΚΗΝΗ ΔΕΚΑΤΗ ΕΒΔΟΜΗ.

ἸΩΣΗΦ μόνος κρατῶν τὰ πρὸς ξεσκόνισμα κατάλληλα.

(Ἀφοῦ εἶδε τοὺς ἀνωτέρω εἰσερχομένους). Οὐ! οὐ! . . . θεῖά μου, θεῖά μου, νᾶσουν ξένη, λέει τὸ τραγοῦδι, ἄμ' ἐδῶ μπρὲ μάτιά μου βλέπω ὅτι καὶ ξένη νὰ μὴν εἶναι τὸ ἴδιο κάνει! . . . Ἰσως πάλι νὰ εἶμαι καὶ γελασμένος, ποιὸς ξέρει, συγγενεῖς εἶνε, τί διάολο! . . . Μὰ καὶ ὁ

ἀφέντης ὅμως δὲν πάει πίσω! . . . Σοῦ εἶνε κι' αὐτὸς ἓνας! . . . Μὰ θαρρῶ πῶς ἔρχεται . . . ἀκούω τὴ φωνή του . . . ἄς πάγω νὰ ξεσκονίσω τὸ διπλανὸ σαλόνι νὰ μὴ βροῦμε τὸν μπελᾶ μας.

ΣΚΗΝΗ ΔΕΚΑΤΗ ΟΓΔΩΗ.

ΙΩΣΗΦ, ΧΟΡΝΑΡΟΣ καὶ ΜΑΣΙΓΓΑ.

Χορνάρος. (Τῷ Ἰωσήφ). Ἄ! ἐδῶ εἶσαι σύ;

Ἰωσήφ. (Ἐντρομος). Ὅχι! . . .

Χορνάρος. Πῶς;!

Ἰωσήφ. Ναί, ναί! ἐδῶ εἶμαι!

Χορνάρος. Καὶ ἡ κυρία σου ποῦ εἶνε;

Ἰωσήφ. Μέσα μὲ τὸν κύριον Βοτάνη.

Χορνάρος. Καλά! Πήγαινε ἔξω.

Ἰωσήφ. (Ἐξερχόμενος ἰδίᾳ). Τώρα γενήκανε δυὸ τὰ ζευγάρια.

(Ἐξέρχεται διὰ τῆς θύρας τοῦ βάρους).

Μάσιγγα. Καὶ δὲν φοβεῖσθε διολοῦ;

Χορνάρος. Τί πρᾶγμα;

Μάσιγγα. Ν' ἀφίνετε τὴν Νίνα μόνη μὲ τὸν . . .

Χορνάρος. Ἄ! μὰ δὲν ξέρεις τί πρᾶγμα εἶνε ἡ Νίνα εἰς τὸ κεφάλαιον αὐτό. Ἄλλως τε ξεχνᾷς πῶς εἶνε καὶ θεία του;

Μάσιγγα. Τότε σεῖς πῶς θέλετε νὰ σᾶς ἀγαπῶ ἀφοῦ μοῦ δίνετε τὸν ἀνεψιὸν σας καὶ ἐπομένως θὰ γίνετε θεῖός μου;

Χορνάρος. Ἄ! μὰ διαφέρει τὸ πρᾶγμα . . . Ἐνας θεῖος ἠμπορεῖ ν' ἀγαπᾷ τὴν ἀνεψιάν του καὶ τόσῳ μακρυνὴν μάλιστα . . . ὄχι ὅμως καὶ μία θεία τὸν ἀνεψιὸν της . . . ἔννοεῖς;

Μάσιγγα. Ὅπως δὴποτε ἠμπορεῖ καὶ αὐτοὶ νὰ ἔχουν τὴν ἐναντίαν ἰδέαν . . . Δὲν εἶνε ἀπίθανον! (Ὁ Ἰωσήφ φαίνεται εἰς τὸν φεγγίτην).

Χορνάρος. Ποτέ! Τόσῳ πεποιθήσιν ἔχω εἰς τὴν Νίναν, ὥστε ἐπέτρεψα εἰς τὸν Βοτάνη νὰ τὴν κορτάρη γιὰ νὰ ἰδῇ τί ἔχει νὰ πάθῃ! . .

Μάσιγγα. Καλὲ τί λέτε!

Χορνάρος. Αὐτὸ ποῦ σοῦ λέω . . . ἀγάπη μου! . . .

(Ὁρμᾷ νὰ τὴν ἀσπασθῇ, ἀλλὰ βλέπων τὸν Ἰωσήφ εἰς τὸν φεγγίτην ξεσκονίζοντα, ὀπισθοχωρεῖ). Ἄ! τὸ ζῶν! . . . Στάσου νὰ σοῦ δεῖξω γῶ! . . . (Ἐξέρχεται).

ΣΚΗΝΗ ΔΕΚΑΤΗ ΕΝΝΑΤΗ.

ΜΑΣΙΓΓΑ, μόνη.

Κατόπιν τόσων περιπετειῶν θὰ γείνω ἀνεψιά του . . . ἔννοεῖται ὅτι καὶ θὰ μείνω τοιαύτη! . . . Δὲν θὰ τοῦ εἶμαι τίποτε ἄλλο . . . ἀπολύτως τίποτε . . . Ἄλλὰ πρέπει καὶ ὁ Βοτάνης νὰ μείνῃ ἀνεψιὸς τῆς θείας του καὶ μόνον ἀνεψιὸς! . . . Ἀλήθεια αὐτὴν τὴν ὥραν εἶνε μαζί της ἐκεῖ μέσα . . . Ἄν ἠμποροῦσα νὰ ἰδῶ ἀπὸ τὴν κλειδαρότρυπα τώρα ποῦ εἶνε μόνη . . . Κακὸν εἶνε τὸ πρᾶγμα, ἀλλὰ ἡ περιέργεια ποῦ δὲν μ' ἀφίνει . . . Δὲν ἀντέχω . . . θὰ ἰδῶ! . . . (Βαίνει καὶ παρατηρεῖ διὰ τῆς ὀπῆς αἰφνης ὀπισθοχωρεῖ βᾶλλουσα κραυγὴν). Ἄ! . . .

(Ἐξωθεν ἀκούεται ὁ Χορνάρος ἐπιπλήττων τὸν Ἰωσήφ).

Ὁ Βοτάνης εἰς τοὺς παῖδας τῆς Νίνας! . . . Καὶ ὁ κουτόγερος ἐκεῖνος χαμπάρι δὲν ἔχει! . . . Ἐχει πεποιθήσιν ἔς τὴν Νίναν του!

ΣΚΗΝΗ ΕΙΚΟΣΤΗ.

ΜΑΣΙΓΓΑ καὶ ΧΟΡΝΑΡΟΣ.

Χορνάρος. Τὸ ζῶν! . . .

Μάσιγγα. Κοπιᾶστε, κοπιᾶστε νὰ μάθετε τὰ νέα!

Χορνάρος. Τί;

Μάσιγγα. Ἐχετε πεποιθήσιν, λέτε, εἰς τὴν σύζυγόν σας, αἱ;

Χορνάρος. Ἀπερίοριστον!

Μάσιγγα. Καὶ ἂν πᾶς ἔλεγα τί εἶδα πρὸ ὀλίγον.

Χορνάρος. Τί;

Μάσιγγα. Τί; ὁ Βοτάνης ἦταν ἔς τὰ πόδιά της . . .

Χορνάρος. Ἄ! ἄ! ξέρω! . . . ἡ δοκιμασία ποῦ σοῦ ἔλεγα . . . τὴν κορτάρει κατὰ σύστασιν μου, ἀλλὰ δὲν ὑπάρχει φόβος.

Μάσιγγα. Καλὲ τί λέτε; . . .

Χορνάρος. Ναί, ναί, δὲν εἶνε τίποτε, μὴ φοβᾶσαι, ἀγάπη μου . . . (Ὁρμᾷ καὶ τὴν ἀσπάζεται).

Νίνα καὶ Βοτάνης. (Ἀπὸ τῆς θύρας). ὦ! . . . (Ἀποσύρονται).

Μάσιγγα. (Ἐντρομος). Ἄ! . . .

Χορνάρος. Τί εἶνε;

Μάσιγγα. Μοῦ φαίνεται, πῶς ἤκουσα κάποιαν φωνὴν . . .

Χορνάρος. Καλὲ, δὲν εἶνε τίποτε . . .

Μάσιγγα. Ἦκουσα φωνὴν, σᾶς λέω . . . Μοῦ φαίνεται πῶς ἔρχον-

ται μάλιστα από 'κει. (Δρικνύει τὸ δωμάτιον ὅπου εὐρίσκεται ἡ Νίνα μετὰ τοῦ Βοτάνη).

Χορνάρος. Τότε ἔλα ἀπὸ 'δῶ . . . ἔτσι θὰ σοῦ ἀποδείξω κ' ἐκεῖνο ποῦ σοῦ ἔλεγα . . .

Μάσιγγα. Ποιό ;

Χορνάρος. Ὅτι ἡ σύζυγός μου . . .

Μάσιγγα. Καλά. Τώρα κι' ἄλλη μιὰ φορά.

Χορνάρος. Ἐλα ἀπὸ 'δῶ κ' ἔννοιά σου !

(Ἐξέρχονται διὰ τοῦ βάθους).

ΣΚΗΝΗ ΕΙΚΟΣΤΗ ΠΡΩΤΗ.

NINA καὶ ΒΟΤΑΝΗΣ καὶ ΧΟΡΝΑΡΟΣ ἐκ τοῦ φεγγίτου.

Νίνα. Ἄ ! φύγανε ! . . .

Βοτάνης. Νὰ σοῦ 'πῶ τὴν ἀλήθεια ; . . . Δὲν τὴν πέρνω ! . .

Νίνα. Μὰ πῶς ; Πρὶν μοῦ 'λεγες μέσα ὅτι δὲν μπορεῖς παρὰ νὰ τὴν πάρης.

Βοτάνης. Νά ! δὲν τὴν πέρνω ! . . . Ἀκοῦς ἐκεῖ κ' 'μπροστὰ στὰ μάτια μου νὰ τὴν φιλή ! . . Ἄ ! δὲν τὰ θέλω 'γὼ αὐτά ! . . .

Νίνα. (Εἰρωνικῶς). Ὁ κύριος ! Σὺν δὲν τὰ θέλεις, πῶς τὰ κά-εις σὺ εἰς ἄλλους ;

Βοτάνης. Ἄ ! τὸ πρᾶγμα εἶνε διαφορετικόν . . . Μία θεία ἤμπο-ρεῖ ν' ἀγαπᾷ τὸν ἀνεψιόν της καὶ τόσῳ μακρυνὸν μάλιστα . . . ὅχι ὅμως κ' ἕνας θεῖος τὴν ἀνεψιάν του . . . Ἐννόησες ;

Νίνα. Καθόλου ! . . . Κι' ἄλλη φορά νὰ μοῦ κάνης τὴν χάρι νὰ σοῦ λείπουν.

(Ὁ Χορνάρος προβάλλει τὴν κεφαλὴν διὰ τοῦ φεγγίτου εἰς τρόπον ὥστε νὰ εὐρίσκεται αὐτὴ ὑπὸ τὸ θηρευτικὸν τρόπαιον).

Ἐγὼ σ' ἀγαπῶ ! . . . τρελλαίνομαι . . . γι' αὐτὸ ἀρνοῦμαι νὰ τὴν πάρω τὴν Μάσιγγα. (Δαυδάνει τὴν χεῖρά της).

Χορνάρος. (Ἰδίᾳ). Βρὲ τὸν γαῖδαρον ! . . . Αὐτὰ μοῦ σκαρώνει ! . .

Βοτάνης. (Παρατηρήσας τὸν Χορνάρον ἰδίᾳ). ὦ ! διάβολε ! . . . ὁ θεῖός μου ! . . . (Κάνει νεῦμα πρὸς τὴν Νίναν). Πρόσεχε . . . μᾶς βλέπει. (Στρέφει καὶ ἑμιλεῖ δῆθεν κρυφίως πρὸς τὸν Χορνάρον) Ἐῆρετε . . . ἡ δοκι-μασία ποῦ μοῦ εἶπατε . . .

Χορνάρος. (Εὐχαριστήεις). Ἄ ! ἄ ! . . .

Βοτάνης. (Κρυφίως τῇ Νίνα). Κάνε πῶς μ' ἀπαθεῖς. (Ἐψηλοφ.) Ἄχ ! σὲ ἀγαπῶ . . . τρελλαίνομαι . . .

Νίνα. Ἄ ! μὰ εἶσαι αὐθάδης, τὸ κατάλαβες ; . . . Ἐχεις μιὰ ὥρα τώρα ποῦ μὲ γέμισες ἀηδίας ! . . . Ἢ τὸ 'πῶ τοῦ θείου σου, νὰ τὸ 'ξέρης . . .

Βοτάνης. Ἄχ ! πάσχω ! δὲν μὲ λυπᾶσαι ! . . .

Νίνα. Νὰ μοῦ κάνης τὴ χάρι νὰ μὲ ξεφορτώνεσαι ! . . .

Χορνάρος. (Κρυφίως τῷ Βοτάνη). Τὰ βλέπεις ; Τὰ βλέπεις ;

Βοτάνης. Τόση σκληρότης ! . . . Τόση ἀπανθρωπία . . .

Νίνα. Ἄ ! μὰ τὸ παράκανες ! . . . Νὰ φύγης ὀργήγορα . . . ἔλα ! . .

(Ὁ Χορνάρος κατέρχεται, ἀφοῦ κάμει νεῦμα εἰς τὸν Βοτάνη).

Βοτάνης. Χάχ ! ἄχ ! ἄ ! Τὸν καῦμένο τὸν θεῖο ! . . .

Νίνα. Σούτ ! Ἐρχονται ! . . .

ΣΚΗΝΗ ΕΙΚΟΣΤΗ ΔΕΥΤΕΡΑ.

Οἱ προλαβόντες, ΜΑΣΙΓΓΑ καὶ ΧΟΡΝΑΡΟΣ.

Χορνάρος. (Τῇ Μάσιγγα, ἰδίᾳ). Δὲν σ' τᾶλεγα 'γὼ ! . . . Τὴν ἔδο-κίμαζε ! . . .

Μάσιγγα. (Προχωροῦσα). Καλ' ἡμέρα, Νίνα . . .

Νίνα. Μάσιγγα ! . . . πῶς κι' αὐτό ; . . .

Μάσιγγα. (Χαιρετῶσα τὸν Βοτάνη). Κύριε Βοτάνη !

Βοτάνης. (Ἐποκλινόμενος). Δεσποινίς ! . . .

Χορνάρος. (Τῷ Βοτάνη). Λοιπὸν τὰ εἶπαμε ;

Βοτάνης. Τί ;

Χορνάρος. (Ὁμιλεῖ εἰς τὸ οὖς τοῦ Βοτάνη). Ἐ ; . . .

Βοτάνης. (Προβλέπων τὴν Νίναν). Μά . . .

Χορνάρος. Μὰ καὶ ξεμὰ δὲν ἔχει . . . Νίνα, ἤμπορεῖς νὰ συγχα-ρῆς τὴν Μάσιγγα . . .

Νίνα. Πῶς ; ἐτελείωσαν ;

Χορνάρος. Ἐννοεῖται . . . Μάσιγγα, σοῦ παρουσιάζω τὸν μνη-στῆρά σου. (Ὁ Βοτάνης καὶ ἡ Μάσιγγα ὑποκλίνονται). Αἶ ; αἶ ; Τ' εἶν' αὐ-τά ; . . . Δόστε τὰ χεῖρια γρήγορα ! . . . (Ὁ Βοτάνης καὶ ἡ Μάσιγγα δι-δουσι τὰς χεῖρας). Τώρα μάλιστα ! . . .

Νίνα. (Ἀσπαζομένη τὴν Μάσιγγα). Μάσιγγα, νὰ σὲ φιλήσω . . . Καὶ τοῦ τηλεγραφήσατε τοῦ Ἀνδρέα στὴν Καλλιότα ;

Βοτάνης. (Ἰδίᾳ). Τὸ φίλημα τοῦ Ἰούδα !

Χορνάρος. Ἄ, ναί ! . . ἔλα πᾶμε, λοιπὸν Μάσιγγα, νὰ κάμωμε ἕνα τη-λεγράφημα τοῦ ἀδελφοῦ σου . . . Ἐλα . . . θὰ χαρῆ πολὺ ὁ καῦμένος.

Μάσιγγα. Πηγαίνομεν ! (Ἐιτέρχονται ἀριστερῶ).

ΣΚΗΝΗ ΕΙΚΟΣΤΗ ΤΡΙΤΗ.

NINA καὶ ΒΟΤΑΝΗΣ.

Νίνα. Μπράβο σου! . . .

Βοτάνης. Καλέ, δὲ εἶνε τίποτε . . . ἐγὼ εἶμαι ἴδικός σου.

Νίνα. Δὲν θέλω νὰ σὲ ἔξέρω!

Βοτάνης. Μά, σὲ παρακαλῶ, ἡσύχασε. Μπορῶ ἐγὼ ν' ἀγαπήσω ἄλλην;

Νίνα. Κ' ἐν τούτοις τὴν παίρνεις.

Βοτάνης. Μὰ τί θέλεις νὰ κάνω . . . Εὐρίσκομαι μεταξύ δύο πυρῶν . . . Ἐγὼ ἂν πέρνω αὐτήν, σένα θ' ἀγαπῶ . . . μὲ ξέρεις! . . . Ἔτσι ἦλθεν ἡ περίστασις.

Νίνα. Μὰ τὸ ὀρκίζεσαι πῶς μόνο ἐμένα θ' ἀγαπᾷς;

Βοτάνης. Parole d'honneur! . . .

Νίνα. Ὅχι! ὄχι! ἄλλον ὄρκον! . . .

Βοτάνης. Ma parole.

Νίνα. Μά . . .

Βοτάνης. Ἄχ! πιστευσέ με . . . ἐσένα καὶ μόνην θ' ἀγαπῶ . . . ἐσένα θὰ λατρεύω! . . .

Νίνα. Ἀκόμη δὲν τὸ πιστεύω.

Βοτάνης. Δὲν τὸ πιστεύεις;

Νίνα. Ὅχι!

Βοτάνης. Ἄχ! κακὴ ποῦ εἶσαι . . . θὰ τὸ πιστεύσης ἂν ἐπισφραγίσω τὸν ὄρκον μου μ' ἓνα φίλημα;

Νίνα. (Ἐρωτύλως). Ναί.

(Ἐναγκαλίζονται, ὅτε εἰσέρχεται ὁ Χορνάρως ἀκολουθούμενος ὑπὸ τῆς Μάσιγγας).

ΣΚΗΝΗ ΕΙΚΟΣΤΗ ΤΕΤΑΡΤΗ.

Οἱ προλαβόντες, ΜΑΣΙΓΓΑ καὶ ΧΟΡΝΑΡΟΣ καὶ εἶτα ἸΩΣΗΦ.

Χορνάρως. Μὲ τῆς υἱελαῖς σας! . . .

Νίνα. Ἄ!

Βοτάνης. (Τρέχων πρὸς τὸν Χορνάρων). Καλέ θεϊέ μου, ἡ δοκιμασία! . . .

Χορνάρως. Βρὲ ποιά δοκιμασία! . . . Μπιρμπάντη! . . . (Τῆ Νίνα). Κυρία! . . .

Νίνα. Κύριε! . . .

Μάσιγγα. (Ἰδίᾳ). Ἄχ! θεέ μου! ἂν χαλάστη τὸ συνοικέσιον! . . .

Βοτάνης. (Ἰδιαιτέρως τῷ Χορνάρῳ). Θεϊέ μου, ἡ δοκιμασία.

Χορνάρως. Τί δοκιμασία βρέ; Τὴν ἐφίλησες . . . ἔξω ἀπὸ δῶ γρήγορα.

Βοτάνης. Μά . . . ἐπὶ τέλους . . . Σᾶς τὸ χρεωστοῦσα. Ἐδώκατε ἓνα φίλημα στὴν Μάσιγγα στὴν γυναϊκά μου, ἄς ποῦμε, ἔδωκα ἓνα στὴν Νίνα . . .

Χορνάρως. (Ἰδίᾳ). Διάβολε μᾶς εἶδαν . . . Τώρα . . . ἡ σκάνδαλον ἢ . . . (Σκεφθεὶς ἐπὶ μικρόν). Μὴ σᾶς εἶδε κανεὶς ἄλλος; ὁ Ἰωσήφ, ὁ . . .

Βοτάνης. Ὅχι, ὄχι, Parole d'honneur. Μεταξὺ μας. Νά, ρωτήστε καὶ τὴν Νίνα. (Φαίνεται ἡ κεφαλὴ τοῦ Ἰωσήφ ἐκ τῆς ἀριστερᾶς θύρας).

Χορνάρως. Καλὰ (Σπεύδων πρὸς τὸν κωδωνίσκον καὶ κτυπῶν). Ἰωσήφ. (Πρὸς τὰς δύο γυναϊκας, αἱ ὁποῖαι ἀπομένουσιν ἐν ἀποσάσει καὶ ψυχρότητι). Κἴτι δὲν λέτε τίποτε; . . . (Ὁ Ἰωσήφ εἰσῆλθεν καὶ παραμένει ὄπισθεν τοῦ Χορνάρου χωρὶς νὰ φανῇ. Ὁ Βοτάνης σπεύδει πρὸς τὴν Νίναν ἰδιαιτέρως).

Νίνα. Λοιπὸν;

Βοτάνης. Τίποτε . . .

Χορνάρως. (Τῆ Μάσιγγα). Ἡ δοκιμασία! Τώρα στέλλω τὸ τηλεγράφημα. (Στρεφόμενος ζωηρῶς πρὸς τὸν Ἰωσήφ ὑπολαμβάνων ὅτι εἶνε ὁ Βοτάνης). Λοιπὸν, ἀνεψιέ μου, μεταξύ μας . . . (Βλέπων ἐξαίφνης τὸν Ἰωσήφ). Ἐ! ποῦ ἦσουν σύ;

Ἰωσήφ. Ἄ! τίποτε, ἐκεῖ στὴν πόρτα . . . μεταξύ μας . . . καταλαβαίνετε;

ΠΙΝΑΞ ΤΩΝ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΤΟΥ ΙΔ' ΤΟΜΟΥ

Φυλλάδιον 1. Σεπτέμβριος (1891)

- Α. Ρ. Ραγκαβή. Ὡδὴ ἐπὶ τῇ εἰκοσιπενταετηρίδι τοῦ συλλόγ. Παρνασσῶν· σελ. 5.
Ε. Δ. Ροΐδου. Ἅγιος Σώστης· σελ. 6—15.
Χ. Ἀννίνου. Ἑλλην Θαλασσοπόρος· σελ. 15—27.
Δ. Α. Κορομηλά. Παρὰ τὸ χεῖλος τῆς ἀβύσσου· σελ. 2—37.
Δ. Κ. Βαρδουιώτου. Ἡ ἐν Ἄργει σφαγὴ κατὰ τὸ 1833· σελ. 37—45.
Ε. Ἐμπεϊρίκου. Οἱ κοινωνισταὶ ἐν Γερμανίᾳ· σελ. 45—50.
Α. Παπαδιαμάντη. Μία ψυχὴ· σελ. 50—57.
Δ. Θ. Σωμερίτου. Αἱ πρῶται μετὰ τὸ σύνταγμα τοῦ 1864 ἐκλογαί· σελ. 57—66.
Σ. δὲ Βιάζη. Μέγας σεισμὸς ἐν Αἰγίῳ κατὰ τὸ 1748· σελ. 66—67.
Ν. Γ. Πολίτου. Βιβλιογραφία· σελ. 67—69.
Μηνιαία ἐπιθεώρησις (Σεπτέμβριος)· σελ. 70—71.
Φιλολογικὸς Σύλλογος Παρνασσός· σελ. 71—72.

Φυλλάδιον 2. Ὀκτώβριος

- Σπυρ. Π. Λάμπρου. Ἐκ τοῦ γραμματοφυλακίου τοῦ βασιλέως Ὀθωνος· σ. 73—85.
Δ. Ε. Ἡλιοπούλου. Σιδηροδρομικαὶ σημειώσεις· σελ. 85—91.
Δ. Κ. Βαρδουιώτου. Ἡ ἐν Ἄργει σφαγὴ κατὰ τὸ 1833· σελ. 92—99.
Ν. Κουρῆ. Περὶ οἰκιστήμων· σελ. 99—106.
Ἰω. Κ. Καμπύρογλου. Καλδερῶν Μυστικὰ καὶ Φωνακτὰ, κωμῳδία εἰς τρεῖς ἡμέρας (ἐκ τοῦ ἰσπανικοῦ)· σελ. 107—110.
Λεων. Κανελλοπούλου. Τὸ ἀνοσιούργημα τοῦ Παπα-Νίκα (διήγημα)· σ. 110—132.
Πλάτ. Ε. Δρακούλη. Γυναικεία ἐκπαίδευσις ἐν Ἀμερικῇ· σελ. 132—134.
Μηνιαία ἐπιθεώρησις (Ὀκτώβριος)· σελ. 134—136.
Φιλολογικὸς Σύλλογος Παρνασσός· σελ. 136.

Φυλλάδιον 3. Νοέμβριος

- Α. Ρ. Ραγκαβή. Ἡ νεωτέρα στιχογραφικὴ· σελ. 137—143.

- Ν. Καλλικούνη. Ζωικὸς Μαγνητισμὸς Ὑπνωτισμὸς. Πνευματισμὸς. Περιέργα φαινόμενα. Σκέψεις ψυχοφυσιολογικαί· σελ. 144—156.
Κ. Μεταξᾶ. Βοσπορίτου Σκηναὶ τῆς ἐρήμου. Κυνήγιον δασκάδος. (Ἡθὴ Βεδουίων)· σελ. 156—160.
Γρηγορίου Ξενοπούλου. Ζακυνθινὰ ἠθρογραφήματα. Α' ὁ Βασιλικὸς· σ. 161—167.
Κ. Δ. Καπράλου. Ὑπάτη, ἰδοιορικὸν σημεῖωμα· σελ. 167—174.
Ἰω. Κ. Καμπύρογλου. Καλδερῶν Μυστικὰ καὶ Φωνακτὰ, κωμῳδία εἰς τρεῖς ἡμέρας (ἐκ τοῦ ἰσπανικοῦ)· σελ. 175—187.
Ἰω. Βάμβα. Ἡ μετάδοσις τῆς φυματιώσεως (ἀνακοίνωσις ἐν τῷ Φυσιογνωστικῷ Τμήματι τοῦ συλλόγου «Παρνασσῶν»)· σελ. 187—192.
Γεωργίου Καλοσγούρου. Θεοκρίτου Εἰδύλλια (μετάφρασις)· σελ. 192—196.
Θ. Χελδράτχ. Φαινολογία τῆς Ἀττικῆς· σελ. 196—168.
Φιλολ. Σύλλογος Παρνασσός· ἐργασίαι συλλόγου, ἐργασίαι τμημάτων· σ. 198—200.
Βιβλιογραφία· σελ. 200.

Φυλλάδιον 4. Δεκέμβριος

- Εὐγενίου Γ. Ζαλοκώστα. Ποίησις καὶ Κριτικὴ· σελ. 201—212.
Δ. Κ. Βαρδουιώτου. Ἡ ἐν Ἄργει σφαγὴ κατὰ τὸ 1833· σελ. 212—223.
Ἀλεξάνδρου Δευτεραίου. Ἀλθανικὰ ἔθιμα· σελ. 224—231.
Ν. Καλλικούνη. Ὑπνωτισμὸς (συνέχεια τῶν περιέργων αὐτοῦ φαινομένων)· σελ. 231—241.
Ε. Ἐμπεϊρίκου. Ὁ μέγας ὑπερσιθριακὸς σιδηρόδρομος· σελ. 241—244.
Γεωργίου Στρατήγη. Ἡ Σάτυρα ἐν Ἑλλάδι (σημειώσεις ἐκ τοῦ περιθωρίου τοῦ «Φασουλῆ Φιλοσόφου»)· σελ. 244—251.
Γ. Κ. Σπυρίδων. Καλοσγούρας καὶ ἡ οἰκογένεια αὐτοῦ (σημειώσεις ἐπανορθωτικὴ καὶ συμπληρωματικὴ)· σελ. 251—257.
Γεωργίου Καλοσγούρου. Θεοκρίτου Εἰδύλλια (μετάφρασις)· σελ. 257—259.
Θ. Χελδράτχ. Φαινολογία τῆς Ἀττικῆς· σελ. 259—260.
Φιλολ. Σύλλογος Παρνασσός· ἐργασίαι συλλόγου, ἐργασίαι τμημάτων· σ. 260—264.

Φυλλάδιον 5. Ἰανουάριος (1892)

- Ἀλεξ. Φιλαδελφέως. Τὸ ἔνδυμα ἐν τῇ καλλιτεχνίᾳ· σελ. 266—280.
Ἀλεξ. Δευτεραίου. Ἀλθανικὰ ἔθιμα· σελ. 281—290.
Ἰω. Λαμπρίδου (δικηγόρου). Ἡ γυνὴ ὡς δικηγόρος· σελ. 290—305.
Ἰω. Κ. Καμπύρογλου. Καλδερῶν Μυστικὰ καὶ Φωνακτὰ, κωμῳδία εἰς τρεῖς ἡμέρας (ἐκ τοῦ ἰσπανικοῦ)· σελ. 305—318.
Δ. Κ. Βαρδουιώτου. Ἡ ἐν Ἄργει σφαγὴ κατὰ τὸ 1833. Συμπληρωματικὴ σημείωσις· σελ. 319—322.
Ἀλέξανδρος Γ. Ραγκαβῆς· σελ. 322—323.

Θ. Δ. Χελδράτχ. 'Ηρακλῆς Μητσόπουλος' σελ. 323—325.
Φιλολ. Σύλλογος Παρνασσός· ἐργασίαι συλλόγου, ἐργασίαι τμημάτων σ. 326—328.

Φυλλάδιον 6. Φεβρουάριος

Ν. Γ. Μαντζαβίνου. 'Αναμνήσεις Κεφαλληνίας' σελ. 329—347.
Κ. Ζήκου. Περὶ τοῦ σχήματος καὶ τοῦ μεγέθους τῆς γῆς· σελ. 347—356.
Γρηγ. Ξενοπούλου. Ζακυνθινὰ ἠθογραφήματα: 'Ὁ Χάσης' σελ. 357—364.
'Εμμ. Γαλάνη. 'Ὁ Μετσοφάντης ἐν Βολωνίᾳ' σελ. 364—377.
Θ. Βελλιανίτου. Οἱ γάμοι τῆς Σοφίας Παλαιολόγου· σελ. 377—384.
Θ. Δ. Χελδράτχ. Περὶ τῆς πηγῆς Κρυονέρι (ἀνακοίνωσις τοῦ ἐν Μεσολογίῳ ἱατροῦ Ε. Νίδερ ἐν τῷ φυσιογνωστικῷ τμήματι τοῦ Συλλόγου) σελ. 384—385.
Γλαύκου Ποντίου. Δέκατο ἐλεγεῖο τοῦ ἀ' βιβλίου τοῦ 'Αλβίου Τιβούλλου (μετάφρασις)· σελ. 386—387.
Θ. Δ. Χελδράτχ. Φαινολογία τῆς 'Αττικῆς' σελ. 388—389.
Φιλολ. Σύλλογος Παρνασσός· ἐργασίαι συλλόγου, ἐργασίαι τμημάτων σ. 389—392.

Φυλλάδιον 7. Μάρτιος

Χαραλ. 'Αννίνου. Οἱ κύνες τῆς Κωνσταντινουπόλεως' σελ. 393—414.
Εὐγ. Γ. Ζαλοκώστα. 'Αναμνήσεις Ἰταλίας' σελ. 414—424.
Γεωργ. Καλοσγούρου. Θεοκρίτου εἰδύλλια (μετάφρασις)· σελ. 424—429.
Μήτ. Χατζοπούλου. Τὸ παραμῦθον τοῦ Γιατροῦ (ρουμελιώτικο διήγημα)· σ. 430—436.
Σπυρ. δὲ Βιάζη. Νικόλαος Καντούνης (ζωγράφος Ζακύνθιος)· σελ. 436—442.
Δ. Ε. 'Ηλιοπούλου. Περὶ αὐτοκτονίας καὶ ἀλληλοκτονίας ἐν 'Ελλάδι· σ. 442—455.
Φιλολογικὸς Σύλλογος Παρνασσός· σελ. 455—456.

Φυλλάδιον 8. Ἀπρίλιος

Σπυρ. Π. Λάμπρου. Λόγος ἐπὶ τῇ εἰκοσιπενταετηρίδι τοῦ φιλολογικῆ συλλόγου Παρνασσῶ· σελ. 457—471.
Ν. Χ. 'Αποστολίδου. Ἱστορία τῶν ἐκθέσεων σελ. 471—476.
Π. Γουμαλίκ. Οἱ Ἕλληνες ἐν Ρωσίᾳ· σελ. 476—489.
'Αντων. Γ. Μομφερράτου. Περὶ νοταρίων σελ. 489—497.
Πλάτ. Ε. Δρακούλη. 'Ὁ ποιητῆς Σέλλεϋ' σελ. 497—510.
Δ. Κ. Βαρδουνιώτου. 'Ἀμυμώνη' σελ. 511—517.
Φιλολογικὸς Σύλλογος Παρνασσός· σελ. 518—520.

Φυλλάδιον 9. Μάιος

Πλάτ. Ε. Δρακούλη. 'Ὁ Ποιητῆς Σέλλεϋ' σελ. 521—533.
Δημοσθ. Χαβιζαῖ. Περίπλους τοῦ Συμαϊκοῦ κόλπου· σελ. 533—541.
Γρηγ. Ξενοπούλου. Ζακυνθινὰ ἠθογραφήματα: 'Ὁ Σπουργίτης' σελ. 541—548.
Γ. Ι. Δουρούτη. Ἡ δημοσιογραφία κατὰ τὸν αἰῶνα τοῦ Περικλέους· σ. 548—555.
'Αρ. Π. Κουρτίδου. Laura Bridgman· σελ. 555—560.
Μιχαῆλ Μιτσάκη. Τὸ φίλημα (ἐπεισόδιον τοῦ ἀγῶνος)· σελ. 560—562.
Μήτσου Χατζοπούλου. Ρουμελιωτικὰ διηγήματα: 'Ἡ Νίτσα' σελ. 562—568.
Π. Βεργωτῆ. Πρόλογος παλαιᾶς κωμωδίας· σελ. 569—572.
'Ιω. Κ. Καμπούρογλου. Καλδερῶν Μυστικὰ καὶ Φωνακτὰ, κωμωδία εἰς τρεῖς ἡμέρας (ἐκ τοῦ ἰσπανικοῦ)· σελ. 573—583.
Φιλολογικὸς Σύλλογος Παρνασσός· σελ. 583—584.

Φυλλάδιον 10. Ἰούνιος

Σπυρ. Π. Λάμπρου. 'Ὀλλανδία καὶ Ἑλλάς' σελ. 585—589.
'Ιω. Κ. Καμπούρογλου. Καλδερῶν Μυστικὰ καὶ Φωνακτὰ, κωμωδία εἰς τρεῖς ἡμέρας (ἐκ τοῦ ἰσπανικοῦ)· σελ. 589—601.
Πέτρου 'Αποστολίδου. Ποίησις καὶ ποιηταὶ κατὰ τὴν τελευταίαν δεκαετίαν· σελ. 602—617.
Μήτσου Χατζοπούλου. Ρουμελιωτικὰ διηγήματα: 'Ὁ Διαρακάππης' σ. 617—624.
Σπ. δὲ Βιάζη. 'Ἡ Ἑβραϊκὴ Κοινότης Ζακύνθου ἐπὶ Ἐνετοκρατίας' σ. 624—637.
Δ. Γρ. Καμπούρογλου. Ἐπιστολαὶ ἀνέκδοτοι περὶ τοῦ ἰδιωτικοῦ βίου τοῦ Κοραῆ· σελ. 638—647.
Φ. Α. Οἰκοιομίδου. Ποιήματα εἰς Ἀλέξανδρον Ραγκαβῆ· σελ. 647—648.

Φυλλάδιον 11. Ἰούλιος

Δ. Γρ. Καμπούρογλου. Ἐπιστολαὶ ἀνέκδοτοι περὶ τοῦ ἰδιωτικοῦ βίου τοῦ Κοραῆ· σελ. 649—662.
Σπ. δὲ Βιάζη. 'Ἡ Ἑβραϊκὴ Κοινότης Ζακύνθου ἐπὶ Ἐνετοκρατίας' σ. 662—670.
Κ. Δραγούμη. Αἱ ἐκλογαὶ ἐν Ἀγγλίᾳ· σελ. 670—676.
Γ. Π. Βεγερῆ. Ἡ Κωνσταντινούπολις καὶ τὰ περὶ αὐτῆς (ἀρχαιολογικαὶ μελέται)· σελ. 676—685.
Πέτρου 'Αποστολίδου. Ποίησις καὶ ποιηταὶ κατὰ τὴν τελευταίαν δεκαετίαν· σελ. 685—692.
Κ. Ι. Πρασσᾶ. Ἐθγάρδον Πῶς Δύναμις τοῦ λόγου· σελ. 692—696.
Milan Savitch. Κρίσεις περὶ τῆς εἰς τὴν σερβικὴν μεταφράσεως τῆς Μερόπης τοῦ Βερναρδάκη· σελ. 697—703.

Ν. Ι. Λάσκαρη καὶ Μ. Γιαννουκάκη. Μεταξύ μας, κωμωδία μονόπρακτος· σελ. 703—712.

Φυλλάδιον 12. **Αὐγουστος**

Γνωστοποίησις Διευθύνσεως «Παρνασσού»· σελ. 713.

Δ. Γρ. Καμπούρογλου. Ἐπιστολαὶ ἀνέκδοτοι περὶ τοῦ ἰδιωτικοῦ βίου τοῦ Κοραῆ· σελ. 714—723.

Σπ. δὲ Βιάζη. Ἡ Ἑβραϊκὴ Κοινότης Ζακύνθου ἐπὶ Ἑνετοκρατίας· σελ. 723—735.

Ἄλεξ. Μ. Καράλη. Ὁ θάνατος τῶν Βιβλίων· σελ. 735—748.

Γ. Π. Βελεγρή. Ἡ Κωνσταντινούπολις καὶ τὰ περὶ αὐτῆς (ἀρχαιολογικαὶ μελέται)· σελ. 748—756.

Κ. Ι. Πρασᾶ. Φραγκίσκου Κοππὲ εἰς τὴν τράπεζαν· σελ. 756—762.

Ν. Ι. Λάσκαρη, καὶ Μ. Γιαννουκάκη. Μεταξύ μας κωμωδία μονόπρακτος· σελ. 762—771.

Πίναξ τῶν περιεχομένων· σελ. 771—776.

Εἰς τὸ προηγούμενον τεῦχος, ἐν τῇ πραγματείᾳ τοῦ κ. Δὲ Βιάζη περὶ τῆς Ἑβραϊκῆς κοινότητος ἐν Ζακύνθῳ παρεσέφθησαν τὰ ἑξῆς τυπογραφικὰ σφάλματα.

σελ.	625	στίχ.	6	ἀντὶ	πιστοῖ	γράφ.	πτωχοὶ
»	625	»	22	»	ἀγνωμοσύνην	»	εὐγνωμοσύνην δῆθεν
»	626	»	4	»	τελευταίων	»	ταλαιπώρων
»	631	»	20	»	Ζάνος	»	Φάνος
»	632	»	34	»	Φερδινάνδος	»	Φρειδερίκος